

EGYETEMES REGÉNYTÁR
III. ÉVFOLYAM. IX. KÖTET.

LÉG ÉS FÖLD
KITÖRÖLT ÉVEK

KÉT ELBESZÉLÉS

IRTA
KAZÁR EMIL

BUDAPEST, 1888.
KIADJA SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-92-4 (online)
MEK-13593

LÉG ÉS FÖLD

I.

- Még így soha sem jártam! Hiába vájkálok a zsebeimben... Semmi! Nem gyanakszom senkire, mert gavallér természetem van. Hanem a ki elcsente a pénzem, adja ide! Ebben nem ismerek tréfát. A pénz komoly dolog. Hallják-e az urak, nem ismerek tréfát - az Árgyilusát. Tíz forintom volt, fele egyesekben. Czudar tréfa, mondhatom. No hát ideadják a pénzem, vagy sem? Hej a ki erre, arra...

- Nem fogja be a száját?

- A pénzem!

- Volt is magának valaha tíz forintja, rongyos!

- Volt, volt! Bizony volt, - mormogta egyszerre egészen elcsöndesülve az a hang, mely az imént rikácsolva követelte, hogy adják vissza pénzét, a mit elcsentek tőle.

- Ismerjük már ezt a nótát. Hogyis ne! Kártyázik a sehonnai és nincs pénze. Még jól ivott is mellé.

Ez a jelenet egy alacsony ivószobában folyt, melynek pipafüstös és gőzöktől sűrű levegőjében egyetlen gázlángot tánczoltatott a léghuzam s úgy tetszett, mintha valami kigyó fulánkos nyelve volna, mely befaldossa a körülete röpdese kis kék felhőcskéket. A dohányfüsttől megkékült levegő, a fojtó gőz, melyben ételek, italok, cikória és fekete kávé szaga és párája sajtolódott egybe: a szennyes asztalterítők, melyeken még nedves foltok látszottak; az a néhány alak, mely pislogva ült itt-amott az asztalok körül, üres palaczkok közt, s a mérőben gunyasztó csapos legény, ki meztelen karjaira fektette álmos fejét: mindezek megannyi jelei, hogy az idő késő lehet már.

A szóváltás egy sarokban levő asztal körül folyt, melyen két szál gyertya is égett meggombásodott kanócczal. Öt ványadt alak hadonázott körülete, legjobban az, ki pénzét követelte: egy magas, sovány ember, sápadt arczzal, melyen minden rajta volt, a mit dobzódás és nyomorúság ráfesthet egy emberi arcra. A testét borító öltözet is a nyomorúság és korhelység jól ismert egyenruhája: kopott és szennyes az, ujjakban rövid, a nyaknál bő, úgy hogy a rozsdás bársony gallér a vállakra hajolt, mint valami tábornok rojtja. A mint benyult zsebeibe, hogy pénzét keresse, egész könyökig belemélyedt a feneketlenségbe.

A többi korhely-arcz dühösen nézett rá, s noha minden szájban szivar égett, mégis minden száj szidta.

- Hát nem adják vissza a pénzem? Jól van! Még az a tíz forint nem tesz engem koldussá, - fenyegetőzött és hetvenkedett a rongyos ember. - A kapitánysághoz sem megyek miatta. Hanem azt a barátságot megtehetnék az urak, hogy kifizetnék a boromat.

A dolog vége az lett, hogy kidobták a korcsmából.

- Kár így bánni a szegény emberrel, - szólt egy távoli asztal mellől valami ütött-kopott alak, kinek feje jobbra-balra csuklott, s az égő gyufát nem tudta oly biztosan tartani, hogy tulipánná hasgatózott kormos szivarját meggyujthassa. - Nagyon kár. Jó családból való az istenadta. Elhihetitek nekem.

És egészen megnyugodva, hogy a mit ő mond, abban nem lehet kételkedni, követte mindig jobban előre eső fejét, s leborult az asztalra. Lábainál egy csupasz, otromba eb guggolt, mely

gazdája mozdulatára felugrott, s három lábbal az ajtó felé futkosott, de mikor meggyőződött, hogy még nem mennek haza, szomoruan ismét lefeküdt.

A jó családból való istenadta nagyon káromkodott az utcán s megigérte, hogy most már azért is rendőrökkel tér vissza. Meg is indult azonnal, egész szélteben járván az utcát, mely keskeny és csöndes volt. A gázlámpák csak egyik oldalon égtek, mint holdvilágos éjeken vagy pedig éjfél után szokás. Egészen előre görnyedve bukdácsol, s ha falat ért, megállt, hozzá támaszkodott, öklével a korcsma felé fenyegetett, s motyogott magában érthetetlenül, de bősziúten.

Májusi éjszaka volt, azonban egy nagy városban, a téglá-tömegek közt és kövel vértezett járőföldön nem jelent az semmit. Legfeljebb a kabátfélékre van befolyással az évszakok változása. De a lég enyhe s az emeletek ablakait is nyitva hagyták becsalogatására. Nagyon pompás levegő volt ahhoz képest, mely a korcsmákba rekedt, a kötőmegek eme mély iszapu helyeibe, hol ezrek és ezrek fetrengenek lelki és testi lázakban.

Az a szerencsétlen ember nagyokat szivott a levegőből. Kalapját hátra tolta a bubjára, s engedte, hogy homlokát legyezzék a láthatatlan szárnyak, melyek az izzó és kábult agy körül suhognak, s enyhülést és szendert adnak. Már nem tántorgott annyira. Már nem fenyegetőzött, nem dörögött, hanem ment csöndesen, lomhán lógtatva karjait, a mi oly szomoruvá tudja tenni az ember alakját. Befordult jobbra egy utcán, aztán balra egy sikátorba. És megint tovább ment. Szerteszét sokszor lehetett óráütést hallani, vagy boltörök éles sipolását.

Végre egy nagy, komor épülethez jutott, melynek oldalai diszítés nélküliek, mint valami fenyőfa ládáé, és szétfolyni engedék magokon az utcai gázlámpák fehéres világosságát.

- Ez az: itt vagyok, - szólt magában a csavargó, föltartva fejét, s igyekezett megállni, de mivel erőnek erejével sarkán akart megállni, ez nem volt könnyű. - Már ideje, hogy bizonyost tudjak.

A nagy épületet négy sor ablak lyukgatja át. A legtöbb sötét s a világosak is oly barátság-talanok, mert e világosságnak nincs semmiféle fényesebb magva, mely az ablakon keresztül is elárulná, hogy a lámpa vagy gyertya dolgozó-asztalra avagy családi körre hinti sugarait. A hivatalos gázláng egyenletes fénye szűrődik át az ablakokon, s ezeken a függőny félig föl van hajtva, mint a mészáros köténye, ha a szék ajtajába áll ki.

A Rókus-kórház ez, mely kikönyököl a temetőbe vivő széles utra, mintha csempészett szállit-mányokat lesne, s a városból érkező halottas menetet feltartóztatná: «nincs-e nekem elég halottam?»

A rongyos ember behuzta magát kabátjába, jobban mondva beleereszkedett a posztó-hüvely-be, és pedig oly sikerrel, hogy a gallér feljött egész a tarkójára. Olyan volt, mint a vízből kikerült szárnyas jószág. Apró, topogó léptekkel ment tovább, mintha fázna. A nagy épület tulsó részére ment, abba a csöndes kis utcába, melynek egyik oldalát a kórház foglalja el, a másik oldalára pedig néhány lakház szorult. Nappal is elhagyott, csöndes utca. Gyakran megtelik azonban néptömeggel, kocsikkal, s ezek közül soha sem hiányzik a gyász-kocsi. Az utca lakói mindennap hallanak halotti énekeket, gyász-indulókat és megdöbbentő eseményeket, melyek halálos befejezést nyertek. Sok vig, rejtélyes és szomorú történet lesz itt bevégeztté, ide jutván hősei, hogy még egy utolsó fejezetet iktassanak be róluk az orvosok a nagy jegyzőkönyvbe, s hivatalosan bizonyítsák: ez már meghalt, ilyen vagy amolyan fegy-verék és okok következtében.

Itt van a kórház halottas kamarája, a kőfalon belől, honnan nem látszik ki egyéb, mint a fák fodra. Azontul terítik ki a kórház halottait, a halva találtakat, a megölteket és az öngyilkosokat.

A kapu előtt vörös lámpa égett, s a mint a nyomorult ember annak a fény körébe jutott, emlékeztetett valami szinpadi ördögre, mely emberi jelmezben és görög-tűz világítása mellett jelenik meg.

Egy párszor hevesen meghuzta a csengetyűt s aztán oda állt a gyalog ajtóhoz, türelmetlen toporzékolás közt várva, míg fölnyitják. Nemsokára csikorgott a zár s egy szürke köpenybe burkolt alak, maga előtt lámpást tartva, kinyitotta az ajtót.

- Barátom, édes barátom, semmi hír? Még sincs itt? Hosszu szőke haja van. Most este olvastam a lapokból, hogy ismét kifogták a Dunából egy ismeretlen holttestét.

Izgatottan, töredeazve mondta el ezeket, és szemeit nyomkodva. A kapus, a mint a lámpával a kérdezősködő arczába világított, hirtelen letette a küszöbre a lámpát, dühösen nézett a rimánkodóra, ki csöndesen hátrált a haragvó ember előtt.

- Átkozott csavargó! Tehát mindig és mindig. Bezáratlak sehonnai, ha még te is háborgatsz. Bezáratlak, és...

Fölemelte kezét. A csavargó egy nagy lépéssel elébe ugrott, mint valami viaskodhatnék kakas, s kihívó arczzal, kimeresztett szemekkel nézett rá, vállal oda hegyezve a szolga elé.

- Vigyen el az ördög! - kiáltott ez. - Valóságos haramja. Rosszul járhatz velem, mielőtt még ide kerülnél hozzánk a kőpadra, s a vizcsap alá.

Ezzel fölragadta a lámpást, becsapta az ajtót, s káromkodások közt zárta be.

A csavargó a kórház oldalához kullogott, melyet akáczfák vesznek körül, s azokat gerendakorlát választja el az utcától. Oda ült a korlátra; térdét felhuzta, rákönyökölt s nézte a vörös lámpát. A városbeli órák pontosan elverték a haladó időt, s az éj kezdett elvonulni a hajnal elől.

A csavargó végre leszállt a korlátról, s lefeküdt az akáczfák tövébe és elaludt.

E csenevész akáczok is virágzottak, s fehér füzereik illatot árasztanak. A halottas kamara udvarán is életet támasztott a tavasz, s a fiatal lombok és virágok betöltik a léget balzsamos leheletükkel. A májusi szellő susog az akáczfák tövises gallyai közt, s tovább viszi magával azt a hörgő lélegzetet, melyet mámor, kimerültség fakaszt. Aztán a nagy épület ereszei alól fecskék kezdik agyon csevegni ezt a durva hangot, s a verebek sem maradnak többé hallgaton.

A hajnal hasogatja a ritkás felhőket hosszú foszlányokra. A nap sugarai, mint valami emelő rudak, feszítik föl az éj sötétjét, s nyitják feljebb a kagyló két teknőjét, melyek közé az éj vont be magát. Eltűnnek a magasban levő csillag-gyöngyök, és sziporkázó fényben kezdenek égni lent a tornyok, az aranyos kupolák, a kormos kémények, az ablakok táblái, a fellocsolt utcák tócsái, s majoros asszonyok szekeren a bádog kannák. Ismét egy új nap az életből és a viszontagságokból!

II.

A jó öreg Borcsa kisasszony egy nyolczadrétü papirra, mely valamely könyvtáblára volt ragasztva spanyol viasszal, oda írta jókora betűkkel: «Egy hónapos szoba kiadó», és türelmetlenül várta, hogy mikor szárad meg már a tinta, s a czédulát mikor akaszthatja ki a kapura.

- Mi szükség arra, hogy idegent fogadjunk szállásunkba? szólt egy fiatal, alig tizenhat éves leány, a ki durczásan állt az ablaknál, s annak üvegtáblájában nézte viruló arcját.

- Szükség, szükség éppen nincs, - szólt Borcsa kisasszony, szemüvegén keresztül azzal a jóságos tekintettel nézve a lányra, a melyre csak élemedett nők képesek. - Megköszönném szépen a jól tevő sorsnak, ha még erre a néhány forintra is rászorulnánk. Hanem, édes galambom, nagyon elhagyatva lakunk itt a lépcső feljárásánál. Istenem, Vilma, mit tennénk, ha valami elfajult betoppanna, és kezdené szemünk előtt zsebre szedni az ezüstműveket, a melyeket én különben biztos zár alá helyeztem. Szegény atyád beteg, mozdulni sem tud, én meg - már csak kimondom, - megijednék azonnal s rólad sem teszem föl, hogy birkózni lenne kedved a gazemberrel, és ha lenne is, sokkal jobb, hogy az az ur avatkozzék belé, a kinek a szobát kiadjuk. És ne hidd, Vilma, hogy az ily betörők egyenesen neki mennek fejökkel a falnak. Nem bizony, hanem ólálkodnak, puhatolnak, és mihelyt megtudják, hogy férfi van a háznál, majd elfordulnak olyan helyre, a hol nincs férfi. Sőt, édes Vilmácska, egész ellátásra is ide veszünk valakit, ha megfizet. Nem azért, mintha rá volnánk szorulva, de ha már itt lakik valaki, szeretném tudni, mért ne ehetnék is velünk egy asztalnál.

Vilma vállat vont, dudolt, s annak ütemei szerint mozgolódott, és ez bájos, tánczó mozgás volt, melyben ő az üvegtáblából gyönyörködött. Az öreg kisasszony pedig elragadtatással csókolta meg, kedves gyöngyvirágnak nevezte: azután eltávozott a czédulával. Pár pillanat múlva a czédula ott lógott a kapun, olyan utcában levő házon, melyet a tanuló-ifjúság tart megszállva, a hónapos szobáknál fogva.

Éppen ezen a napon Dályai Lajos nevű fiatal ember is nézegette a kiadó szobákat hirdető tábláskákat, s benyitogatott sok szobába, bátortalanul és tisztességesen, mert csak most érkezett a fővárosba: de kijött ismét elkedvetlenül, s ellenállhatlan vágygyal gondolva vissza a máramarosi otthonra, a hol szűk volt ugyan az ő szobája és szegényes, de kedves kimondhatatlanul.

Végig nézett sokat azokból a kibérelhető börtönökből, melyeket, a végső nyereszkedés vagy szűkölködés kényszerít oda mások lakásául, vagy az a körülmény, hogy egyébre úgy sem alkalmasak, mint hogy kiadó szobák legyenek. Nyirkos helyek, penészbe mártott falak, piszkos butorzat, szenny: lármát, minden zajt összegyűjtő ajtók: napfény által föl nem keresett ablakok, dohosságot párolgó padlat: ilyen a kényszerű otthona egy pár ezer fiatal embernek s ilyen otthonból menekülők lepik el a kávéházakat, a gyaluforgácsal s bádog szőlőfürtökkel megjelölt helyiségeket s lézengnek, dorbézolnak azokban, míg az álom fojtogató keze haza nem dobja őket a rideg czellákba, honnan reggel ismét kimenekülnek, űzve viderabb környezetet követelő fiatal kedélyük által.

Dályai Lajos a nagyvárosi nyílt börtönrendszer szemlájében egészen elkomorodott, de ment tovább, míg végre becsalogatta Borcsa néni czédulája is s ott aztán megmaradt, mert tiszta szobát talált s Borcsa néne arcza is különb volt, mint a minőket eddig látott a kiadó szobákkal összeköttetésben.

- És hozzá még csinos házi kisasszony is, gondolta a fiatal ember, megpillantva az előszobában kíváncsian megjelenő Vilmát: sőt dicsekedett vele még akkor este máramarosi barátai közt is. Szép szőke leány, s olyan színe van a szemének, mint a vadgesztenye.

- Jól aludt-e, öcsémuram? - kérdezte reggel Borcsa néne, kinek derekára annyi kulcs volt kötve, mintha az egész három-emeletes ház minden ajtaja fölötti gondok öveznék. - Merem mondani, hogy semmi panasza sem lesz, mert nem nyerekedésből adjuk ki a szobát. A mama vagy a papa, avagy akárki, ha levelet ír önnek, nem árt, ha hozzá teszik az ön neve után: «Méltóságos Rőczei Albertnél». Méltóságos a czime a bátyámnak, de nagyon beteg szegény. Szélütés érte, nem tud mozogni. Csinos nyugdija van s azonkívül is valamicske, úgy hogy ha ön, édes Dályai ur, netán egész ellátást óhajtana, éppen nem kellene magát megerőltetni a fizetéssel, s olyan környezetbe jutna, hogy eldicsekedhetnék vele akárhol. Hárman lennénk csak az asztalnál: a hugom, ön és én, mert Albert bátyám nem képes... Majd meglátja ön a

beteget is, meg azt is, hogy mit talál jónak. Ha talán négy tál étel ebédre avagy csak három, az is mindegy, mert mi - én és a hugom - kevéssel beérjük, habár éppen nem is nagyon kell szorongatni a kamara kulcsát.

A fiatal ember azt válaszolta, hogy neki azonban annál inkább kell szorongatni, maradjanak tehát a legjutányosabb árszabás mellett.

- Helyes, nagyon helyes! - kiáltott egészen fölélénkülve Borcsa néne. - Nagyon tetszik nekem, hogy ön takarékos. Tehát három tál étel.

Megegyeztek. Dályai Lajos a méltóságos Rőczei Albert családjánál teljes ellátást fizető lakó lett.

III.

Dályai Lajos még csak most röpi ki a családi fészekből, mely sem kastély, sem uri ház nem volt, hanem egy kincstári középrendű tisztviselő lakása, hol élete husz évét jól védelmezte a szülői gyöngéd gondoskodás minden virágos sövénye és bástyája. Szabad szárnyra kelve, még nagyon meglátszott rajta a szárnyemelgetés szögletessége s a röpdösés bizonytalansága, a mit különben Borcsa néne mindig védelmezett, valahányszor Vilma kisasszony jónak látta előhozni, különféle éles megjegyzésekkel. Ezeket Lajos nagyon megröstellhette volna, ha véletlenül meghallja.

Egészen más fiatal ember volt, mint a kiket a kisasszony a növeldebeli multságokból, a színházból, vagy az utcáról ismert s jó szemmel nézett: habár éppen nem tartozott a ritkább jelenségek közé az olyan fiatal ember sem, kinek külső fölszerelése a fővároson kívül eső világra vall: szokatlan formájú kalapok, régi divatu gallérok, dagadozó bokru nyakkendők, feltűnő szabásu kabátok és meglehetősen idomtalan csizmák által, melyek minél parádésabbak, annál inkább szembeötlők lesznek a sima kövezeten, vagy a szoba padlóján s nagy multságot szereznek az olyan vidám fiatal lányoknak, mint Vilma kisasszony.

- Nem bánnam, - szólt egy izben nénjéhez a kisasszony, - akár mennyit irul-pirul is a lakónk, ha egy «jó reggelt»-et kell mondania, s akármennyi ideig is tartja tenyereit a térdén, mikor velünk szemben ül, mert erről leszokhatik, ha régibb ismerős lesz: de az a vasas láda, telve mind afféle kábatokkal és egyéb viselni való vidéki pompa-czikkkel: az a láda nagyon soká fog ki, s én nem tudom, mit mondjak, ha a fiatal ur egyszer az utcán talál, s kedve jön engem haza kísérni.

- Ne gunyolódj Vilma, - válaszolt feddőleg Borcsa néni. - Lakónk csöndes és szorgalmas fiatal ember. Én nem is óhajtok különbet.

Ugy is volt, hogy Dályai Lajos, szorgalmasan folytatta tanulmányait, a kellő időre mindig lefizette a kialakult havi illetéket, s oly csöndes viseletet tanusított, hogy lépteit is alig hallották, és soha sem dalolt.

Már több hónapja lakott a méltóságos Rőczei Albert családjánál, de azért nem sokat tudott meg a család felől. Látogató senki sem járt oda, az orvoson kívül. Magát a méltóságos urat vagy kétszer látta, de nem beszélt vele, mert a beteg csak egyes szavak kimondására képes, s ha valamit akar, följegyzí egy pala-táblára, mely ágyánál függ. Ez az állapota már régen tart, de Borcsa néni reményli a javulást, s biztatja Vilma kisasszonyt, hogy akkor majd vidámabb napok következnek. Borcsa néni és Vilma kisasszony sem járnak sehova, legfeljebb a boltba mennek, vagy kis sétára, nagyon ritkán pedig színházba.

A néni egész nap foglalatosskodik valamivel, ha egyébbel nem, tehát harisnyát köt. Vilma kisasszony olvas, zongoráz, ha a beteg állapota megengedi, s általában aprólékosságokkal tölti el az egész napot, melyből bizonyosan sok marad az unalomnak is.

A nagy csend és elvonultság, melyben a család él, komor és nyomasztó. Mintha sötét felhők borongnának a boltozatokon. Az előszoba fehérre surolt padlója és a lábtörlő hetekig megmarad tisztaságában, mert jövő-menők nem hagynak nyomokat azokon. A tágas nappali szobában mindig ugyanazon helyen áll valamennyi szék, soha sem lehet észrevenni, hogy vendég számára elmozdították, s összébbvonták valami barátságos körbe. A rajtok levő fehér takaró mindig sima, egyetlen gyürés nélkül. A padlat szőnyegek háborítatlanok, nyugtalan lábak fel nem tűrik, mintha oda volnának ragasztva, és emlékeztetnek a postán érkezett érdektelen könyvek keresztkötésének pántjaira, melyeket nem siet fölszakgatni senki.

A fiatal lakó sokszor órák hosszáig nem hall semmi életjelt, mely emlékeztetné, hogy közelében van valaki. Csak a kanári madár énekel az ablakban. Vilma kisasszony vidám, eleven lány, de e vidámságnak nincs semmi tárgya, s nem akad semmi körülötte, hova tovább csapongjon. Pedig még alig hagyta el a gyermekkort.

Lajost illetőleg, Vilmának is igaza volt, mert a fiatal ember szégyenlős természetéből az irulás-pirulás lassankint elmaradt, de a vasas láda tartalma még soká ellátta nyulánk termetét mindennel. Beszédesebb lett, bátrabban szólt, noha még mindig nagy készülődések, előre kiszemelt tárgyak és elkoptatott élczes megjegyzésekre volt szüksége, hogy társalgást kezdhessen.

Lajos a Rőcsei-családtól kibérelt csöndes szobácskában készülődött a küzdelmekre, melyekből az élet áll, s melyekből olyan sok esik egy ilyen kicsi szobára is. Abban a nagy kaptárban, hova az élet egybegyűjti a dolgosokat és a heréket, mind csak egy-egy sejtet alkot: a gyűlés-terem, hol eszmék és érdekek harcolnak: a fényes szalonok, hol hiuság üzi versenyét: a piacok, hol az árucikkiken kívül egyébre is szabad a vásár: a gyárak, a műhelyek, hol a megélhetés forrása a verejték: s azok a szűk oldalszobák, melyekbe mégis oly sok elfér a vágyakból, reményekből és nélkülözésekből.

A vasárnapi ebédek után rendesen még egy kissé az asztal körül maradtak, mert - mint Borcsa néni mondta - «ilyenkor ráérünk». Éppen szép nyári nap volt, s az utcáról kocsik, omnibuszok zörgése hallatszott, és látni lehetett az árnyékos tulsó oldalon, mint sietnek ki a szabadba egész családok.

- Vilma kisasszony mindig itthon tölti az egész napot? - kérdezte a fiatal ember, ki egyébiránt sokszor tette már e kérdést, s meg is kapta rá a választ mindannyiszor.

- Az öreg beteg, - volt rá a válasz ma szintén, s most is Borcsa néne adta meg. - Közelében kell maradnunk, mert javulóban van, s mikor a multkor a ház mesternére bíztuk, szegény bátyám boszankodott, s a tábla mind két oldalát tele írta.

- Régen beteg a méltóságos ur?

- Öt éve. Azelőtt egész más élet volt, - sohajtott Borcsa néne, s aztán Vilmához fordult, ki szintén sohajtott. - Ah, édesem, majd másképen lesz. Bánni történjék is - isten őrizzen a legroszabbtól, de történhetik bármi, neked nem kell sohajtva gondolnod semmire.

E pillanatban csöngetés hallatszott. A beteg kívánt valamit s Vilma eltávozott, mert nem volt cseléd. Reggelenként egy kis leányka járt be söpreni, vizet hozni: egy kis nyomorult a száz meg száz ilyen nyomorult igavonó közül, kik soha sem ismerik meg a nyugodt alvást és a játékot: súlyos dolgot végeznek már gyöngye kezekkel: elsatnyulnak fejlődésükben, megvénülnek legszebb idejükre, és a kik olyan árvák, hogy még a tankötelesek közé sem iratja be őket senki.

- Vilma szeretne néha mulatni egy kicsit, - folytatta Borcsa néni. - De mikor az apja olyan beteg, mert nagyon beteg, hanem a lánynak azt nem szabad megtudni. A legkisebb zaj is türehtetlen, azért nagy köszönettel is tartozunk önnek, Dályai ur. Vilma zajosabb élethez szokott gyermek korában. Voltak házi bálók. Pár éve, hogy meghalt édes anyja, de azért én neveltem. Mig anyja élt, nagy háztartást vittünk. Hej, édes Dályai ur, sok rossz ember van, a kik közénk furakodnak. Bátyám eleget tudna erről beszélni. Nagyon megválogassa ön a jó barátokat, sőt egyáltalában őrizkedjék a barátoktól. Albertnek keservesen megártottak, s hozzá ez a betegség! Ne úgy vegye szavaimat, Dályai ur, mintha panaszkodnám, mert arra semmi igazi ok nem lehet, csak önt akarom figyelmeztetni, hogy mindig óvatos legyen. Szerencsére, Vilmának gazdag rokonai is vannak, gyermektelen rokonok, a kik nagyon szeretik. Főképp van egy, a ki fölöttébb szereti. Csak az apja lenne másképp, csak az apja!

Borcsa néni egészen elmélyedt e vágyban, s némán kezdett magában töprenkedni, folytonosan abban az ütemben rázván fejét, mint a mikor azt mondta: «csak az apja!»

Lajos már észrevette, hogy ha a vén kisasszony beszél is előtte valamit a család körülményeiről, de voltaképen nem akar semmit se mondani, s a mi újabbat mond, azzal meg akarja czáfolni, a mit régebben mondott, vagy a miről azt hiszi, hogy a fiatal ember észrevette. És így Lajos egy csomó ellentmondó dolgot tudott meg arról az öreg emberről, ki valami előkelő állami hivatalt viselt, melyet majd a betegség miatt kellett otthagynia, majd barátai voltak az okozók. Lajos látta egy szerencsétlenség elviharzásának nyomait, mert azokat nem lehet felmosni vagy beborítani, sőt még elhallgatni sem: de nem tudott semmit a szerencsétlenségről, s nem is kutatott utána.

Vilma néhány percz mulva visszatért. «Elaludt» - szólt halkan; oda ült az asztalhoz, s egy divatlapot kezdett föl vágni.

- Nem szokott verseket írni, Dályai ur? - kérdezte hirtelen. Dályai elpirult, mint a hogy hónapok óta már egyszer sem. Minden fiatal ember szokott verseket írni, s az kezdetben csak oly titkosan történik, mint a pipázás.

- Szeretnék egyet olvasni, - szólt ismét a kisasszony, feleletet sem várva, mert rögtön észrevette, hogy «rajta kapta» a fiatal embert: egyszersmind éles pillantást vetett Lajos kockás nyakkendőjére, s kabátjának réz-karikába foglalt csont gombjaira.

- Nem hiszem, hogy méltók volnának a kisasszony figyelmére.

- Csak ide vele, minél többet! - kiáltott a fiatal lány pajkosan. Én nagyon szeretem a költeményeket, s meg vagyok győződve, hogy Dályai ur igazi tehetség. Borcsa néne is unszolta, hogy: «halljuk a verseket, legyen egy kis multságunk», és a fiatal ember csakugyan behozott egy csomag papírt, s felolvasott abból sok verset, melyekre a kisasszony mindig azt mondta, hogy: «fölséges». Ezalatt ingerkedett a kanári madárral, s csalogatta azt szép fehér ujjacská-jával, melyet be-benyújtott a kalitkába, s a madár azt hívén, hogy édesség, mindig utána kapott.

Dályai Lajos külön csomagokba kötözte azokat a verseket, melyeket házi kisasszonya legjobban dicsért. Később, hetek és hónapok mulva, még nagyobb gondossággal csomagolt így száraz virágokat, egy-egy szalagcsokrot, megcsókolta azokat, és sokkal inkább gyönyörködött bennök, mint verseiben. Olykor megtörtént, hogy e foglalkozása közben léptek hallatszottak az előszobában. Ilyenkor elpirult és hirtelen elrejtette a haszontalanságokat, mint egykor a verseket, vagy az égő pipát, a mik mind bolondos titkot képeznek az emberek életében.

IV.

Lajos a szünidőt otthon töltötte szülőinél, kik boldogok voltak s az emberkedés hatalmas jegyeit fedezték föl némely barnás jelenségekben, melyek a fiatal legénynél a szakáll és bajusz helyén mutatkoztak, még most csak olyan csomósan, mint a sás a vízben, de édes anyját nagyon meghatották, mert emlékeztették őt egy hasonló fiatal urra, ki most már szürkül és gondosan beretválkozik. A fővárosi urfi különben általános hatást tett a máramarosi kis városban, hol finom és nagyvilági mázzal borítottak látták éppen oly mértékben, mint a hogy Vilma kisasszony sehogy sem látta ilyennek. Dályai Lajost ünnepelték, mint valami népszerű lelkészt, a mit ő nagyon jó néven vett s hetykélkedve fogadott. Mindazonáltal minden nap küldött néhány sohajt az elhagyott nagy város felé, s a szülővárosabeli kisasszonyokat oly szigorral ítélte meg, hogy Vilma kisasszony mindig teljes fenségben lebeghetett fölöttük. Az ősszel ismét visszatért méltóságos Rőczei családjához, hol Borcsa és Vilma nagy szíves-séggel fogadták, főképp a mi Vilma kisasszonyt illeti, ki egész meglepetéssel kiáltott fel:

- Isten hozta! Engedje csak, hadd nézzem jól végig. Dályai úr; ön megpirosodott és meghizott, de csak annyira, mint ha egészen saját kívánsága szerint történt volna.

És mikor az élénk és kaczerkodni szerető Vilma meggyőződött, hogy a vasas láda ezuttal a vidéki tősgyökeres ipar előtt föl nem nyílt, ez csak teljesebbé tette a kedvező hatás összhangzatát: és ez Dályai előtt sem maradt eltitkolva, s kedves alkalmat nyújtott Vilmának, hogy egy fecsegő jelenetet eljátszhasson, még pedig szívig menő hatással, úgy hogy Lajos egészen el volt bájolva.

- Vártuk és rendbe hoztunk mindent - szólt Borcsa néne is, a kin valami nyugtalanságot lehetett észrevenni. - Hanem némely butorokat nem fog ön találni. Javitani adtuk, mert nagyon romlanak az effélék. És gondolja ön, az a kárpitos, egy semmirekellő ember, elpocsékolta mindent. Szörnyűség, Dályai ur! Tekintsen csak be ön a mi szobánkba is. Hol vannak a szép karosszékek, a pompás diván, a diszes szekrények? A kárpitos megszökött. Valami morva volt a lelketlen. Csak tudná az ember, hogy nem zálogba adta-e. Másokkal is így tett, nem csak velünk, s most a rendőrség kurentálja, de mi haszna? Szegény Vilma keservesen sirt, mikor megtudta. Igaza is van, mert a nádszékek utálatosak, s minden butordarabon látszik, hogy nagy hirtelenséggel szedték össze. A kárpitos alacsony és sánta, de mindenki becsületes embernek tartotta. Reménylem, Dályai ur, hogy ön meg lesz azért elégedve szobájával.

Mind a méltóságos Rőczeiék szállása, mind a fiatal ember szobája nagyon szegény és ócska butorokkal volt ellátva, de a tisztaságot a morva kárpitos gazsága nem tudta megrontani. A fiatal ember most is csak olyan jól érezte magát, mint mikor a ripszszel bevont diófa-butorok voltak. Jól elzárható fiók is akadt, a száradt virágok számára.

A legkopottabb és legrongáltabb volt maga Rőczei Albert, ki egy mély öblü karosszékre pólyázva töltötte a napokat, körülcsavarva paplanokkal, megtámogatva vánkosokkal. Valóságos csontváz, melyet azonban a szenvedések és kinok még nem hagytak el, s ezek éltetik.

Mikor Dályai Lajosnak először jelentette Borcsa néne, hogy a beteget meglátogathatja, a karosszék az ablak felé volt fordítva, s a félrevont függönyön az őszi nap bágyadt sugarai löveltek be. A beteg nem tudta fejét mozgatni, csak szemei jártak mindenfelé. Visszataszító, kidüledt szemek, melyek sárgás-fehéreben a szemgolyó libegni látszott, mint valami dió a nyugtalan vizen.

- Visszajött? - szólt tompa és hörgő hangon a fiatal emberhez, s ez egyetlen szó is egészen kimeríteni látszott.

Dályai örömét fejezte ki, hogy ő méltóságát a javulás útján találhatja, a mire azonban a beteg nem válaszolt semmit. Nyugtalan szemgolyói egyszerre megállottak a fehéres víz közepén, s a

dagadt szemhéjak egész kerekre nyitak. Lajos e merev tekintet irányába nézett, s látta Vilma kisasszonyt, a mint az ablak fölkéjében egy pohár vízbe orvosságot öntött, a napsugár pedig megaranyozta mint egy felhőt, és sugarakkal fonta be szőke haját, ragyogóvá tette arcának hamvas pirosságát, s fényes-aranyos háttérrel szolgált a kecses alakhoz, úgy hogy a leány olyannak tünt föl, mint valami szép allegóriai alak a nagy csarnokok freskóin, aranyos falra festve.

- Az anyja! Egészen az! - hallatszott a beteg fuldokló hangja, s a szemek kinosan lecsukódtak. Borcsa néne hirtelen lebocsátotta az ablak függönyét, s oda szólt Vilmához, hogy tegye a poharat az asztalra. A napsugár eltűnt, de Lajos látott még két fényesebb sugárt, mely feléje szállt, a mint Vilma elment mellette, hogy a poharat elhelyezze az asztalra.

- Azt hiszem, ismét rohamai vannak, - szólt aztán Borcsa néne, a betegre s onnan Lajosra tekintve.

A fiatal ember tehát távozott, de sokszor, nagyon sokszor földézte szemei előtt a bájos képet, s az meg is jelent azonnal vagy a lámpa fénykörében, vagy a holdvilág azon fehér szalagján, mely az ablaktól a földig ért, vagy a teljes sötétségben, vagy pedig a tanár helyén, a katedrában. Mindig és mindenütt igen készségesen mutogatta magát, s virágokat szórt a szerelmi herbárium gyarapítására.

De egyebet is tett. Az aranyos falból kiszállt, kalapot tűzött szőke hajára, napernyőt vett kezébe, kopogtatott Lajos ajtaján s csengő, vidám hangon kérte, lenne oly jó és kísérje el őt ide vagy oda. Aztán együtt mentek poros vagy sáros kövezeten, széles meg szűk utczákon, olykor egészen elhagyott helyeken, majd lőtő-futó tömegek közt Lajos boldog elbizakodással kísérte s védte a tolongásban és nagyon tetszett hiúságának, mikor látta, hogy a divatos utcák törzsökös lézengői is megfordulnak Vilma bámulatára, szemöld alá szorítják a csiptetőüveget, megállnak, kezök fejére lehuzzak a roppant gombu kézelő kürtőjét, illegetik magukat, hogy feltűnők legyenek, szopogatják a sétatálcza gombját és szokás szerint egész hangosan mondják ki ítéletüket, mely oly nagyon hizelgő.

Majd pedig duzzogó arcot öltött a bájos teremtés s az utálatos nádszéken ült órák hosszáig, nem válaszolva semmit Borcsa néne faggatózó kérdéseire, csak a pompás kerek vállakat vonogatva s rágicsálva a csinos körmöcskéket, melyeket Lajos (nem valami eredeti ötlet alapján) mind megannyi rózsaszíromhoz hasonlított, valahányszor kegyes engedélyt kapott, hogy a kezeckét ajkaival illethesse, vagy ha nem kapott is engedélyt. Végre a duzzogó leány egészen elvesztette türelmét, felugrott s fölkiáltott: «Nyomoruság az én életem!» Nénje szemei megteltek könnyel, megölelte Vilmát, az ő boldogsága, gyönyörűségének vágyait és kívánságait tudakolta, s e közben még sűrűbben omlottak könnyei szikkadt arczára. Boldogságának gyönyörűsége egyetlen lélegzet alatt elősorolta a csalhatatlan tényeket, melyek összeállításából kiderült, hogy valódi számkivetésben élnek.

- Semmi, de semmi örömöm! - sohajtott. - Nem ismerek senkit. Nem megyünk sehová, nem jön hozzánk senki. Ruháim nem divatosak, keztyűmet te mosod ki, s a hol feslett, beöltögeted, még pedig jókora öltésekkel. Már nem vagyok többé gyermek, szeretnék úgy élni és úgy szórakozni, mint a többi fiatal lányok. Szeretnék társaságokba járni, táncolni, bálozni. Igen, bálozni. Ezt akartam mondani. A tél itt van s az én időm is itt van.

Borcsa néne alig birta fáradsággal, hogy könnyeit letörölje, de azért mosolygott, és vagy tizszer mondta el: «Nem is volna rossz», a mi Vilmát annyira ingerelte, hogy végre egész hevesen fölkiáltott: «Mi lesz így én belőlem?» Erre az öreg kisasszony hirtelen fölhagyott a mosolygással, s oly fájdalmasan zokogva ölelte magához a forrongó szép gyermeket, hogy az egy pillanatra meghökkent és egészen elkomolyodott.

- Édes néném, azt hiszem, nincsenek teljesíthetetlen kívánságaim?

- Óh, dehogy! - mentegetőzött Borcsa néni, elfojtva a zokogást. - Legfeljebb azt mondhatnám, hogy még fiatal vagy s hogy a mi a nem divatos viseletet s kijavított keztyűket illeti, azokra nézve úgy gondoltam, hogy a fényűzés ugysis eléggé elharapózott. Különben én igazán nem értek a mai világ módjához, hanem azért egy pár nap múlva majd megleplek valamivel, csak légy nyugodt és ne panaszkodj, édes kis violám. Miért is panaszkodnál, nincs nekünk semmi bajunk s ha édes atyád nem lenne beteg, nem is hiányoznák semmi. Ezt meg kell gondolnod, drága, kedves Vilma. De mivel már olyan régen beteg s nagyon lassan javul, megengedhetünk magunknak természetesen egy kis vigságot s a farsangig majd gondolok valamit. Hanem egy bálnál többről szó sem lehet.

Vilma kaczagott, tapsolt s össze-vissza ölelte jószívü nénjét.

Ha valaki e pillanattól kezdve figyelemmel kísérhette volna az öreg kisasszony járását és kelését, nagyon rejtélyes hajadont ismert volna föl benne, a ki hiába mondta otthon Vilmának és a fiatal lakónak, hogy a megszökött kárpitos miatt jár a rendőrséghez, és bizonyos emberekhez, a kik tudnak felőle valamit. Soha sem ment ő a rendőrséghez és a kárpitos felől sem kérdezősködött senkitől. Titokzatos csomagokkal távozott és jött. Vén asszonyokkal értekezett, kik még fakultabb ruhát viseltek, mint ő, de selyemrokolyákból álló egész ruhatár fölött rendelkeztek, melyben egyetlen darab sem volt ugyan új, de mégis pompás daraboknak látszottak, a mint külön-külön szétteregették a napfény elé, s nagyon előkelő származással dicsekedtek. És e diszes jószágokból egy pár eljutott, az öreg kisasszony közvetítése mellett, a festőhöz vagy a szabóhoz s ő maga is valamennyin varrogatott sok titkos órában - mindig éjjel vagy hajnalban s a suhogó, puha szövetet föltartotta és megrázta maga előtt, gyönyörködött a széles, egyenes redőkben, a csipkés uszályban: gyönyörködött, lopva virasztott, de visszafojtotta könyeit, nehogy nyomot hagyjanak a selymen és bársonyon, mert gondosan utána nézve, már úgy is találni lehetne azokon diszül nem szolgáló nyomokat. Elég az hozzá, hogy a megszökött kárpitosnak semmi nyoma, dacára Borcsa néne nagy utánjárásának: s elég az hozzá, hogy Lajos egyszerre csak oly pompában látta maga előtt a felséges Vilmát, hogy királynét sem gondolhatott pompásabbnak.

V.

Lajos boldog időket élt a hónapos szobában és a nagyszerű fellelővárban, mely lakásához ráadásul járt, s hol a gyilkos léghuzamot ily fiatal korban föl sem veszi senki. Tárva, nyitva volt itt minden, özönlött be a sokféle verőfény az első szerelemből, az ábrándokból, a tűnő órákból, melyek boldogságot hoztak, s elragadó homály borított a fellelőváron túl mindent. E szürke beláthatlanság közepette rendkívül kedves volt időzni, s merész kihívásokat intézni szerteszét, hogy vajjon van-e valaki olyan boldog, mint e kapitólium ura, ki még alig tett néhány lépést az életben s már eljutott odáig, hová mások csak, viszontagságok, megszámlálhatlan éjjelek álmatlansága után, (melyet vetélytársak alkalmatlankodásai, éji zene s viradatig tartó táncz idéznek elő), tömérdék sohajtások, a csalódások vesszőcsapásai közepette érnek el, akkor, mikor már az iskolai padok is a hátuk mögött maradtak.

Találkozni mindennap, együtt tölteni órákat oly csábos teremtéssel, mint Vilma: látni őt egy bál ingerlő sürgés-forgásában s hosszú, bizalmas sétákat tenni, sőt tavaszkor a természet pompáit együtt nézni: ez elég biztos bevezetés arra, hogy egy huszonkét éves fiatal ember végre térdre boruljon - a természet pompái által is meghatva, - s örök hűséget esküdjék oly virágos szavakban, melyek legjobban megfelelnek a nagyban viritó kikeletnek. Vilma kegyteljesen hallgatta az esküt s jobbjárává fogadta a fiatal embert. E szép leány teljes tudatával birt szépségének s báli fellépte után biztos volt, hogy az ifjuság és kellem koronája sugárzik homlokáról. Az ábrándosság langyos légkörét még tul nem haladva, sem tikkasztó forráságot, sem

köznapi ridegséget nem ismerhetett s vidáman, gondtalanul haladt tovább, szívesen és örömet elfogadva mindent, mi útját kellemessé tette és azok által szórakozhatott.

Dályai Lajos bizonyára szerencsésebb volt, mint hozzá hasonló igen-igen sok más, a kik egyszerre elszakadva a szeretetben teljes és okosan körülbástyázott családi körtől, egy nagyváros szabadalmi közé jutnak, hol hasonló szeretetteljes kört hiában keresnek s legfeljebb csak a hónap elsején nyílik föl előttük szívesen egy ajtó, de máskor nem: mert társaságokban semmi helyük sincs, miután az életben sem foglaltak még el helyet. Az ilyen «nem kész emberek» legfeljebb a tánczosok szaporítására valók, családi multságokban. A családiasságot hirtelen elvesztik magok mellől, éppen akkor, mikor az érzelmek bimbóznak és fölszámlálhatatlan, kiknek számára virágoznak el ezek, miután nemcsak az isten napja fakaszthatja ki, hanem dúsan tudják táplálni rothadt hulladékok is.

Vilma véletlenül szép volt, így tehát szép leánynak esküdött hűséget. Sok százan egészen közönséges és nem is szép teremtésekért hanyagolják el tanulmányaikat.

VI.

Tavaszi este volt, az ablakok tárva, s az asztalon gyertya mellett Lajos egy könyvből olvasott valamit, de a könyv már félre volt téve. Vilma, egészen a gyertyához huzódva, a nők leplezett semmittevésével, soha el nem készülő himzéssel foglalkozott. Borcsa néne szenvedhetetlen fejhasgatásról panaszkodott, elment kis szobájába, hol talán ismét selyem szövetekben gyönyörködik.

Lajos megfogta Vilma kezét.

- Tekintsen rám, mert akkor boldog vagyok.

A kegyes urnő hátra vetette fejét a szék karjára, és sötét gesztenyeszinű szemeivel mosolygva nézett a jobbágyra.

- Igazán szeret? - kérdezte Lajos.

Vilma fejét rázta, de le nem vette róla szemeit. Ingerlőbben már lehetetlen válaszolni.

- Kérdezze még egyszer! - hangzott e pillanatban hátuk mögött egy riasztó hang.

Mind a ketten fölrezzentek.

A szomszéd szoba ajtajában ijesztő alak állt. Paplanaiba burkolva kevésbé regényes, hogysé akárki másnak lehetett volna tekinteni, mint Rőczei Albertnek, ki idáig vánszorogva kinos fészkéből, baljával mutatott a lányra, minthogy jobbjá béna volt. Vilma hozzá szaladt, mert e szerencsétlen ember nagyon tántorgott már azon a keskeny ösvényen, mely még az élet és a sir közt jutott számára.

- Miért nem válaszolsz? - kérdezte apja, hosszú, gyötrelmes lélegzettel. Lajos mélyen meg volt hatva s érezve az erkölcsi felelősséget, melylyel az apának tartozik, egész határozottsággal szólt:

- Én szeretem a kisasszonyt.

- Tudom. Láttam.

De nem volt képes tovább szólni, s Vilma alig bírta feltartani, hogy a beteg össze ne roskadjék. Rőczei Albert intett Lajosnak fejével, hogy kövesse, s leányától segítve, ment vissza ágyához. Lajos követte. A beteg ismét csak fejével intett, hogy üljenek le ágya körül.

- Beszélni akarsz, atyám? - szólt Vilma felindultan. - Nagyon gyöngé vagy.

- De még nem haltam meg.

Azonban csakugyan nem tudott tovább beszélni. Ekkor a pala-táblára oda írta: «Ez a leány koldus». Lajos nyugodtan maradt. Vilma fájdalmasan fölkiáltott.

- Lázban van! - szólt reszketve az elsápadt leány.

A beteg sárga és fölcserepesült arczán, mely olyan volt, mint egy száraz zsemlye, valami gunyos mosolygás látszott. Intett újra Lajosnak, hogy törölje le a táblát. «Ön elköltözik innen» - írta ezután a táblára durva betűkkel és aláhuzta, majd pedig hosszasan rámutatott reszkető csont kezeivel az írásra.

- De én szeretem, nagyon szeretem Vilmát! - kiáltott Lajos egész szenvedélylyel.

- Ön gyermek - fuldokolta a beteg és ismét a táblára mutatott, a fiatal ember felé vetve zavaros tekintetét, mely ijesztőleg fejezte ki, a mit nyelve tán szelidebben tudott volna elmondani. Lajosnak egy pillanatra eszébe jutott, hogy Vilma kezét megfogva, oda térdeljenek a beteg elé, de mikor az gyermeknek nevezte, a fiatal ember zavara szorongássá s habozássá változott, úgy hogy arcza elvörösödött. A szájalomra méltó öreg ember oly erővel, melyet nem is lehetett sejteni az elpusztult testben, odacsapdosott öklével a táblához, s hörgött, nyöszörgött, de a hangokban nem volt emberi, hanem annál több félelmetesség.

Vilma megragadta e parancsoló kéz kemény szárát, megcsókolta és esedezett a betegnek, hogy csillapuljon. Lajos még hallott sok félelmetes hangot, s hallotta azokat még éjjel is, mintha egy nagy üres hordóban a dugó ütögetné a dongákat. Nem tudott elaludni. A légbeli kastély pompás csarnokába sem ment föl, és a sötétségbe akár mint méregette tekintetét, az elragadó jelenség most nem akart megjönni, s ha az ismerős alak körvonala elé is bontakozott néha, csakhamar eltűnt, mintha kavargó füst vagy gomolygó köd tolult volna elébe, a mi nem is csoda olyan szellős helyen, mely körül mindig nagy ködök uralkodtak.

Lajos becsületes gondolkozásmódja nem érzett semmi riadást azért, mert Vilma egészen szegény, de érzett részvétet (minthogy a világ tömérdekségére is nagyon érdemesnek tartotta királynéját) s a részvét olyan emberi tulajdonság, melynél alá s fel nézünk, s alattunk találjuk meg a sajnálatraméltót. Ez aztán oly szempont, mely semmiféle vazallust és jobbagyat nem erősíthet meg a föltétlen és vak hódoltságban. Annaira sűrű ködből s oly alaktalan sötétségből még nem sokszor kelt ki a nap, mint most reggel, mikor Lajos végre tisztán láthatta a kis szoba falait, melyek nagyon is közel estek egymáshoz, a szegényes butorzatot és a szerte heverő könyveket, melyeket porréteg vont be.

Kopogás az ajtón, mely most gyengébb, de hosszasabb volt, mint máskor: jelentette, hogy a reggeli elkészült, s Borcsa néni meg is jelent a rendes fehér fejkötőben, a kulcs-csomó csörgése mellett, de nem olyan arczczal, mint máskor. A sirás miatt vörös foltok látszottak rajta, és szemei is megkisebbedtek. Letette a tálczát, s elfojtott fohászkodások erőszakoskodtak ajkaira, melyeken föl lehetett ismerni, hogy hosszú sirás maradványai.

- Vilma elbeszélte nekem, édes Dályai ur, és Albert is fölirt valamit a táblára, a mit nekem szintén megmutatott, - szólt az öreg kisasszony szomoruan rázogatva fejét, s nagy szolgálatkészséggel töltögetve össze kávé és tejet. - Nem vagyok oka semminek. Ön oly jó: én annyira bizom önben, de a beteg, a beteg! Nem lehet vele ellenkezni, mikor egészen halálra vált. Én már a családhoz tartozónak tekintettem önt, és ön, Dályai ur... nem is hittem és elcsodálkoztam, mikor Alberttől hallottam. Ah Vilma, az én drága galambom nagyon kedves: egész bolondja vagyok szegénykének, s nem csoda, hogy mindenki megszereti. Nem tudom, mit rejt a jövő az ő számára, és mindig külön imádkozom érte.

Az öreg kisasszony ez értelem nélküli beszéd után megtörülgette szemeit fehér köténye sarkával, s ájtatosan nézett föl a magasba.

- Oh Borcsa kisasszony, - szólt a fiatal ember - engedje, hogy a jövőt illetőleg reményt táplálhassak.

- Én nem vagyok képes olyan messzeségbe előre látni, - válaszolt a jámbor hölgy. - Föl sem tudom ismerni magam ebben a szörnyű helyzetben. Nem is tudtam soha, mert itt oly zavart minden, s ha beszéltem önnek valamit, Dályai ur, hogy Vilmának vagyona van, míg az apja azt mondta önnek, hogy koldus: ez is csak úgy történt, hogy bonyolódott rokonsági összeköttetések vannak, s idővel biztosan remélhetünk. Azután nem akartam Vilmát szomorítani. Igaz, hogy most semmink sincs, mert nagy szerencsétlenség ért minket, de mi szükség volt azt tudtára adni Vilmának. A betegek észjárásán lehetetlen eligazodni. Az én édesem, lelkem Vilmám előkelő nevelésben részesült: már ez maga fölér a nagy vagyonnal. Szinte megfoghatatlan, hogy az apja soha sem szerette. Az anyja sem szerette, csak én. Éppen olyan szép volt az anyja, mint Vilma, de tulságosan vig, s némileg gondtalan. Azonban az nem tartozik ide és isten adjon nyugalalmat a halottnak.

- Micsoda szerencsétlenség érte Rőczei urat? - kérdezte Lajos, ki előtt e kérdés most ellenállhatlan erővel tolt föl.

- Nem tudom, nem tudom, - felelt zavarral Borcsa néni. - Nem tudtam soha tisztába jönni vele. Ez törvényes dolog. Még egyet Dályai ur. Szegény bátyám azt kívánja, hogy a míg ön más lakást talál, egy vagy két napig, az ebédet az ön számára ide a szobába hozzam be.

- Azonnal utána nézek, hogy más szállást találjak.

Dályai Lajos rögtön megkezdte a szemlét ama bizonyos börtönrendszer fölött, s egy kevésbé tömlöczszerű szobát ki is bérelt. Estére már össze volt csomagolva mindene. Mielőtt eltávozott volna, nagyon kérte Borcsa nénit, hogy beszélhessen Vilmával, mert egész nap nem látta. Mikor Dályai vasas ládája s könyvcsomagjai már a targonczán álltak elhelyezve, Vilma csakugyan megjelent az előszobában. A fiatal ember megijedt, a mint látta, hogy mily sápadt.

- Vilma kisasszony, - suttogta hevesen - az én érzelmeim igazak és mélyek. Nem fognak azok megváltozni kegyed iránt soha, s az én boldogságom egyetlen föltételét foglalják magokban.

- Szorits kezet Dályai urral, édes gyermekem, - szólt az öreg kisasszony, egészen elérzékenyülve. - Soha sem lesz nekünk többé ilyen derék lakónk.

- Ne adja ön nekem szavát semmire, Dályai ur - mondá ekkor Vilma, nagyon komolyan és nagyon szomoruan. - Köszönöm érzelmeit, melyekről azonban e pillanatban talán ön sem tudhatja, hogy mennyi vegyült középök a sorsom iránti részvétből. Nekem is számolnom kell még önérzetemmel, s ennek gazdagságában hiszek, akármily szegény is vagyok másképen.

Erre a szóra, hogy *szegény*, Borcsa kisasszony keserves zokogás martalékaul esett, két tenyerével szorongatta halántékát, s homlokával neki támaszkodott az előszoba falának. A királynénak lehetetlen volt tovább folytatni nyilatkozatát a felszabaduló jobbágy előtt, mert a jó néne a legközöségesebb módon jajveszékelt. Dályai Lajos lázasan megragadta Vilma kisasszony kezét, megcsókolta, s felindulástól reszkette kiáltotta: «Soha sem felejtetem, soha!»

E lovagi nyilatkozat után szeles modorban és nagy léptekkel megfordult, elhagyta a nevezetes helyet. A türelmetlen hordár azonnal fölkapta a targoncza két nyelét, és eltávoztak az udvarról is. A targoncza zötyögött a kövezeten, kereke csikorgott, s Dályai lecsüggesztett fővel ment mellette, mint valami koporsó mellett.

VII.

A légbeli kastély ura a főváros rideg szférájába jutott, hol a házakban a családi tűzhely megszűnik barátságos lenni, s kaszárnyszerű minden: hol a szomszéd lakó csak a lakatosokra bír vonzerővel, mert sok zárt kell csinálnia a gyanakvásnak és bizalmatlanságnak: hol ugyanegy folyosón lakó emberek évekig sem ismerkednek meg: hol a házbeli halottat sem kísérik ki, csak a vasrácsos gangokról nézik meg a temetést, mint más egyéb mutatványokat, melyek az udvaron történnek: hol zárva van egész nap minden lakosztály ajtaja, s a küszöböt alig tapossa más, mint a tejárus asszony, a vízfordó és az executió.

Igazi nagy város jellege különben ilyen mindenütt, a házak udvarából tekintve, s ilyen volt ott is, a hol Lajos majd két évig lakott ezelőtt, de a hol Borcsa néni nyájas arcza és Vilma kedvessége egy barátságos ház központjai lettek és a szülői házból a nagy világba jött fiatal ember nem érezte a magány rideg komorságát. Most ez teljesen hiányzott. Az egész folyosón, a hol lakott, csupa olyan czellák ajtaja nyílt, melyeket magányos fiatal emberek számára rendeznek be, a kik lehetnek bárkik, azért egyik sem részesül több figyelemben, mert a fő az, hogy a szoba üresen ne álljon, s minden hónapban behozzon annyit vagy ennyit. A házi-asszony rendes körülmények közt soha sem látható, csak rendkívüli körülmények közt jelenik meg, a havi bért sürgetni. A hónap elején parádéba öltözik, fölhuzza gyűrűit, várja a lakó urakat, panaszkodik nekik a drágaságról, magasztalja a szobákat: kérdezősködik erről vagy arról, kik mind ismerős és szerepet játszó emberek, s kik évekig laktak nagy meglepéssel ugyanabban a szobában, mely ellen most a «tisztelt urnak» panasza van. Vagy kérdezősködik másokról, kik elég lelketlenek adósak maradni mind a mai napig.

Reggel korán megjelent egy vén tót asszony, kivitte a tisztogatni valót, egy nagy kannából vizet öntött a kancsóba s aztán délben ismét körutat tett, hogy valamennyire rendbehozza a szobákat és keservesen motyogott, ha valamely fiatal ur még mindig nem hagyta el paplana hüvelyét. Ennyiből állt e szobák összeköttetése a háziakkal. A külvilági összeköttetést a mosónők, főképp pedig a házalók közvetítették: türelmetlen szabók, cipészek sem hiányoztak, kivált a hónap elején: továbbá kávéházi s fogadóbeli pinczerek a hónap legelőrehaladtabb részeiben is.

Dályai Lajosnak úgy tetszett, hogy a főváros ily fagyos magánya és elhagyottsága éppen neki való lett s habár nagyon kinosan teltek is az órák, ezt a feledhetetlen emlékeknek és környezete gyors megváltozásának tulajdonította. De némi kárpótlást remélt szomszédai ismeretségéből, a kiknek egész jámborul bemutatta magát s a kik közt volt tanuló, hadnagy, mérnök, kereskedőlegény, színész és magányzó. Ez az utolsó soha sem volt otthon éjjel s mindig csak nappal aludt, a mit arról lehetett megtudni, mert ilyenkor a kutyája ott hevert az ajtó előtt. Legbarátságosabbnak mutatkozott a tanuló, ki kollegájától azonnal kölcsön kért, mert havi-pénze megkésétt. A többiek nem igen voltak otthon s éjjel botorkáztak haza. Lajos bizalmas kollegája is csakhamar nem volt található s ajtaját mindig zárva találta. Belejutott azután Lajos egy másik szférába is, a hol vastag pipafüst uralkodik s a hol azok a fiatal emberek találhatók nagy lármás tömegben, a kik nem szeretnek otthon lenni.

Régi lakása előtt sokszor elsétált és hosszasan álldogált az utcasarkon, honnan azt láthatta. Föl-föltekintett a jól ismert két ablakra is, melyek egyikében ott csicsereggett az irigylett kanári madár. És ha látott az ablakban egy kedves arcot, akkor nagyon boldog volt s örömmel rohant tova, hogy aztán másik, egész közönyös utcákban bolyongjon cél nélkül, megbámulja a kirakatok ostobaságait, elolvassa a falragaszok hűhóját, melyek annyi jámbor és ártatlan ember létezéséről tesznek tanuságot; végignézza a fényképeket, s meghallgassa azt az embert az utcasarkon, ki még soha nem látott borotva-fenők és csodálatos erejű enyvek magasztalását üzi. Végre aztán megint csak a pipafüstbe jutott, mert otthon ő sem szeretett lenni.

Határozott órákban szokott volt eljárni az ablakok előtt, melyek mögött az ő egész világa rejtőzött. Vilma így tudni fogja, hogy mikor legyen az ablaknál. Vilma csakugyan ilyenkor tett friss füvet a kalitkába. Mily boldogság volt aztán, mikor egyszer Vilmát épen ebben a bizonyos időben látta kilépni a kapun. Már hetek multak el, mióta elköltözött tőlük, s azóta nem beszéltek együtt. Lajos buzgón esedezett hozzá, ne fosztaná meg őt a boldogságtól, s engedje meg neki a boldog hitet, hogy most azért jött el onnan hazulról, mert találkozni kívánt ő vele.

- Igen, - válaszolt Vilma, de e választ az tette édessé, mert elpirult hozzá. Sorról-sorra fölötté sok kérdezni valója akadt a régi jó lakónak. Semmi más nem változott, csak a szoba lakója. Most egy városi vén őrök lakik ott, a ki köhög folytonosan és válogat az ételekben. Borcsa néni nem győzi eleget emlegetni Dályai urat.

Vilmának valami dolga volt egy boltban, de mikor ezt elvégezte, még azután is sétáltak, mint régebben.

- Mikor fogom kegyedet ismét látni? - kérdezte Lajos lángoló arczczal, a mint Vilma bucsuzóra nyújtotta kezét.

- Nem tudom! - szólt zavartan a lány. - Néha valamit kell vásárolnom, s azt én sem tehetem láthatatlanul.

Lajos teljesen boldog volt. Találkoztak gyakran, csaknem minden nap. A város oly nagy, s ők majd itt, majd ott keresték egymást, a nélkül, hogy valakinek feltűnhetett volna. Csöndes beszélgetésben járták be a néptelen utcákat, a külvárosokat, a hol nem ismerheti őket senki. Tilalmat szegtek meg, tehát óvatosságnak kellett lenniük.

Vilma szembetűnőleg megváltozott csak a pár hét alatt is, míg Lajos nem beszélt vele. A vidorság, mely oly mennyei báj, eltűnt szeméből, s ezzel együtt eltűnt arczáról az a pozsgás pirosság, mely az egészség jegye és olyan az arczon - ha még öreg is, - mint a kelő nap bibora: szerteszét kergeti a fellegeket, ha azok nem sulyos felhők. De új bájt öltött a Vilma arcza, melyet bánatnak is szokás nevezni: ennek gyöngye fátyola ráborult képére, a szemek tükrére, a homlok ifjúságára, az ajk mosolyára, meghagyva azokat olyannak, a milyenek voltak, s mégis adva azokhoz valamit, a mi nem volt. Mint lett sűrűbb a fátyol, mint nem tudta eltakarni a fájdalom kemény ujjainak kék nyomait a szem körül, mint lett erőtlenség, hogy visszatartsa az ajkak sohajra nyiladozását: ezt észre kellett vennie Lajosnak, de addig, sok idő mult el.

Ugy idő multával feltűnhetett a változás a fiatal lány öltözetében is. A kijavított keztyűk mindennaposok voltak a formás kezekre, de ez nem tesz semmit. A fehér kézelők alól oly gyakran határozott ujjmutatást lehet látni a szegénységre, a nélkül, hogy az valami vedlett elegáncziához tartoznék. Csinos így is. Csodálatos, hogy mennyi izléssel bírnak azok a szegény, vagy takarékos lányok, kik hozzászoktak, hogy maguk készítsék ruháikat, s a kiken az első pillanatban meglátszik, hogy semmi módjuk divatosnak lenni, és mégis takarosak mindig. Hanem a szép Vilma nem volt ilyen. Azok az egyszerű ruhák nem illettek neki. Mindig sok gombostű és fércz látszott. Mindig akadt valami divatos függelék, mely azonban sehogysem tartozott a többihez. Egészen más csoporthoz való kalapok, kirívó tollak, virágok: valami nagyon színes nyakkendő, értelem nélküli szalagok itt is, ott is: mind olyan maradványok, melyeket egy korábbi jobb állapotból még mindig megtart a szegénységgel való kényszerű alkudozás. A szomorúság és szegénység hova-tovább feltűnő lett Vilmán.

VIII.

Azt az urat, ki Lajossal ugyanegy folyosón lakott, a ki éjjel sohasem volt otthon, s a kinek a foglalkozási czime az volt, hogy «magányzó», Dályai Lajos a füstök régiójában ismerte meg, valamelyik kávéházban. Már nem fiatal ember, de olyan viselt arczu, hogy jóval fiatalabb lehet, mint a mennyinek a képe vallja. Nyalka ur, darutollas kalappal, fénymázos csizmával, nagy pecsétnyomó gyűrűkkel és hatalmas óralánczczal, meg valami idomtalan kutyával, mely örökké fázott. A kávéhoz mindig rumot ivott és rekedt hangon beszélt. A pinczerek nagyon bizalmasak voltak vele, szólnia sem kellett és szokás szerint raktak elébe mindent.

Lajos csak egyszer találkozott vele a folyosón és a mint a kávéházban meglátta, immel-ámmal köszönt neki, (mert nem sok jót nézett ki szeméből), de a kutyás ur rögtön helyet csinált számára az asztalnál.

- Ha nem csalódom, a szomszéd? - szólt kellemetlen és durva hangon. - Rágyujt erre a szivarra? Mondhatom, hogy nem rossz. Nem szokott abszinthot inni?

A fiatal ember elfogadta a szivart, de a zöld mérget nem, s leült oda az asztalhoz.

- Nini! Nem a Rőczei-lány az a kisasszony, a kivel ön sétálni szokott? - kérdezte egyszerre a magányzó. Lajos nagy zavarba jött, de bevallotta, hogy igen.

- Hát az apja hogy van?

- Beteg.

- Az a szerencséje.

- Miért?

- Mert különben hüsölnie kellene valami börtönben.

Képzeltetni, hogy e beszélgetés mennyire érdekelte a fiatal embert. Vilma sokkal közelebb állt az ő szívéhez, hogysem a család felől ne kívánt volna megtudni valami bizonyosat.

- Ön ismeri Rőczeit? - kérdezgette szorongva.

- Teringettét, ismerek én mindenkit. Sokfelé és sok ember közt megfordulok a foglalkozásomnál fogva, és sok mindent hallok.

- A foglalkozásánál fogva? - kérdezte Lajos figyelmesen.

- Ugyan ne izéljen, fiatal barátom! - válaszolt a másik, kihörpintve egyszerre egy pohárral abból a zöldből. - Álmatlanságban szenvedek, nem vagyok képes elaludni. Gondoltam tehát: kinek mihez van természete, ahhoz fogjon. Aztán nekem a kártyához van szerencsém is.

A bemutatás sehogy sem tetszett Lajosnak, de izgatott volt, s gyötörte a vágy, hogy valahára megtudhasson valami bizonyost.

- Tudom, hogy Rőczeit nagy szerencsétlenség érte, - szólt figyelmesen tekintve a kártyásra.

- Azt értem, hogy ha valaki fölteszi egy filkóra minden vagyonát, - beszélt tovább az új ismerős, s befeszítette két kezét a nadrágja zsebébe. - De üsse meg a tatár, ha az embernek nincs tiszta keze. Mert barátom, ez a két kéz itt, tiszta két kéz, azt merem mondani. Ekkor kihuzta kezét zsebeiből s azokon egy csomó mindenféle gyűrűt mutatott, melyeken a pecsétnyomó-czimerek mind különbözők voltak.

- Nem gondolnám, hogy Rőczei hamisan játszott.

- Az mindegy, ha egyszer az ember keze nem tiszta! - kiáltott a kártyás büszkén. - Az övé pedig mocskos kéz, sok pénz ragadt hozzá. Nem volt-e neki szép hivatala és vagyona? No de tudja ön. Ha a gutaütés nem jön, meg nem menekszik. A vizsgálati fogságban érte a betegség és haza adták gyógyulásra. Bevallotta a sikkasztást, s elvették mindenét.

Dályai Lajos igyekezett erőt venni magán.

- A feleségét nem ismerte? - kérdezte hirtelen az az ember, ki álmatlanságban szenved.

- Nem.

- Ejnye beh szép volt! - szólt a kártyás, megsodorgatva bajuszát. - Akkor éppen lovakban telt a kedvem, s tőlem vásárolt két táltost. Alku nélkül vette meg. Persze, persze, az ilyesmi rántotta be az öreg urat. Mert abban az időben is öreg ur volt, az asszony pedig fiatal. A leánya szakasztott mása, de az anyja jobban tetszett nekem mind szemre, mind személyére, kivált ha lovagolt. Nyáron fürdőkön volt, és sokan udvaroltak neki. Kár, hogy meghalt, hadd látta volna a következményeket. Azt mondják, tánczban hült meg.

Az álmatlanságban szenvedő ur elhallgatott, egy pohár vízbe öntött a szürkés zöld italból, a mi aztán olyan lett, mint a tej. Kiitta hirtelen s hátra vetve magát a piros viaszos-vásznas kanapén, nem sokára lecsukódtak szemei, s a didergő kutya oda huzódott lábai elé, mintha a sarkantyuk őrizetét vállalta volna el az egész emberből.

Lajos tehát végre megtudta, a mit már régen óhajtott, de távolról sem volt sejtelve, hogy a valóság olyan lehessen, minőt a kártyás beszélt el neki. Izgatott lett, s ott hagyva a kávéházat, szomoru gondolatoktól körülzsibongva, kóborolt az utcákon. Bármennyire közönségesek is lettek a méltóságos Rőczei Albertéhez hasonló esetek, a becsületes fiatal ember számára ez az egy kínos meglepetést készített, mert ha a drákói szigor az ó-korban nem is volt képes sokáig uralkodni, a fiatal kor még mai napság is alkalmazza, s főképp szigoru - egy ideig - bizonyos imádott lényeket illetőleg, mert éppen az imádatszerűség követeli, hogy tárgya valami felséges királyné legyen, vagy legalább is nimbus vegye körül, mint valami oltárképet, mely minden ismerősünket: a szomszédokat és barátokat, föltétlen álmélkodással töltsön el, s ne adjon okot sugás-bugásra.

- Jó sorsa védte azt az embert, hogy Vilmáról nem szólt semmit! - mormogta dühösen Lajos, s elmélyedt a gondolatba, hogy vajjon tud-e ezek felől valamit Vilma. Egész szerető szíve mélyéből szánta a leányt, mert a fiatalos gondolkodás a mily szigoru, épp oly résztvevő és engesztelő is tud lenni. Nagyon gyötrelmesen töprenkedett tehát az előkelő és méltóságos Rőczei-család szomoru sorsáról, s egészen megfélekedett magáról, kinek szintén akadtak bajai.

IX.

Néhány nap óta Borcsa néni aggodalmas pillantásokat vetett Vilmára, s ha akad vala vizsgáló szem, láthatta volna, hogy az öreg kisasszony a legnagyobb nyugtalanságban tölt éjjelt-nappalt; unokahugának még gondolatait is igyekszik eltalálni, szemei mindig ajkán függnek, s a mint az szólni akar, ő kezdi meg a beszédet, aztán sokat csacsog és feltűnőleg tréfás.

Vilma kisasszony - e zajos és feltűnő viselet negyedik vagy ötödik napján - éppen el volt már készülve, hogy egy kis sétát tegyen, kellő mennyiségű szalagot illesztgetett magára, s a divatból kiment színű és szabásu rokolyához a legujabb divat szerinti leffentyűket alkalmazott. Csak a karpereczet kereste, az egyetlen értékes ékszerdarabot, mely a régi jobb időkől megmaradt. A szekrény azonban, a hol tartani szokta, zárva volt. E felől csak az öreg kisasszonyhoz lehetett kérdést intézni, Borcsa kisasszony azonban néhány pillanattal előbb eltávozott a

nappaliból. Vilma kisasszony tehát utána ment a kis szobába. Borcsa kisasszony azt válaszolta, hogy a kulcsot elvesztette, és pedig azt sem tudja, hogy itthon, vagy az utcán vesztette el.

- Van ama kulcsok közt elég, - szólt Vilma, a nénye oldalán zörgő kulcsokra mutatva, - melyekkel máskor is felnyitottuk. Ekkor Borcsa néni vörös lett, mint a karmazsin, s védőleg rátette kezét a kulcs-bokorra.

- Kedves, édes Vilmácskám, - hebegte nagy zavarral, - az igazat megmondva, nem a kulcs veszett el. Ne haragudjál rám, bármennyire megérdemlem is: vagy haragudjál, azt is megérdemlem, csak azután bocsáss meg. Nem is tudom, hogyan történt. Nézegettem a karpereczet, véletlenül leejtettem, eltört és az aranyműveshez kellett vinnem. De ez nem minden. Elvesztettem utközből. Gondolom rossz volt a zsebem. Oh mennyi nyugalanságot okozott már ez nekem!

Vilma szomorúan tekintett nényére s megölelte. - Ne nyugtalankodjál édes jó öregem. És most mit csináltál? - kérdezte hirtelen körülnézve s látva, hogy a földön dirib-darab gyolcs darabok hevernek.

- Valamit öltögettem, hogy teljék az idő.

Az ágy egyik végében a valami le volt terítve, egy sebtiben odavetett kendővel. Vilma fölemelte, és kész és megkezdett fehérneműeket látott.

- Édes atyádnak valók, - szólt nagy tüzzel Borcsa néni.

De azok nagyon czifrák voltak egy beteg ur számára. Vilma szava elfult, s kinos sohajtás szállt föl kebléből. A jó öreg kisasszony pedig, mintha nagy bűnön érték volna, egészen megsemmisültnak látszott, s a kendőt ismét rádobta a veszedelmes tárgyra.

- Régen küzdökdhetsz már így én érettem! - kiáltott Vilma. - Mennyire szégyenlem magam. De tovább meg nem engedem, hogy egyedül fáradj így.

A leány letette kalapját, felöltönyét, s égő arczczal, melyen felindulás és szégyen volt, leült nénye dolgozó-asztalához.

- Én is dolgozni akarok.

Itt az öreg kisasszony hangos zokogásba fult, s még ő kezdte vigasztalni hugát, hogy ne szomorkodjék, s ne lásson a gyönyörű szemeivel tulságos feketén semmit: majd meg vallásos áhitattal, de mindig csak keservesen zokogva, a mennyei gondviselés kifürkészhetetlen utjaira és módjaira hivatkozott, melyek bizonyára jobbra fordítanak mindent. Szokása szerint összevissza ölelgette elkényeztetett hugát, czírogatta arczát, simogatta haját és magasztalta az ő élete boldogságának angyali jó szívet.

- Hagyd csak édesem az én számomra az ilyesmit. Te nagyon szép vagy erre a közönséges munkára. Elrontod a szemedet, összeszurkálod a szép ujjacskáidat. Nem erre neveltünk mi téged: nem angyalom, nem! Miért is vagy te olyan kíváncsi, mi szükség volt fakgatni és fürkésznem engem?

- Elég hosszú ideig voltam gyámoltalan, hogy észre nem vettem a minket körülvevő szegénységet.

- Engem soha se hallottál panaszkodni.

- Nem néném. De most már tudok mindent, s át akarom venni közös szegénységünkől a rám eső részt.

- Igazi angyal vagy édes Vilma. Hogyan, te akarnál itt ülni a varró-párna mellett, késő éjjel is? Nem tudnám én azt nyugodtan nézni, és nagy fájdalmak nélkül. És azután Vilma, édesem, mindenem, nem is tanultad te azt.

Vilma összecsapta a kezét. - Nemcsak szegény, hanem valósággal semmi vagyok! - kiáltott. - Mi lenne belőlem, ha te nem volnál! És vajjon mindig képes lesz-e a te kezéd segíteni?

- Mondom, Vilma, ne láss semmit oly feketének. Te oly nagyon szép és oly nagyon kedves vagy. Emlékezz csak vissza, mikor bálban voltunk. Hogy rajongtak körülöd. Azután el is felejtettem mondani, hogy Czeccil, az a kis hamis, a ki veled volt a növelében, de a ki soha sem volt olyan szép mint te, és nem is lesz soha, ha száz évig él is: no gondold csak, a Czeccil hatalmasan férjhez ment. Szintén szegény leány volt. A mi pedig azt a fiatal embert illeti...

- Dályai Lajost, Borcsa néném?

- Hirtelen nem jutott eszembe a neve: úgy tele is van a fejem mindennel. Tisztességes fiú s megválna mire viszi, habár éppenséggel nem tanácsolnám, hogy eléje ne helyezd, ha jobb szerencséd akadna, mert a lakónk egy pár év előtt el nem készül.

E fecsegést Vilma egy heves kézmozdulattal szakította félbe. - Adj csak néném valamit a kezembe! - szólt a leány - hadd kezdjek valamihez.

Csaknem éjfélig varrt. Akkor aztán a fáradhatatlan Penelope, a jó vén kisasszony, mind felbontotta, s újra varrta, mert Vilmát csakugyan nem tanították ilyen csekélységekre.

X.

Az egészen tündéri kastély módjára épült légvár gyönyörűségteljes kilátásainak sok helyt elébe építettek, más helyütt pedig állhatatosan ott maradt a köd - még pedig nem violaszínű, hanem sötét és nehéz. De azért még mindig voltak fényes csarnokai, honnan Lajos szemei elé messze távlat nyílt a jövőbe, vidám és bájos képekkel, geniusokkal, melyek koszorút és előmenetelt osztogattak, s apró angyalkákkal, melyek mind egy nagy angyal körül röpdöstek, a kinek nem voltak ugyan szárnyai, de legangyalibb valamennyi közt, s csodálatos angyal, mert míg kezdetben szakasztott mása Vilmának, később nagyon is idealizált Vilma lett belőle, éppen nem olyan szomorú, mint az igazi, s alakjára nézve is plasztikusabb: még később pedig hajlandóságokat árult el, hogy olykor ne is hasonlítson Vilmához semmit, hanem ismeretlen alakot öltön fel, a kinek hasonmását Lajos még nem látta az életben.

A nagyszerű távlat teljes élvezését kissé zavarta egy pár zálog-bárcza, s el nem intézett iskolai vizsgák, de valahogy ezek is elhárítatván, Dályai meglehetősen nyugalommal indult meg - nem a jövőnek, hanem a szünidők elérkeztével hazafelé. Elérzékenyülve szorított kezét Vilmával, mielőtt eltávozott, s felfogadta, hogy mindig csak rágondol.

A tikkasztó júliusban elhagyni egy nagy várost: ez már magában is élvezet. Elhagyni minden nap egyformán megújuló teendőket, gondokat, melyeket az egymást követő holnap okoz, s elhagyni sok, sok mindent, melyekhez csak a kényszerűség csatol: ez már szabadulás, mely megkönnyíti a kedélyt, s akármily kis sulyocskák is az ilyesek a derekas szárnyakkal ellátott fiatal kedélynek, mégis jól esik, ha elmaradtak. Bizony Dályai Lajos vidáman szünetelt otthon, s érezte, mily üdülést nyert a szülői háznál, mily derítőleg hat rá az ismerősök szivesége, a gyermekkori pajtások zajos köre, s mily könnyebbülést szerez egy egészséges kacagás által, melyre bizalmas társaságban és falusi helyen annyi sok alkalom van, hogy nem csoda, ha e szellentyűzés mellett olyan vitorán működik az a gépezet, mely a mi vidéki barátaink életét mozgatja. És körül vette a szabad természet, körül lengte az egészséges lég, s óhajtotta, bár itt lenne Vilma is, hogy ő szintén jó kedvet nyerjen. Most látszott meg csak,

hogyan hol van az igazi élet: a cserépfödelű nagy kaszárnnyakban-e, vagy azokon kívül akárhol, a hol az ablakból nagy darab eget lehet látni, s nem kell az udvar vagy utcza közepére menni, ha az ember meg akarja tudni, hogy szükséges-e magával vinni az esernyőt.

Szórakozásaiban nagylelkűséget is tanusított, mert a helybeli és környékbeli hölgyekről nem ítelt oly szigorun, mint tavaly, s a pajtások körében, ha a fővárosi szépek felől fakgatták, méltóztatott neki gyakran és kegyteljesen felkiáltani: «Óh a mi vidékünknek éppen nincs mit röstelkedni, s azt hiszem, mindenfelé sok szép asszony és lány van, a miről én az indóházaknál győződtem meg.»

Hanem végre a rector magnificus ebben az évben is, csak úgy, mint máskor, alig várta, hogy a szerteszét rebbent fiatal urakat összeterelje, s a hirlapokban jó előre kiadta a tudósítást az egyetemi tanév megkezdéséről, a mit Lajos édes atya megolvassván, mint példás pontosságú férfit, figyelmeztette rá fiát és számítván utközből támadható késlekedésekre, tanácsolta, hogy a fiatal ember inkább hamarabb induljon egy pár nappal, hogysem elkéssék; de az édes anyának sikerült úgy intézni az egész utat, hogy Lajos a beiratkozások utolsó napján érkezett Pestre.

Majd három hóig volt távol, s nagyon feltűnt most, hogy Vilma alig-alig hasonlít valamit ahhoz a képhez, melyet otthoni ábrándozásaiban alkotott felőle. A valóságban Vilma szomorú lány volt, minőt nem igen emel eszményképévé senki. Arcza kigyult, a mint ismét találkozott Lajossal, és mosolygott is, de mégis bánatos arcza volt az, mely egészen komolylyá tette a fiatal embert, a ki otthon jól érezte, hogy a derült arcok, s a jókedvű fiatal lányok milyen jóltevéleg hatnak.

Azután is mindig érezte ez arcza hatását, mely az ő pezsdülékeny kedélyét is azonnal le tudta csillapítani. Beszélgetésükben sem volt semmi derűtség s Lajos készakarva válogatott közönyös tárgyakat, hogy e mosoly nélküli arczon legalább a fájdalom idegességét ne lássa. És hányszor vette észre, hogy mikor ő beszélt, s igyekezett, hogy szórakoztassa, Vilma egyszerre nem is figyelt rá, hanem önfeledten nézett egy csinos, vagy divatosan öltözött nő után, a ki mellettük elment, s azután sohajtott.

Otthon, a varróasztalnál, éjjelig is eldolgozott. De sokszor felugrott mellőle, s izgatottan járt-kelt a szobában: sokszor borult le az asztalon és sirt.

- Szegény Vilmának szórakozásra volna szüksége, - gondolta Lajos nagyon gyakran. - De hát hol vannak a sokszor emlegetett rokonok, a kik magukkal vinnék, s enyhítenék sorsát?

Lajos most nem találkozott oly gyakran Vilmával. A családhoz nem járhatott, s Vilma - mint maga mondá - egész nap dolgozik. Nem mult el azonban hét, hogy ne látták volna egymást, s Lajos az ilyen napot mindig különbnek tartotta a többiekénél. S a mi őt illeti, egész héten több jó kedvet is gyűjthetett össze, hogy aztán egyensúlyozója legyen a nyomasztó hatásnak, melyet e szegény leány panaszos szemei és némasága tettek reá. Közbe-közbe nagyon kíváncsnak tartott volna oly bűvös hatalmat, mely által Vilmát egyszerre jólétbe és boldogságba helyezhetné. De hogy voltaképen mi által kívánná előidézni e boldogságot, ezt egészen a bűvös hatalomra bízta és ő maga nem részletezte.

Decemberi nap volt, közel karácsonyhoz, s az udvaron, hol most Lajos lakott, alig lehetett járni a sok fenyőláda miatt, melyekben a háznál levő kereskedők az ünnepi czikkeket kapták. Lajos éppen távozni akart onnan hazulról, mikor sebes kopogás után ajtaja feltárult, és egészen elfulva és kisirt arczczal Borcsa nénét látta maga előtt.

- Meghalt. Albert meghalt! - kiáltott az öreg kisasszony, alig állhatva lábán. - Az éjjel végre magához szólította az ég. Holnap fogjuk temetni, édes Dályai ur. Szegény bátyám! bocsásson meg ön neki, s jöjjön el temetésére, hogy legyen valaki, a ki Vilmát a kocsihoz vezeti. Ő

mondta nekem, hogy találkozott önnel véletlenül, s hogy ön ebben a házban lakik. Jöjjön el Dályai ur. Én nekem még sorba kell járni az ismerősöket, a régi ismerősöket, a kik elhagytak bennünket.

A szegény öreg kisasszony egészen le volt sujtva, de azért nem pihent tovább egy percnél, s ment ismét tova, minden lépésnél kikeresve bőrtáskájából a zsebkendőt, hogy szemeit megtörülgesse. Lajos azonnal a halottas házhoz ment, s részt vett a temetési előkészületekben, a miben csakis Borcsa néni segítette, ki valami csekély összeget is gyűjtött össze a néhai méltóságos ur kollegáitól.

Hideg deczemberi délután volt, s a hó is pelyhezett, mintha valami virágzó óriás almafát rázott volna meg az éjszaki szél. A koporsót kitették az udvar közepére, a házban levők oda gyűltek a vasrácsos gangokra, a temetés-rendező kiállította a maga embereit, gyertyát osztogatott nekik, s a keresztet oda adta a legnagyobb szakállunak. Lajos látott öt vagy hat teljesen ismeretlen urat, kik a kapu boltozata alatt vonultak meg, s jó meleg kabátjuk gallérját felhúzták a fülökre, és az arcukat zsálokkal is segítettek eltakarni, mintha éppen nem szeretnék, hogy itt kell lenniük. Mikor pedig a szertartás szerint le kellett venni a kalapot, úgy homlokuk elé tartották, hogy megint csak eltakarták az arcot. Ezek közül egy vagy kettő, még a temetési szertartás előtt, bement a szobába is, hol a két gyászoló nőn és Lajoson kívül még egy házbeli vén asszony és egy kis görbe alaku vén kapitány volt, régi és kopott egyenruhában, a minőt semmiféle ezrednél nem lehet többé látni. Leültek s kérdezték: Mikor halt meg, hogy halt meg? Mi volt az utolsó szava? Csinált-e végrendeletet? Végül pedig azt mondták: «Szegény, szegény, isten nyugtassa! Mindnyájunknak meg kell halni.» Ezzel kimentek a kapu öblébe.

A pap megérkezvén, a kis görbe kapitány feszesen és illő komolysággal karját nyújtotta Borcsa néninek. Lajos pedig a szegény Vilmának, s kivezették őket a koporsóhoz, esernyőt tartva feléjük, és olykor egy-egy csillapító szót intézvén a zokogókhoz, mialatt a pap gyorsan elmorzsolta az imádságot, a szertartás énekesei még gyorsabb tempóban dörögtek hozzá, s a hosszú szakállu ember egyszerre fölragadta a keresztet, megindult, mintha rohamra vezetne, s utána mindenki.

Két kocsi állt a kapu előtt: az egyiket elfoglalta a család két tagja, a másikat a házból három asszony, kik önként vállalkoztak egy kis kocsizásra. A szomorú gyülekezet többi tagjai szétmentek azonnal, s a halottas kocsi körül csak a temetkező-egylet fáklyavívői haladtak, kialudt stearin gyertyákkal.

- Szomorú temetés! - szólt Lajoshoz a kis kapitány, és fejét rázta.

Noha minden temetés csak szomorú lehet. Lajos elérte, mit gondolt az alatt a kapitány, oda lépett a koporsóhoz s a kapitánynyal együtt ők ketten kísérték a halottat. Nehány száz lépésnyire megállt a halottas kocsi, a pap ismét morzsolta egy imádságot, s azzal a posztoszoknyás és fehéringes fiukkal együtt visszatért. A gyászkocsi sebesen kezdett ügetni, úgy hogy a kapitány és Lajos alig követhették.

A kapitány tul lehetett a hatvan éven, és szürke köpenye se valami fiatal, mint ezt a molyok portyázása, s a kefe pusztító járásának tarlói mutatták: némely derék-szög alakban történt szakadások pedig - melyek nem mindnyájan részesültek a tű és czérna balzsamában - sejtetni engedték, hogy egyetlen köpenyeg is. No de elég nagy volt, csaknem a hóba ért, s a kis vézna és görbedt embernek sok dolgot adott czipelni, és vele együtt a koporsó után futni. A temető ajtajánál ismét karjokra vették a két hölgyet, s mikor a megboldogult megtette azt a lépést is, melyet lehetetlen visszatérésre fordítani, a két hölgy az ő keblökre borult, s ott zokogott, a fagyott rögök pedig dübörögtek a koporsón.

- Fiatal ember, ön régi ismerős a családnál? - kérdezte a kapitány, mikor a hölgyeket ismét visszasegítették a kocsiba, s ő egy repedezett viaszosvászon tokot huzott csákójára.

Dályai azt válaszolta, hogy nem régen s egyszersmind bemutatta magát. A kapitány is megismertette magát. Pál Benjáminnak hívják, huszonhat éve nyugdíjazva van, s igen kitűnő vivóterme volt, de már tiz éve, hogy e nemes sportban akadályozza a köszvény.

A hó még jobban esett, mint a temetés alatt, s Pál Benjámint kapitány és Lajos egész bokáig gázolták.

- Régen ismerem a családot, nagyon régen - szólalt meg egyszer ismét a kapitány. - Hej barátom, akkor hadnagy voltam, könnyű legény és pajkos természetű. De Biri kisasszonyt imádtam igazán. Borcsa kisasszonyt értem. Csak az átkozott kaucziót ne találták volna föl. Szép idők voltak, édes barátom, s Biri kisasszony megígérte nekem, hogy várni fog. Mondhatom, hogy jó katona voltam, első vivó egész ezredemben, de a kauczióval nem tudtam megbirkózni. Azt hittem, hogy türelemmel megyek valamire. Generális akartam lenni, nem nagyravágyásból, hanem Biri kedvéért. Hogyis ne! Abban az időben csak a grófocskák és bárócskák boldogultak. Lánczhordtát, barátom, mikor végre főhadnagy lettem, szürkült a hajam. Birié szintén. Szép haj volt, sötétszőke, s egy fürt belőle jó helyre van téve! - kiáltott a kis katona, s e szavaknál keblére tette kezét és szorongatta, mint a hogy operai énekesnők szokták, ha nagy érzéssel akarnak énekelni. - Azonban ne beszéljünk erről. Jó éjt, édes barátom, itt én elválok. Röviden, Dályai Lajos öcsém, hiába vártam, s nyugalomba léptem, harcias nyugalomba, mert a vivásból adtam órákat. Ennek is vége. Csalódtam, egész életemben csalódtam, kivéve Birit. Nem ment férjhez, méltó volt rám, büszke vagyok rá. Jó éjt! Üdvözetemet és részvéteimet a hölgyeknek. Meglássa ön, keményet fagy, érzi a csontom.

Lajos többször nézett a kis vén kapitány után, kiről olyan bajos elhinni, hogy valamikor könnyű legény volt, hódításokat tett, és generális akart lenni, de kinek elbeszélése olyan szomorú viszhangot szolgáltatót meg Lajosnál.

XI.

Azok a gazdag és előkelő rokonok, avagy csupán az az egy is, a ki olyannyira szerette Vilmát, csak nem akartak jelt adni magukról, hiába várta őket Borcsa néni, ki előtt mindig úgy rémlett, mintha ő felőlük kérdezősködnék valaki odakünn a házmesternél: mintha ismerős hangokat hallana a lépcsőn. A ház előtt megálló kocsikból sem szállt ki senki, bármint várták is, a ki hozzájuk ment volna: s a levélhordozó sem fárasztotta magát. A két gyámoltalan nő felől nem kérdezősködött senki, kivéve Pál Benjámint kapitányt, ki tett egy szigorú illedelmes látogatást, az ismeretes egyenruhában.

Dályai Lajos mindennapos látogató lett: ez természetes. Az öreg ur halálával megszűnt a tilalom. Egyetlen barátja ő volt a családnak. Még az a vén őrök is elhagyta őket, a ki Lajos egykori szobájában lakott. Az őrök kijelentette, hogy a haláleset különös hatást tett rá, most olyan különös itt lakni: éjjel a butorok ijesztőleg ropognak, s ez a legkülönösebb. Olyan félénken és rémildőzve s annyi köhögési fuldoklás közt adta elő, hogy Lajosnak közbe kellett szólni: «Elég lesz már az ön képzelődéséből a hölgyek számára.» Mire a vén őrök az mondta: «Az én képzelődésemet az ebédek veszik igénybe, mert képzelődés nélkül semmit sem érnek.» Lajos tehát erélyesen lépett föl, s kijelentette, hogy: «de most már csakugyan el kell innen menni.» Ez meg is történt gyorsan, s mivel a hölgyek nagyon csüggedtek, idegesek és éjjeli látományokra hajlandók voltak, Lajos visszaköltözött boldogságának egykori előcsarnokába.

- Néném, - szólt Vilma a temetés után néhány nap múlva Borcsa kisasszonyhoz, - mért nem jelent meg apám koporsójánál senki azok közül, a kikre még emlékszem, hogy oly sűrűn ülték körül egykor asztalunkat.

- Oh édes gyermekem, a szerencsétlent mindenki elhagyja.

- Mért mondták a halottnézők, hogy: «jól járt, a halál ránézve a legjobb.»

- Oly kínos betegség után csakugyan ez volt a legjobb.

- Valaki azt is mondta: «Szomorú, hogy így tönkre tette magát.» A mire egy másik válaszolta: «Biz' az nagy könnyelműség volt.» Mit jelent ez? - Mondd meg néném, mert én akarom tudni.

- Mindenfélét összefecsegnek a halott körül. A jó ég a tudója azok értelmének.

Vilma elhallgatott és gyanakodott. Később jöttek törvényszéki megbízottak, kik elől Vilmát Borcsa néni a mellékszobába küldte, éppen abba, hol atyja töltötte kinteljes betegségét. De a törvényszéki kiküldöttek nagyon hangosan beszéltek, «az eset» felől sokat kérdezősködtek, a butorok eredetét nagyon kutatták, s végre kijelentették, hogy az állam nagyon meg van károsítva, de hát most már vége a törvényszéki eljárásnak. Borcsa néni Vilmát halálsápadtan s mereven, az ajtóközbe támaszkodva találta, mikor a törvényszéki küldöttek eltávoztak.

- Tudom már! rebegte a lány reszketve.

- Ne vedd úgy szivedre és lelkedre, kedves Vilma. Mi nem bántottunk senkit. Mi nem vagyunk oka semminek.

Valósággal azonban senki más nem létezett számukra, mint Lajos, ki velük töltötte üres óráit, elkísérte őket a temetői látogatásokra, ki mindig szíves volt, s a ki iránt a vén kisasszony mély hálát is érzett.

Borcsa néni még mindig a titokteljes lény volt, ki sokat járt-kelt különböző csomagokkal karjai közt, melyek semmit sem árultak el. Gyakran teljesen elfáradva, porral lepetten, vagy sárosan - a milyen az időjárás volt - jött vissza, s azonnal a varróvánkoshoz ült, hogy tüjével viaskodjék a követelő rémek ellen, melyek elől a dolgozó asztal a legbiztosabb sáncz.

Vilma ijedve látta, hogy öreg nénje arcán mint lesznek hosszabbak és vékonyabbak a vonások, mint látszanak mindig mélyebben a nyomok, melyeket nehezen telő órák szoktak ott hagyni, s melyek sok kis ákom-bákommal hintik tele az emberi arcot, mint a verebek piros lábacskaí a porondot. A hamvas-szürkeség fehéredett fején, mint a hamu a mind jobban emésztődő parázs fölött. Kéz-csuklóí kidudorodtak, s kezefején az erek vastag fonalai megfeszültek.

- Kimondhatatlanul fáradsz értem! - kiáltott Vilma, megfogva az aszott kezét, megcsókolva és ráhajtvá forró homlokát. - Én olyan tehetetlen vagyok.

Borcsa néni fölemelte a szép fejet, rámosolygott, de az a mosoly még jobban megrémitette Vilmát.

- Tanultam zongorázni, tudok francziául, leczkéket fogok adni, ahhoz talán jobban értek, - szólt lázasan Vilma. - Már régen gondolkozom e fölött.

Az öreg kisasszony, ki érezhette mennyire elkényeztette a lányt, s éppen ezért nem tudott lemondani valami homályos reménységekről, melyeknek Vilmát még vissza kell helyezni a fényes életbe, e jámbor agg hajadon egészen meghökkent.

- Te, Vilma? Mások szolgálatába akarsz szegődni? Hallgass, hallgass!

- Irtózatossá gondolnom, ha te nem lennél! - tört ki a lány oly fájdalommal, hogy Borcsa néni elhallgatott néhány pillanatra.

- Valld meg nekem, Vilma, mint gondolkozol Dályai felől?

- Becsülöm.

- Nem szereted?

- Vonzódom hozzá. Kezdetben sokat szórakoztatott, azután éreztem, hogy üresség támadt körülöttem, hogy vágyaim vannak, melyek iránt mind hiába volt a te nagy figyelmed és gondosságod. Szerettem volna, ha valaki megneveztet s ha a tükörbe néztem, óhajtasom kelt, hogy valakitől meghalljam: milyen vagyok én. Kívántam, hogy valaki egyedül csak én velem foglalkozzék, hizelegjen egy kicsit, mondjon bókákat és hogy legyen valaki, a kiért vigyázzak viseletemre. Ilyesmit éreztem sokáig. Most mélyebben érdekel, talán azért, mert megszoktam. Nem óhajtottam soha, hogy szeressen, hiszen oly fiatal még. Azt hiszem mindig, hogy másnap már szeretni fogom, de ma még gondolkozom felőle.

- És ha nőül kérne? - folytatta a vallatást Borcsa néni.

- Nem teheti, míg egy kis utat nem egyenget magának az életben.

- Te is fiatal vagy, Vilma.

- Már tizenhét éves! - sohajtott Vilma elborultan.

- Én bizonyosan tudom, hogy Dályainak, mihelyt olyan kis ösvényhez juthat, a hol szabadon intézheti lépteit, legfőbb óhajta volna, ha te is mellette lennél.

Vilma fölvetette a varrást, kiegyengette térdén, s csendes hangon azt mondta: «Tudom, tudom.» Borcsa néni dicsérni kezdte a fiatal embert, de nem tulságosan, mert Vilmához senkit sem tartott elég méltónak. Hanem a lánynak az a szándéka, hogy lecke-órákat ad, mégis engedékenyén tette, s Dályait hajlandó volt vigasztaló gyanánt tekinteni.

- Olyan fiatal ember, - végezte beszédét, - a ki megérdemelne egy biztató szót.

- Félek, nagyon félek, - szólt a leány, beleszöve tekintetét a lámpa sugaraiba, - hogy élethelemségem aggodalmait vezetik majd elhatározásomat. Az öreg kisasszony nem értette ezt, s mivel Vilma nem magyarázta meg szavait, ő aztán olyan fejtegetést adott azokhoz, melyek teljesen más következésre vezettek, s Borcsa néni odáig vitték, hogy Dályai Lajost előkelő állásban és szerencse által felkarolva látta, s részéről teljes megnyugvást talált a törekvő fiatal emberben, kinek szép tulajdonai vannak. «Azt hiszem, kedvesem, monda legvégül, hogy Dályainak nem kell más, mint egészség és szorgalom, s jól elláthatja magát.»

Vilma lebeszélhetetlen maradt elhatározásáról, hogy a szerény háztartáshoz erélyesebb módon járulhasson zongora és francia nyelvtan által, s Borcsa néninek már másnap tudakozódni kellett, hogy hol történhetnék meg ez. Vilma nagy vágygyal csüngött ez elhatározásán, sokat remélt, s megörült, mikor Borcsa néni - kissé kedvetlenül - végre hírül hozta, hogy «vannak gyerekek». Nem valami előkelő gyerekek, de Borcsa néninek nincsenek is nagy összeköttetései. Olyan családok gyermekei voltak, melyeknek a szerencse hirtelen jóra fordította dolgát, s egy darabig képesek mindenféle tanítókat járattatni a házhoz, hogy bosszantsák az emelkedés létrájának alsóbb fokán maradt ismerősöket, s beszélhessenek mindenütt a zongoraórákról és francia leckékről. Elragadtatott apák és lelkesült anyák gyermekei, kik az első magzatba bele vannak bolondulva s felfogadják, hogy nagyszerű nevelésben részesítik: de a második és harmadik nőttével jónak látják takarékoságot léptetni életbe.

A szép és előkelő modoru Vilma szorgalmasan járt a lecke-órákra, s kifáradtan tért vissza, elmés és epés észrevételeket téve napi tapasztalatai felől. Sokszor ingerlékenyen jött meg,

boszus volt, hogy méltatlanul bánnak vele, a gyermekek rakonczátlanok és sok boszuságot kell tőrníe oly állásu emberektől, kik szóba sem jöhetnének, ha nem volnának annyira fél-szegek, együgyűek és nevetségesek. Később azonban mintha csillapult, mintha engesztelő-désbe jött volna helyzete új fordulatával.

XII.

Dályai csak akkor tudta meg, hogy Vilma lecke-órákat ad, mikor már feltűnt előtte a pontos-ság, melylyel a fiatal lány bizonyos órában távozott és jött. Az öreg kisasszony az első kér-dezősködésre megmondott mindent, s a mily titkolózó és ármányos volt régebben, épp oly őszinte lett most.

- Igyekszünk elviselni sorsunkat, a mint tudjuk, - szólt az öreg kisasszony. - A szerencsét-lenség beszállásolta magát közénk, tehát számba kell vennünk. Én öregszem, betegeskedem. Vilma nem is engedné, hogy egyedül csak én fáradjak követelő szállónk kielégítésére. Szegény Vilma! Bizony senki sem gondolhatta egykor. Türelmes, angyali lélek, valóságos martir, a kit vásott gyerkőczök gyötrenék. Az ég majd megsegíti, hiszem, hogy meg. Ne szóljon erről neki, édes Dályai ur. Fáj az én kedvesemnek, és hogy is ne fájna, mikor nem ilyen életre nevelték. Oh, Dályai ur, mindig nagyon szomorú két elhagyatott asszonyi teremtség sorsa.

Most történt először, hogy az agg kisasszony panaszkodott. De a balsors mindig állhatatos kísérőktől környezve jelenik meg, s be kell azokat is fogadni, minden erőszakoskodásukkal együtt.

Lajos szomorun lépegette végig százszor is egy órában szűk szobáját, melyből most nem nyílt följárat a nagyszerű szellős csarnokba, hogy oda mehessen szórakozni. Vilma sem igen jelent meg ott. Az eszményi alakok olyan sajátságos lények, a kiknek nagyon vigyázniok kell, nehogy köznapi foglalkozásokba keveredjenek, mert a szárnyak, melylyel fölszállnak, nem az övék, hanem kitüntetésül nyerik valakitől. A mindennapi gondok küzdelmébe elmerült, az élet minden aprólékos föltételeért küzdő akármilyen szép hölgy is (ki sokat busul, szegényesen öltözködik, aggodalmasan nézegeti minden reggel kis pénztárczája szűk osztályait, s órák szerint szaladgál esőben és sárban) elválaszthatatlan lesz a föld rögeitől azonnal, mihelyt földies foglalkozásaiban oly gyakran látható, mint a mily gyakran látta Vilmát Lajos. De semmi baj! ha az ember utóljára is tisztába jön vele, hogy a földön maradni biztosabb.

Borcsa néni panaszos vallomása után nem sok idő múlva történt, hogy a mint a jólelkű hölgy bevitte Lajosnak a vacsorát (mert ők magok vagy korábban, vagy később vacsoráltak, s csak ritkán együtt mind a hárman), ismét nagyon kedvetlen volt, sohajtozott, mialatt tulságo-san sok időt töltött az egyetlen tányér elhelyezésével.

- Dályai ur, egyedül fog ismét vacsorálni. Drága, kedves Vilma roskedvű. Tudtam, hogy be-következik. Azok az emberek és ténsasszonyok lenézőleg bántak vele. Valóságos cselédnek nézték. Már azt is kívánták tőle, hogy sétálni vigye valamennyi pereputyot. És rendetlenül fizették, mindenféle kifogást tettek, sőt kicsinylőleg nyilatkoztak szegény Vilma tehetségéről és megrótták bánásmódját. Vilma nem tűrhette. Ott hagyta őket. Ma bevégezte a lecke-adást. Jól tette ugy-e, Dályai ur? Mennyit emésztette magát! De reménylem, hogy legvégül meg-mondta nekik az igazságot. Szegény, drága kicsikém. Reszketve jött haza.

Lajos is egészen fölhevült a méltatlankodások említésére. - Inkább koplalni, százszor is kop-lalni, mint ezt eltűrni! - kiáltott Borcsa néni elkeseredve, s mérgesen törülve ki hüvelykujjával szeméit.

- Édes Borcsa néni, nagyon szeretnék Vilma kisasszonnyal még ma beszélni, őszintén, egészen szívem vágya szerint.

- Óh édes öcsém uram, mi lehet az? Ön oly komolyan mondja, mintha válni akarna tőlünk. Ne tegye azt, hisz ön a mi egyetlen barátunk.

A szerencsétlenség számos kísértetének valamelyike szólalt meg talán most is az agg hajadon nevében, és sugta Borcsa kisasszonynak, hogy tettesse magát s marasztalja a fiatal embert, ki most már egészen elveszté türelmét, s némi zavarral szólt közbe:

- Erről szó sincs. De szeretnék jogot nyerni, hogy Vilma kisasszonyt oltalmazhassam hasonló méltatlanságok ellen.

- Oh istenem, istenem! - sopánkodott a kisasszony, bámulva nézve a fiatal emberre. - Nekem úgy tetszik, hogy itt titok lappang. Nem értem, nem értem.

- Nem titok. Szeretem Vilma kisasszonyt, s ezt nem is titkoltam soha. Nyíltan bevallottam, és mint esküt mondtam ki, mikor innen távoznom kellett: hogy érzelmeim igazak, azok képezik boldogságom minden föltételét. Nekem szükségem van e boldogságra, s egyetlen óhajomásom, ha osztoznék abban Vilma is.

Ismét valami sugdosást hallott maga körül, Borcsa néni, minek következtében nagy meglepetést mutatott, vegyesen örvendező kitörésekkel, s összefüggetlenül beszélt, majd Lajost dicsérve, majd Vilmát magasztalva, mignem végre megigérte, hogy rögtön szól Vilmának, s ő nem tehet róla, ha talán valamit meg is sejtet vele, mert tökéletesen készületlenül Vilma mégsem hallgathat meg ily meglepetéseket. Negyed óra múlva már Lajos a legboldogabb halandónak nevezte magát. Ott ült Vilma mellett, csókolta kezét, melyet egy pillanatra el nem bocsátott volna, és sokszor kért és kapott engedélyt a meghatott Borcsa kisasszonytól, hogy megcsókolhassa a kedves arcot is, mely egészen lázban égett.

Lajos legelső gondolatai most egész lázadási lánczolatot képeztek gonosz és sivár intézmények ellen, minők az egyetem, vizsgák és az életpálya, melyek mind csak akadályok a családi tűzhely megalkotásában, s az élet legszebb éveit vetik oda a kietlenségbe. Ha nem tartott volna szülői ellenzésétől, nem is várt volna ezek végett többet, mint a mennyi idő szükséges arra, hogy a szerelemből mindenféle szertartásokkal a házasság szentsége váljék.

- Vilma, édes legkedvesebb Vilma, - szólt ünnepélyesen Dályai Lajos a következő reggel, - most már jogom van nekem, hogy örömet és szórakozást szerezhessen kegyednek, hogy védhessem és javára lehessen. Nem szabad többé leczkétet adnia, s kitenni magát méltatlankodásoknak.

Vilma szomoruan lecsüggesztette fejét, és néma maradt. Lajos egészen hozzáhajolt, hogy kezét megcsókolja, s a közben oda sugta: «Szegény Borcsa néni nagyon oda van.» Ezzel eltávozott, gyorsan, mint a hogy a boldogság szokott járni. Vilma lángbaborult arczczal egy hosszú és fájdalmas tekintetet vetett néjére.

- Most érzem csak az én szerencsétlenségemet, hogy rászorultunk arra, a kit ha szeretek, legutolsónak kell lennie gyámoltalanságom tudói közt, ha pedig nem szeretek, akkor megalázkodnom előtte már jobban nem lehet.

De látta a szegény, naponkint jobban fogyó Borcsát, kinek szemei úgy el-elhomályosodtak, mint a tükör a lehellettől, s ki most is oly lázbetegen huzta össze magát kendőjébe, és hozzá ment, megölelte, s egész hévvel mondta neki:

- De szeretni fogom!

XIII.

Lajos egy magára hagyott család gyámola lett, noha maga is ugyancsak szegény legény volt, s a mit onnan hazulról kapott, azt szabatos számítással és mértani pontossággal kellett beosztani. A kedvtelésekre vagy fényűzésekre nem maradt egyéb, csupán az a néhány forint, melyet édes anyja mellékelte olykor aggodalmai és jó tanácsai mellé.

Borcsa néni törhetetlennek látszott a foglalkozásban. Vilma is segített, de a vőlegény nagylelkű és reményteljes volt, nyugalomra intette az öreg kisasszonyt, a fiatal kisasszony kezét pedig inkább szerette csókjaival elhalmozni, hogysen szabadon engedje valami dologhoz. Lassankint igénybe vette szülői jószívűségét és az otthoni segílyt, de ez nem ismétlődhetett sokszor, s egyszerre csak megkezdődött az erőfeszítés a sulyegyen fentartására, a mi örökös kapkodással van összekötve, a mint ez a kötélhánczosoknál vagy a nyergeetlen lovon merészen álló czirkuszbéli művészeknél látható.

Sokkal szerényebb lakást béreltek egy külvárosban, csak két szobát, melyet a konyha választott el egymástól. A fiatal ember mindenféle foglalatosságok után nézett. Tanított kis diákokat: felolvasó lett egy szemfájós öreg urnak, ki politikai kapacitásnak tartotta magát, s egy röpiratot is diktált Lajos tolla alá. E röpirat következtében ismerős lett Lajos egy nyomdában, a hol aztán beállt javítónak, s javíttatott valami napi lapot, a mi éjjeli munka s eltart hajnalig. Nappal teljesen elfoglalta az egyetem, a kis diákok, a felolvasás, az ügyvédi iroda, éjjelre pedig a nyomda.

Zaklatott munka és örömtelen élet volt ez. Reggel mindig fáradtan kelt föl, mert nem aludta ki magát. Rosszkedvűleg kapkodta be reggelijét, s aztán fölragadta az egyensúlyozó rudat, hogy támogassa a maga s a többiek lételét. Délben haza szaladt, pihent egy óráig, beszélgetett Vilmával, de mindig az órát nézte, azután ismét elszaladt, s teljesen kimerülve jött meg este, de megint csak azért, hogy az óra minden ütésére ügyeljen, s boszankodjék az idő gyors múlása fölött. Az idén a szünidőre sem ment haza látogatóba. Képzelné lehet, hogy ilyen nyugtalan életben csak felületesen foglalkozott tanulmányaival: lelohadt becsvágya, eltűnt előle a törekvés, mely az élet nemesebb feladatai iránt buzdit: hamvába halt a tűz, melynek belső világossága kalauzol.

Ama nagy országut járói így oszolnak szerte az elágazó utakra, sokszor azért, mert egész falka csahos sarkalja őket, s félre kell vonulniok: máskor meg azért, mert nagy terheket visznek vállukon, tehát rövidebb utat nyomoznak: ismét mások az akadályok sorompóit kívánják elkerülni, s neki mennek ingoványoknak és utvesztőknek. Semmivel sem barátságosabb utak ezek, mint a melyek a sivatagokon visznek keresztül, s látni lehet az utfélen a viszontagságokban elveszteket. No de ez a sokféle ut is mind csak egy bizonyos pontig tart: a sirig. Szerencsések, a kiknek utazása nem csupán abból állt, hogy végre is a sirhoz eljutottak.

Dályai Lajos csak ment és futott az ő sorsa szerint, s csakhamar úgy elhajlott útja, hogy onnan már nem láthatta azt a szép távlatot, mely egy időben lábai előtt terült el. Szűk, keskeny és fárasztó ösvényen haladt. A szembeszállás így könnyebb volt, mert az ellenség csak egyenkint érkezhett. Jött a nap egyenkint, s aztán elmúlt. A szép jövő füzére felbomlott, s pergettek szét szemei egymás után. De Vilmától meg nem vált volna. A sejtelmes tudat már élt lelkében, hogy reményeiben vesztett, de a veszteségek közepette annál nagyobb a becse annak, a mi még megmaradt.

A vén kisasszony hétről-hétre betegesebb lett. Lajos már régen ellenezte, hogy munkával rontsa szemét és ölje fogyatkozó erejét. De csak akkor tűnt ki, hogy még így is mennyi mindenféle nyitja volt kezében a háztartásnak, mikor végre egészen megtört, és szegény Albert méltóságos ur zsölyeszékében kellett helyet foglalnia. Ekkor egyszerre csak érében akadt meg sok apró jövedelmi csöppecske, melyek a nők munkája után szivárogtak. Csak Borcsa néni

tudta, hogyan lehet a kőből is vizet facsarni: csak ő tudta, hogy hová, merre kell futkározni. A vőlegény azonban csüggedetlen volt s türelmes.

- Csak még ez az év muljon el - szólt gyakran - s akkor majd jutok valami tisztességes álláshoz. És, kedves Vilma, nagyon boldogok leszünk. Takarékoskodott, saját magával alig gondolt valamit: lemondott minden szórakozásról s ócska ruhákban járt. De nem panaszkodott soha.

Minden üres óráját otthon töltötte, s megszokott alakok lettek egymás előtt. Mindkettő ismerte a másik sajátságait, apró fogyatkozásait, vagy hibáit. De nem lehettek oly bizalmasak, hogy egymást figyelmeztessék azokra. Ez a gyöngédség csak a hitvesek kiváltsága.

Lajost Vilmával utcán vagy nyilvános helyen alig lehetett látni. Félt, hogy megszólják. Ő büszkén akarta Vilmát elővezetni, mikor neje lesz, s el nem tűrt volna egyetlen célzást sem a viszonyra, mely köztük létrejött. A ház lakói előtt Lajos a Vilma vőlegénye volt, mint ezt Borcsa néni nyomatékosan megmagyarázta. De azért a ház lakói akárhányszor nevezték Vilmát egymás közt a «fiatal asszonynak», s Lajost «az ur»-nak. Nem találtak feltűnőnek semmit, s ha tán nagyon igyekeztek maguknak magyarázattal is szolgálni, akkor is csak mindennapi jelenség lett volna előttük. Lajos azonban szerencsésebb volt a hozzá hasonló helyzetekbe jutottaknál. Gyöngéd és nemes szíve nem változott s becsületes érzülete oly büszkeségét képezte, melyet el nem vesztegethetett.

Végre bevégezte tanulmányait, a vizsgák számára megtanult valamit, a mennyire ráért, hogy megmenekülhessen az iskolai padok közül. Mindezt nagy örömmel írta meg szülőinek, s bocsánatot kért, hogy most sem mehet haza, de komolyan életpálya után kell néznie. Azonnal neki rohant a közhivatalokhoz vezető keskeny hidnak, hol oly nagy a tolongás, mert oly igen sokan akarnak állami vagy közhatósági hajóval utazni tovább valami révpartig. Tolongott, erőködött ő is állhatatosan. De a megyénél, a városnál nem boldogulhatott. Ott minden állomáshoz helybeli dignitáriusok ivadékainak van legitim joga. Véletlenre várni pedig nem volt ideje, mert ha várni akarna, ügyvédi pályát választana. Az állami hajótól is elsodorta a tolongás.

Meggyőződött, hogy pártfogót kell szereznie. Ki volna az, kinek ily esetben szülőföldje képviselője ne jutna eszébe. Ezeknél mindig akad egy olyan látogatójegy, melynek háta alkalmas az ajánló sorok elviselésére. Szerencsére Lajos atya is politizálni szerető ember volt, s nem nézte tétlenül a választásokat. A fiatal Dályai tehát megkapta az ajánló sorokat, s bejutott az állami hajóra, valami nagyon szerény állásba, hol az a nagy hivatalnoki osztály kezdődik, melyet az elszántak és hiu reménykedők felekezetének lehet nevezni. Itt, a bizonytalanul inogó lábak remegései közt van aztán csak szükség az egyensúlyozás tudományára, a váltók meredekei és az uzsora örvényei fölött. Oda állt sorba leghátul ő is azok közé, kikre az előmenetel mindig attól függ, hogy az előttük levőket a pártfogás, vagy a halál mikor mozditja el. De a fiatal ember meglegedett s örvendező levelet írt haza. Hogyis ne! tavasz nyíltával mindig remélni lehet az őszi gyümölcsözést.

- Hála istennek! - kiáltott Borcsa néni is, a mint értesült. Az öreg kisasszony ekkor is a vén zsölyeszékben pihent, vattázott bujbeliben s vattázott fejkötőben, melybe kötöttük voltak szurdalva: de Borcsa kisasszony hiába kísérelte meg a kötést, keze nagyon reszketett. Már régen így töltötte napjait, panaszkodva a tavaszi széljárás ellen, mely hasgatózásokat okozott neki, de mégis minden jót remélve, ha nem is maga, de unokahuga számára.

- Édes Lajos öcsém, - szólt azután a fiatal emberhez - nem sokára ön lesz egyetlen vigasztalója Vilmának. Ebben a székben nincs nekem maradásom. Megyek, mert hívnak. Tegye boldoggá hugomat. Vigyázzon rá, mert érzékeny, s legyen hozzá gyöngéd, mint a milyen én is voltam.

Meghatva fogták meg az öreg kisasszony forró kezét és Vilma keservesen sirt. Lajos még ekkor este egy hosszú levelet kezdett írni szülőihez. Elbeszélte abban, hogy szerelmes, hogy meg akar házasodni, s hogy ez a szerelem volt eddig élete vezércsillaga. Még nem végezte be a levelet, mikor a konyhán keresztül, a másik szobából, szivig ható fájdalmas sikoltás hallatszott, mely aztán szakgatott fuldoklásba ment át, s közbe gyötrelmes felkiáltásokat, s a jó isten nevének végtelenül panaszos és lázas emlegetését lehetett hallani. Vilma hangja volt ez. Lajos magán kívül rohant be.

A fiatal lány a földön térdelt, összeroskadva, kezeit egybekulcsolva, reszketve, fehér arczczal, mely a kétségbeesés volt. Sirt, jajgatott és érthetetlen szavakat kiáltozott a fájdalom ama féktelenségével, melyet csak nőknél lehet tapasztalni. A mint Lajost meglátta, e teljesen összetörtnek hitt alak felugrott, mint egy zerge, hozzáfutott mint a halálos küzdelemben menekvő, megragadta karját, mintha valami csáklyát akasztott volna belé, a másik kezét azonban már ki sem tudta nyújtani, hanem görcsös vonaglással tartotta maga elé, s kitágult szemeit rámeresztette nénjére, ki ott feküdt a karszékben, mozdulatlanul, hátracsuklott fővel.

- Meghalt! - kiáltott vaczogó ajkakkal, s megrázkódott, mint egy aczél-rugó, és ráomlott Lajos keblére. Az volt most mindene.

E szilaj fájdalom és minden féket eltépő kétségbeesés egészen megrendítette Lajost, jobban mint az öreg kisasszony halála.

XIV.

Ez a temetés is megtörtént, a külsőségek ama rideg szertartásával, mely a szegények koporsójánál oly megható egy nagyvárosban. A szomorú gyülekezet még annyi sem volt, mint mikor a méltóságos urat temették. A koporsót most is Benjámín Pál kapitány és Lajos kísérték gyalog, s egy kocsiban Vilma, ki magán kívül volt.

Pál kapitány föltalálhatása végett sokat kellett szaladgálni Lajosnak, míg végre megtudta, hogy az ilyen nyugdíjas lények, az állami pénztárra való tekintetből, szigorú felügyelet alatt élnek, havonként bizonytságot kell tenni magok felől, hogy nem haltak meg, a mit a kerületi plébános vagy lelkész szokott bizonyítani. A plébános után aztán föltalálta a kis kapitányt, egy fésű-vágó család környezetében, hol Pál kapitány már évek óta lakott, és színes posztóból szokott virágokat csinálni.

A kapitány könyekre fakadt s alig tudta megmagyarázni a fésűcsináló családnak, hogy: «ő is, a kiről oly sokat beszéltem: ő is elköltözött».

Szegény öreg katona, a sirnál úgy zokogott mint egy gyermek, s alig volt annyi ereje, hogy a koporsó tavaszi virágaiból letépjen egyet. Ezt aztán oly ájtatosan fogta kezébe, mint a pap az ostyát, s úgy vitte el. Megint egy uton mentek visszafelé is egy darabig: a kapitány és Lajos, s a hosszas némaságot ismét a kapitány szakította félbe:

- Nekem is jobb lenne már ott, a honnan most jövünk. Szegény Biri! Lánczhordtát, még én sajnálkozom, és ő fölötte! Biri már boldog. Megvan tőle az első virág is, édes öcsém, meg az a fűrtöcske. A fejről való mind a kettő: ez a harmadik meg a fejétől. Az első meg az utolsó virág közé mennyi tövist tudnék kötni, de mennyit, teringettét!

Lajos szíve is összeszorult, mert a kapitány nagyon elérzékenyült, s dadogva «teringettézt». Abba is hagyták egy darabig a beszélgetést.

- Ön tehát a fiatalabb kisasszony vőlegénye? - kérdezte aztán a kapitány. - Barátom, öcsém, becsületesen, becsületesen. Nagyon régi ismerőse vagyok a családnak, tehát jogom van azt mondani, hogy becsületesen! Öcsém, barátom, reményilem, megengedi ön, hogy olykor meglátogassam.

- Mindig szívesen látott vendégünk lesz: nekem és Vilmának.

- Kezet rá öcsém! - kiáltott a kapitány, oda nyujtva bütykös kezét, melyet ujdonatuj fekete keztyű takart. Mikor pedig elváltak, azt mondta: «Majd a sirról és a virágokról én gondoskodom.»

Már alkonyodott, kezdték gyujtogatni a lámpákat, s a természetes kékes szürkületet a vörössel mocskolt sárga váltotta föl. Az emberek a napi foglalkozásból tértek haza, egyszerre megnépesültek az utcák hármásával-négyesével, egymás mellett sietőkkel, és a fuvarosok lánczos szekerei éktelen zajjal zörögtek a gránit kövezeten. Lajos az általános pihenés e tolongó zajos előkészületei közül egy mellék utcába tért, mely hosszabb ut volt lakásáig, de úgy érezte, hogy szüksége van néhány pillanatnyi csendre. A mellék utcákban a házak alját nem boltok foglalták el, hanem földszintes lakások, melyek ablakaiból most világ derengett ki. Néhol még a függönyt le nem bocsátották s barátságos családi csoportok voltak láthatók.

Némely kivilágított ablaknak csakugyan olyan nyájas tekintete van, hogy az ember, mint valami becsületes szemből, kiolvasta belőle a vidám otthont. Ez aztán figyelmeztette Lajost, hogy gyorsítsa lépteit, siessen haza, hol jelenlétére bizonyára szükség van. Már távolról látta a lakás utcára néző két ablakát, melyek sötétek voltak és kitárva. Egy halottas szoba olyan megrendítő hatású mindig a temetés után. Sok időnek kell elmulni, míg a tömjén és virágok illata, a viaszgyertyák és a diófa szaga eloszlik. Az alkony utolsó szürkülete meg ott volt a szobában, mikor Lajos belépett. Vilma mellett a házbeli lakók közül a szabóné mozgolódott az egész gyászseset alatt, s résztvevő szívet mutatott. Most ő is vigasztalta keresztényi szavakkal, mialatt fenyőmaggal füstölt.

Lajos, a mint belépett, abban a pillanatban érezte a megváltozott helyzetet. Otthon van-e ő most, vagy annál a lesujtott lánynál, kinek nincs senkije a világon? A szabóné egészen otthon levőnek tekintette őt s nagy sohajtással fordult felé: «Hej beh jó lélek volt. Isten nyugtassa. Mint könyezett az a kapitány. Az idő kedvezett: se por, se szél.» Azután pedig levette a tükröt borító fehér lepelt, mert az oly nagyon szomorú és kérte Vilmát, hogy vegyen erőt magán, s ha nem tud aludni, imádkozzék.

- Vilma kisasszony, - szólt Lajos, mikor a szabóné távozni akart, - kegyed nem töltheti itt az éjet. Édes asszonyom, nem lenne oly jó...

- Természetes, nagyon természetes. Szomorú szoba ez most. Éppen akartam mondani. Szívesen, kisasszony: legyen a mi vendégünk, míg a szoba kellőleg kiszellőzik: aztán majd a butorokat is más rendbe kell állítani, azt a vén széket pedig fölvinni a padlásra vagy eladni a zsidónak.

- Még nagyobb szívességre is akarnám kérni - folytatta zavarral Dályai Lajos. - Nem maradhatna-e ott Vilma kisasszony bizonyos ideig? Senkije sincs.

- És ön Dályai ur?

Vilma a kezébe takarta arcát.

- Vőlegénye vagyok, asszonyom - válaszolt erélyesen Lajos. - A jó öreg halála mindkettőnket magunkra hagyott. Pótolja kegyed, a mennyire lehet.

- No lám, lám! - szólt elgondolkozva az asszonyság. - Aztán most meg itt van a gyászidő. Legalább is félév. Még az urammal is kell erről beszélnem. Hát még a négy gyerek! Hanem most, kedves kisasszony, csakugyan legjobb lesz, ha nem marad itt az éjjelre.

Vilma csakugyan átköltözött a szabó-családhoz, hol egész nap mozgalmas élet volt, melyhez korukhoz méltó teljes virgonczsággal hozzájárult a család négy legfiatalabb tagja; aztán a mester legényeivel, kik mindig énekeltek elrontott nótákat, és maga az asszonyság, ki elhízott ugyan, de fürgé nyelvű. Pál kapitány ötöd napra most is megjelent, mint a multkori temetés után, s mint a család régi ismerőse, engedelmet kért, hogy Lajoshoz és Vilmához őszinte kérdéseket intézhessen, s e kérdéseket atyai tanácsokkal kötötte össze, de a válaszok teljesen kielégítették. Ezuttal is egyenruhában volt, s arról a szabó-családban még egy hét múlva is beszéltek.

Lajos a félbehagyott levelet összetépte, s rövidebbet irt, tudatva szülőivel, hogy házasodni akar, és kérve őket, hogy adják e frigykötésre áldásukat.

Negyed nap múlva Lajos levelet kapott édes anyjától, melyben ez volt: «Nagy aggodalmat okoztál nekünk, édes fiam. Nem tudjuk jóra magyarázni hirtelen elhatározásodat. Édes fiam, főképp apád nyugtalan. Holnap vasutra ül, és hozzád utazik. Rögtön akart menni, de egy napig késleltettem, hogy tégedet tudósítsalak, édes fiam. Ugy-e, Lajos, nem okozol nekünk szomorúságot? Apád haragos.»

XV.

Teljesen rendjén van, hogy a szülőket aggodalom fogja el, ha a ház kedves fia egészen szabad szárnyra akar kelni, s külön fészket alkotni. A máramarosi szerény háznál is így voltak vele. A szülők nagyon sokáig még mindig éretlennek tartják gyermeküket, s féltékenyen őrzik a féket, mely kezökben van. És Lajos valóban fiatal volt még, s mindazok a környékbeli kis-asszonyok, kik az előrelátó szülői gondoskodásnak ártatlan ötleteket támasztottak: «hogyan még illő lehetne a fiuhoz», azok a kisasszonyok meg rövid ruhát viseltek. Csakis a legutóbbi napokban tűnt elő olyan kisasszony, kinek ruháját már a farsangkor földig eresztették, s kire az idősb Dályai egyszer kimondta: «Ha Lajos haza jön, alkalmasint megakad rajta a szeme, s az nem lenne éppen rossz». E felől aztán többször beszélgetett a Dályai-pár s Dályainé mindig dicsérte azt a lányt s mindig beszélt neki az «édes fiáról».

Megjött azonban a Lajos levele, szokatlanul határozott hangon írva, úgy hogy idősb Dályai haragosan kiáltott föl, oda adva a levelet feleségének: «Nézd csak azt a semmirekellőt!»

Jóravaló házasságot nem így szokás kötni. Legalább fél megye már jó előre tudja, hogy mi készül. Azután következnek a névnap és születésnap összejövetelek, a kaszinó-bál, s még csak ezek után történik meg a háztűznézés, a mi már félig-meddig hivatalos szint ad két lángoló szív várható egyesülésének, de még mindig távol van a lakodalomtól.

- Az a fiu rosszul járt abban az átkozott városban! - mondá az öreg Dályai dühösen. - A lány családjáról nem ír semmit. De már ahhoz nekem is van közöm, hogy ki lesz a menyem. Régen és nagyon szereti? Majd meglássuk, majd szemébe nézünk. Anyjok, megyek a fiuhoz.

Az idősb Dályai, ki szorgalmas olvasója volt a hírlapok rendőri hireinek, előítélettel viseltetett a fővárosi erkölcsök iránt: feleségében pedig a nagyvárosi asszonyok és lányok iránt volt kiirthatatlan előítélet; most tehát olyan aggodalmak és töprenkedések következtek a miatt «a szegény, jámbor fiu» miatt, a ki bizonyára kelepczébe jutott, hogy lehetetlen volna azt elmondani. Még a levelet is jól elzárták, nehogy megtudhassa valaki baljóslatu tartalmát.

A szabó-család - ott Pesten - egy délelőtt látott valami idegen urat, ki Dályai Lajos szállásán dörömbölt, de mivel az ajtó ki nem nyílt, a csöngettyűt is majd kiszakította a falból. Az egyik gyereket kiküldték: tudakolná meg, mit akar az az ur. Dályai Lajos után tudakozódott, hogy vajjon beszélhet-e vele. Erre a szabóné is kiment s tudtul adta, hogy Dályai Lajos ilyenkor hivatalban van. Mit tetszik akarni?

- Beszédem lenne vele - válaszolt az idegen ur, ki tajték pipát szitt, szürke zekéje volt zöld szegélylyel, hosszuszáru csizmája, melynél azonban hosszabb volt a zöld harisnya, kalapján pedig vadász kokárda. - De itt lakik, ugy-e?

- Igen, itt laknak.

- Itt laknak? Tán megházasodott? Ejnye, az asszonyságé az a virgonc fiu? Szép gyerek. Nem is tudtam, hogy családos ember.

- Még kisebb is van ennél. Nem családos ember, csak menyasszonya van.

- Vagy igaz, igaz! Tudom. Egy parolát öcsém. Nagyot nőjj, szép legény. Nem valami nagy lakás lehet ez itt. Talán nekem még hely sem jutna néhány napra. Dályai ur a menyasszonya családjánál lakik?

- Nem egészen. Nincs családja a menyasszonyának. Uraságod idegen?

- Régi ismerős. Tehát özvegy asszony a menyasszony? Katona lesz ebből a legényből, meg-lássa asszonyságod.

- Az igaz, uram, hogy minden seprőt ellovagol. Nem özvegy asszony, hanem senkije sincs.

- Reménylem, hogy csinos és fiatal. Dályai elég nagy kópé. Nem adnám sokért, ha a lakodalomra érkeztem volna.

- Nagyon könnyen meglehet.

- Persze, az ilyen régi ismeretség végre is menyegzővel végződik.

- Nem mindig. A becsületes házasság életért nem nagyon törik magukat a férfiak! - sohajtott az asszonyság. - Minek is? Igazán azt kell kérdeni: minek is, ha látja az ember a mai világot. Hanem Dályai ur kivétel, s ez szép tőle, mert biz' a menyasszony olyan szegény, akár a templom egere.

- Óh, Dályai ur derék, jószívű fiatal ember, jegyzé meg az idegen mogorva hangon.

- Sokat segítette menyasszonyát, pedig magának is véknyan mérik a jóból valót. Még jól történt, hogy a kisasszony nékje meghalt: legalább kevesebbről kell gondoskodnia.

- A nékje meghalt?

- Egy hete. Tehetetlen, beteges vénség volt. Annál nagyobb teher a háznál.

- No majd fölkeresem Dályait - szólt hirtelen a szürke zekés úr, s most figyelemre sem méltatva a kedveskedéseket, melyekkel a család ifju sarja magára akarta vonni a figyelmét, hirtelen megfordult s csak a pipa csutorájával érintve meg kalapja szélét, sebesen eltávozott. Oda künn az utcán hatalmast fujt, megtörülgette homlokát, kigombolta zekéjét, s ingerülten kezdett alá és föl járni utcahosszant, vissza-visszatekintgetve a kapura. Fáradhatlanul folytatta ezt az örökös gyaloglást, míg végre megjött Dályai Lajos és szemközt találta magát édes apjával, kinek megérkezése ugyan nem lepte meg, de arcának ingerült kifejezése megdöb-bentette.

- Megkaptam a leveledet, s magam jöttem el a válaszszaal. Gyerünk be «hozzátok».

Lajos beszélt valamit a meglepetésről, kérdést intézett édes anyja felől, de az idősb Dályai csak annyit válaszolt: «majd ott benn, *nálatok*».

Ott bent az apa először is körülnézett. Vilma nem volt ott, mert ő a szabó-családnál lakott. De a második szoba butorzata megmondta, hogy itt nő is lakik.

- Tehát házasodni akarsz?

- Igen, atyám.

- Nőül akarod venni azt, a ki itt lakik?

- Egy derék szegény leányt, kit régen szeretek.

- Reményilem becsületes családból való?

- Senkije sincs.

- Regényes, mondhatom.

- Méltó, hogy szeressem, s eltökélt szándékom, hogy nőül veszem.

- Lekötötted neki szavadat? Becsületkérdés ugy-e? Könnyelmű fiu, ily meglepetést készítesz te számunkra, kik minden örömünket tőled vártuk. Lajos, bontsd föl e viszonyt. Először történt, hogy apa és fiu találkoztak, mióta a fiúnak joga volt férfinak képzelni magát. A gyermekkori engedelmes kapocs még egészen érintetlen volt.

- Engem illethetsz kemény szavakkal - válaszolt Lajos, fölemelt hanggal - tehetsz szemrehányást, de kimélettel tartozol egy szegény leány iránt, kit nem ismersz.

- Nem ismerek? - csattant föl az idősb Dályai. - A ki itt lakik veled, a kit nyomorult fizetésből látsz el már régen? Ej, fiatal ur, hol is az a lány, hadd mondjam el neki is, hogy mit tartok felőle.

- Ez a leány a fiad menyasszonya, s én becsületesemre mondom neked, hogy minden vélekedésed teljesen alaptalan felőle, ha az nem dicséret.

Az apa kemény lépésekben kezdett járkalni a szobában.

- Legjobb lesz, ha elmondod az egész bolondságot elejétől végig - szólt később csillapultabban - s aztán én is itt vagyok, hogy kisegitselek belőle. Behálóztak, adott szót vettek tőled, de ezen segíthetünk. Hadd hallom.

- Bolondságot ugyan nem fogsz hallani, de tudd meg az egészet.

Lajos elmondta szerelme történetét. Nem hallgatva el azt a történetet sem, melyet Rőczei Albert követett el. Apja elég nyugodtan hallgatta végig, s aztán így szólt:

- Először is egy sikkasztó leánya. Másodszor: én nem tudhatom, hogy miket nem mondtál el. Harmadszor azonban egész világosan látom, hogy nyakadba akasztották, vagy akasztotta magát egy olyan leány, a ki nálad nélkül semmi volna. Negyedszer pedig találhatsz olyan leányt - jöjj csak egyszer haza, - a kiben nekünk is örömünk telik. Fiatal legény vagy s ebben az átkozott városban a helybeli szokások szerint bántak el veled. Kifelejtetted, vagy kialusztod, kivált ha eljössz haza, s bizonyosan magad is megörülsz, ha egyszer csak elmúlt. Meg akartalak szidni, s keményen utadat állni, de azt hiszem, hogy a hideglelést és lázt egy kicsit magára kell hagyni. Sohajtozó és epekedő vagy, az pedig nem tarthat sokáig. Veszedelemesebb ennél, hogy az életpályádat rosszul választottad. Nagyon lassan döcögő talyigára bízad magad. Százszor többet ér otthon egy ügyvédi iroda, mióta a kincstár mindenféle ügyletekbe bocsátkozott külföldi vállalkozókkal, s azok akár nyernek, akár vesztenek, mindig pörlik a

kincstárt. Látnád csak, hogy megszédte magát Tivadar, egy erdőbérő konzorcium után. Röviden Lajos: viszlek haza.

Ez volt a foglalatja az idősb Dályai hosszadalmas, olykor ingerült beszélgetésének, melyet Lajos többször félbeszakított, de atya nem engedte magát háborítani felsőbbse érzetében.

- Itt fogok maradni! szölt végül Lajos.

Atya ingerült lett.

- Parancsolni fogok!

- Akkor ellene kell szegülnöm parancsodnak.

Szenvedélyes szóváltás következett. A fölhevült idősb Dályai meg akarta mondani Vilma előtt is véleményét, de az ifjabb ellenszegült, mert el nem tärhetné, hogy menyasszonyát ily lealázó vádakkal illesse valaki, habár e valaki édes atya is.

Fölháborodva, kemény szavak közt vált el az apa fiától, ki szomorun maradt egyedül, s hiába várta, hogy talán másnap ismét eljön atya, engesztelhetöbör lesz, s e nehéz felleg elvonul Lajos feje fölöl. De atya nem jött. Napok mulva anyjától érkezett levél, s az keserves szemrehányásokat mondott.

Lajos eleinte derült arcot mutatott Vilma előtt, ki azonban tudta, hogy völegénye várta édes apját, mert Lajos említette ezt anyja levele után. Mikor aztán Vilma kérdezősködött e fölöl, a fiatal ember elbeszölt valamit, a miben az játszott főszerepet, hogy szülöi szemeltek ki neki valakit, a kit azonban ő soha sem látott. Ő egészen nyugodt a fölöl, hogy ez nem akadály boldogságuk előtt, és szülöi beleegyezése nem fog késni. Vilma mélyen keblére eresztette fejét, s nem kérdezősködött tovább.

Igy mult el egy pár hét, mely azonban a máramarosi bércek közül nem hozott Lajosnak semmiféle üdítő szellöcskét. A szabóné, mint általában bizonyos kort túllépett női személyek, nagyon érdeklödött minden házasság iránt, s akárhová ment, mindig látott valahol vagy egy csinos menyasszonyi koszorut, vagy jutányos áron megkapható menyasszonyi öltözéket: tehát ez az asszonyság folytonos napi kérdéssé tette a lakodalmat, délelött Vilma előtt, délután pedig Lajos előtt.

Egyszer aztán így szölt Vilma a völegényéhez:

- Ebben a házban sokat beszélnek mirölünk.

- Elmegyünk innen.

XVI.

Pál Benjámín kapitánynak volt egy nevezetes felöltönye, melyet polgári gálájához használt. Ez arról híres ismerösei körében, hogy soha senki se látta volt rajta, csak karján, s az mindig két dolgot jelentett. Egyik dolog volt, hogy a kapitány valahová látogatóba megy, a mi nagy ritkán történt, a másik dolog pedig az volt, hogy akkor igen igen szép időnek kellett lenni, a mikor semmi esetre sem szükség a felsö kabátot fölvenni. Diszes öltönydarab, hanem csak fekete bélését látta még halandó szeme. Habzó selyem ez, s elegáns jelenség, a mint a kis kapitány karjára veti. A krispinnel karján ismét utra kelt a kapitány, frissen borotvált arczczal és ünnepeles baktatással.

- Itthon van-e Dályai Lajos ur?

- Elköltözött.

- Hová?

- Nem tudjuk. De az udvarban balra, a szabóéknál talán többet tudnak.

Pál kapitány az első pillanatban ismeretlennek tűnt föl a szabóék előtt, mert csak köpenyét jegyezték meg maguknak. De a kapitány azonnal bemutatta magát, s régi ismerősei után tudakozódott.

- Hirtelen elköltöztek, talán Budára, vagy hová, én bizony nem tudom, - válaszolt a mesterné.

- Elvártam volna, hogy a menyegzőről tudósítanak, - szólt neheztelőleg a kapitány.

- Azt hiszem, hogy arra még lehet várni. Nem olyan hamar megy az.

- Hogyan, asszonyom?

- Mindig kerül valami akadály. Biz isten, a sátán férfiak alakjában lakik köztünk! - kiáltott élénken az asszonyság lesújtó pillantást vetve férjére. - Először is férfiatól s aztán a pokol-beliectől ments meg uram minket.

- Dályai ur komoly és derék férfiú, - jegyzé meg ekkor a kapitány szigorúan.

- Nem tudom. Meglehet. Hanem a lakásukkal nem szolgálhatok.

Pál kapitány a másik karjára vetve a felöltönyt, eltávozott, s miután a becses darab jelenlegi érvényesítésére nem nyílt alkalom, fürkészve nézett föl az égre, melyen azonban csak ártatlan felhőbodrok látszottak. Pál kapitány aggodalmakkal telve tért haza, s a mai naptól kezdve hozzáfogott a várakozáshoz, hogy majd csak megjön a meghívó a menyegzőre. De az még akkor is késett, mikor már Vilma gyászideje is elmúlt, a mit a kapitány az egyetlen akadály-nak hitt.

- Mire való volna egy kis hadi csel? - kiáltott föl egyszer a kapitány. - Lánczhordtát! Én nem várok tovább.

Bonyolult hadicselt gondolt, és végrehajtása hosszabb időt vett igénybe, mert az egyes manőverek teljesen kimerítették a kapitány erejét. Tudta, hogy melyik minisztériumnál van alkalmazva Dályai Lajos. Elment arra, körülbelül abban az időben, mikor a hivatalnokok haza mennek. Sokáig várt, tipegett és topogott az elszánt hadfi fölfegyverzett szemekkel, s biztos lőtávolságban és utca-sarkok védelmében. Lajos csakugyan megjelent, meglehetősen fakó kül-sővel, mint egy veréb. A kapitány engedte tovább menni, s óvatosan követni kezdte. A fiatal ember azonban gyorsan ment, s Pál kapitány csakhamar elvesztette szemei elől. - Hanem a kémszemle mégis kiderített egy kis darab területet abból az irányból, melyre a kapitánynak szüksége volt. Másnap a már kipuhított irányban foglalt helyet, s az ott sorban álló bérkocsik szerencsésen fedezték a műveletet. Ismét tovább nyomulhatott Lajos lépteit után, a míg lábai birták.

Egy bérkocsi nagyon jó szolgálatot tett volna a műveletek gyorsítására, de a kapitánynak okai lehettek, hogy ily költséges segélyeszközt nem vett igénybe. Harmadnap ismét előbbre tol-hatta a kémszemlét, s egy hamvas-barna esernyő kitűnő szolgálatot tett mind a zápor, mind Lajos ellen. Nyolcz nap alatt a kapitány elérte célját. Láta egy külvárosi ház kapuja alatt eltűnni Lajost. Most már kellőleg tájékozva lévén, ismét karjára vetette a pompás krispint s ama bizonyos házban, rövid kérdezősködés után, egész határozottan megkopogtatott egy rozsdás-barnára festett ajtót.

Vilma nyitotta azt ki előtte.

- Hogy van, kedves gyermekem? - szólt a kapitány, bókot csinálva Vilmának, ki nagyon meg-zavarodott. - Bátorkodtam fölkeresni az én régi ismerőseimet, kikre véletlenül mégis csak ráakadtam.

Vilma bevezette a kapitányt az egyetlen szobába, mely udvarra nyílt, s melyben a női dolgozóasztal mellett együtt volt egy íróasztal is.

A kapitány kegyeletesen elhelyezve a felöltönyt, helyet foglalt, és sajnálkozott, hogy Dályai nincs itthon, holott a vén legény jól tudta, hogy ilyenkor nem is lehet otthon.

- Jó szoba ez, - folytatta azután, körültekintve. - Gondolom reggelenként a nap is benézeget. Én azt hiszem, hogy egy dióhéjban is boldog lehetne az ember. Fogadni mernék, hogy ezt a sipkát kegyed himezte férjének. Ejnye beh szép. Hanem, kedves gyermekem, az nem volt ám szép, hogy kifeledtek valakit a lakodalomból. Ejha! összeütögette volna még az a valaki a bokáját, s takaros pohárköszöntőt mondott volna, és pedig szíve mélyéből. Mennyi ideje is már annak?

Vilma egy tálcán gyümölcsöt helyezett a kapitány elé.

- Tessék, kapitány ur.

- Köszönöm, szép asszony. Gyönyörű baraczkok. Férje kedveskedett vele?

- Ő; Lajos.

- Tehát Lajos! Kedves Dályainé, egy pohár vizet is kérnék.

Vilma keze reszketett, a mint a palaczkokból megtöltött egy poharat, s mikor oda vitte azt a kis öreg embernek, valami nagy kíváncsiság ingerelte, hogy szemébe nézzen, mert a szem sokszor mást beszél, mint a nyelv, s ő kerülte eddig a kapitány szemeit. Ránézett tehát. Találkozott a kapitány tekintetével, mely egy redős homlok és bozontos szemöldök alól meredt rá oly keményen, mint az olajfestésű arc képek szemei. Mintha szembe csapta volna fagyos és metsző szél, vagy hirtelen tóduló forrás, hátra kapta fejét, elfordult, s az asztal széléhez támaszkodva, néhányszor gyors lélegzetet szivott. A kapitány csendesen föllállt, Vilmához ment, s fejcsóválva, nagyon lassu hangon szólt:

- Tehát nem férje? Sejtettem, minden erre mutatott. Pedig az a fiatal ember nekem is kezet adott rá. Mondja, gyermekem, mivel biztatja most kegyedet?

- Ne legyen itéletével szigorú, kapitány ur, - válaszolt töredezően Vilma, el nem kerülhetvén a feleletet a kapitány türelmetlen tekintete miatt. - Szülői nem akarják. Majd elmúlik... nem sokára. Kihez is fordulhattam volna? Régen szeretjük egymást.

- Hozzám is fordulhatott volna, leányom.

Szegény öreg, olyan neheztelőleg mondta, hogy illet ő valóban csak nagy jószágában mondhatott.

- Mért vonszoljam odább, a mi csak tehetetlenség marad akárhol! - szólt elfojtott szenvedélyességgel Vilma. - Jobb sorsra szántak, de nem gondoskodtak, hogy mi történik velem, ha szerencsétlenség következik. Nem csak a kéz ügyességétől, szorgalmától függ, hogy megkedveltessük a mit elvégez; nemcsak akarat kell ahhoz, hogy segítsünk magunkon. Én is akartam és küzdöttem, de nem nőtt fel velem se a türelem, se az alkalmazkodás. Ezeknél egy fejjel mindig magasabb maradok, pedig a mint vállamba kapaszkodnak, érzem, hogy ők az erősebbek.

- Istenem, istenem! - dörmögött közbe a kapitány. - Kegyed nagyon kevésre becsüli magát, édes leányom. Sok kisasszonyt ismerek, a kik korán sem részesültek oly nevelésben, s a kik nem éppen a legjobb körülmények közé jutottak, és - becsületekre mondom - én a javabeli időmben sem forgattam úgy a kardot, mint most ők az ollót vagy a kicsi tűt. Mások pedig holmi buksi gyerkőczökkel évelődnek, könyvhöz szoktatják, sétálni viszik, és mindazonáltal nagyon kedvesek. Mert, édes leányom, nem lehet mindenki generális, akármilyen vágyai

vannak is a hadnagynak. Nekem is volt egy ilyen jó barátom, a ki még sem esett kétségbe, habár voltak fájdalmai. Kegyed rosszul tett, nagyon rosszul. Vilmát e szemrehányásra keserűség fogta el.

- Irigylem, a ki meg tud élni: a ki küzdelmeiben nyugodtan képes elgondolni, hogy egykor minden másképen volt és megnyugszik. Nekem mindig a fényes pillangók jutnak eszembe, melyek oly vidoran röpdösnek, de ha letörlik szárnyaik zománczát, nem tudnak többé szállani, elvesznek. És Lajost szeretem. Óh, jó kapitány, nem merném megkísérteni, hogy vajjon elválhatnánk-e egymástól. Pál kapitány könyeket látván Vilma szemeiben és a fájdalom fehérségét a finom arczon, mentegetni kezdte magát, hogy ő épenséggel nem akar sem tanácsot adni, sem szemrehányást tenni. Idejövételének nem volt semmi más célja, csak hogy tiszteletét nyilvánítsa, s bocsánatot kell kérnie, ha fájdalmas emlékeket idézett föl. Mint a család régi ismerőse és mint vén ember szólt. Folytonos esedezések közt teregette karjára a felöltönyt, ajánlotta magát és eltávozott, mert tudta, hogy Lajos most már utban van hazafelé.

A kapitány eltávazása után Vilma néhány perczig mégsem mozdult, úgy elgondolkozott. Azután gyorsan elhárította szemeiből a köny utolsó nedvességét, sőt hideg vízzel is lemosta, s a polituros tükör elé állva, csinosította magát, virágot tűzött hajába, mert ő is tudta, hogy jönni kell Lajosnak mindjárt, a ki előtt mindig szép és vonzó akart lenni. Pál kapitány egyenesen azon az uton ment, a melyen találkoznia kellett Lajossal, a kiről remélte, hogy nem fog neki könyekkel válaszolni. Sok katonás keménység volt abban a mozdulatban, a mivel a kis öreg ur aztán Lajos elé lépett.

- Egy szóra, uram.

Lajos arcza nem mutatta, hogy valami nagyon örülne e találkozásnak, s egy kis időbe került, míg azt a hivatalos örvendezést felöltötte, melyet szavakban így szokás kifejezni: «nini! ön az?»

- Én most önöknél voltam, - így szólt a kapitány. - El akartam hozni Vilmát, de azt mondta, hogy szereti önt. Ha eljött volna velem, akkor önnel számoltam volna, lovagias módon. A kezem reszket ugyan, de egy golyót még el tud löni. Dályai Lajos ur, én nem akarok több bánatot okozni annak a szegény leánynak, hanem ne okozzon ön sem. A míg Pál Benjámin kapitány él, addig lesz valaki, a ki számon fogja kérni öntől ezt a leányt. Emlékezzék rám, Dályai Lajos ur.

Nagy heveséggel vetette másik karjára a felöltönyt s apró, feszes lépésekkel, kidülesztett mellel odább ment.

XVII.

Akárki életrajzában is a legnyiltabb s eléggé soha el sem beszélhető fejezeteket képeznek azok, melyeket a szerelem langyos fuvallata élesztett, a szívek nyugtalansága tett mozgalmassá, és fenségessé is váltak valami folytonos semmiség által, a mi olyan légben lakó és megőrizhetetlen, mint a világosság. El is mulik, csak hogy a szív éledt tőle. A boldogságról vagy a boldogtalanság hiányáról örömet beszél mindenki, s mivel az ifjuság rendelkezése alá van adva az a regebeli bőség-szaru, melyből virágot lehetne széthinteni végtelenül: ugyan miért is kimélnék a virágokat? Hanem a jókedvű közlékenységet vagy öntelt dicsekvést le szokás aztán vetni a házasság küszöbénél, mint valami esőköpenyt. A családi élet annál jobb, minél kevesebbet beszélnek róla, s ezen új korszak szereplői az illedelem és udvariasság védelme alá jutnak, azon védelem alá, mely soha sem szűnik meg örömteljesnek és boldognak hirdetni a családi életet, és nyugodt részvéttel olvassa le a halotti jelentésekről, hogy:

«meghalt boldog házas élete ennyi meg annyi éve után», noha talán ez életrajzi fő-adathoz némi függelékről is volna tudomás.

Dályai Lajos otthona olyan volt, melyet a legjobb ismerősök sem érintettek kérdésekkel.

Az olyan otthon körülményei, mint az övé, visszavonulóvá tesznek mindenkit. Eltűnnek a rendes társaságból, a nyilvános helyekről és mulatságokból. Számkivetik magukat a külvárosokba; mulatságaikat, szórakozásaikat a folyton változó és zsibongó csoportok közt keresik, melyek ismét csak a külvárosokban találhatók: legtöbbször mégis a magányos helyeket látogatják. A házban, a hol laknak, kezdetben idegenkedik tőlük mindenki és sugdosnak, ha látják őket. De utoljára megszokják, mert számuk oly nagy, hogy fáradságos kikerülni őket. Az asszonynak nincs társasága: sokat unatkozik, örömet elbeszélget a házmesternével, a kinek kész a színházba jegyet váltani, hogy együtt menjenek, mert férje nem szeret színházba járni. A férj a bevalló-iven rendesen «nőtlennek» írja be magát, s bárhová megy, sehol sem kérdezik tőle: «hogyan vannak otthon?» Ha régi ismerősök közé vetődik, mindenki elhallgatja a természetes kérdést: «hol volt oly sokáig, hogy nem láttuk?» Az előljárója vagy valaki, a ki még gyermekkorában ismerte, kérdezősködik háta mögött, s mikor megtudja, a mit kérdezett, azt mondja rá: «kár érte». Nem akad senki, a ki az otthon levőnek «tiszteletét» küldje karácsonra, vagy újévre. Évek mulnak el, s nem vesznek róla tudomást sehol, s a férj el is hihetné, hogy a világ nem tud semmit az ő körülményeiről: azonban mégis meg van győződve, hogy tud. Lassankint egészen elszokik régi környezetéből, új emberek közé vergődik, a kik nem oly jó ismerősök: a társadalomban egész más érintkező pontokhoz kerül, melyek se nem a legelőnyösebbek, se nem a legjobbak, de nem igen lehet válogatni. Egy darabig így tart ez, míg a helyzet sajátságosságát érzik: - de idők multával a férj ráér színházba járni, asszonyostul elmenni a divatos sétálóhelyekre vagy a kereskedésekbe s a régi jó ismerősök is azt mondják egymásnak: «Jó ideje már; talán rendbe jöttek». Mert csak egy bizonyos ideig szeretnek az emberek valakivel törődni, aztán: vigye a patvar a mások dolgát. És ha a férfi egyszer megint rendesen megjelenik a régi körben, s észrevehető lesz, hogy újra elfoglalja ott székét, nem nézegeti az órát, nem vásárol narancsot, és feltűnő szabadossággal kérdezősködik: hogy hát a régi élet folyik-e még? aztán másnap s ötödnap, meg huszadnap is ott van, akkor sem kérdezik: «mi történt otthon?» Legfeljebb azt mondják egymás közt: «vége lett».

És a legtöbbször: vége is lesz, mert a családi szentélybe magukkal viszik be azt a tündérmesebeli éles kardot, mely oda kerül kettőjük közé.

Lajos mindig és mindig érezte, hogy Vilmával feledtetni kell helyzetét. Előzékeny, figyelmes kívánt lenni, s ez a legtöbbször az őszinteség feláldozása nélkül lehetetlen. Igyekezett apró örömekkel szórakoztatni, s egész pazarlást vitt véghez, csak hogy figyelmét foglalkoztassa. Egy ékszer, egy csinos öltönydarab mindig nagy tényezőt játszik az ilyen viszonyokban. Magával alig gondolt. Mindent elvont önmagától, csak hogy pótolja valahogy azt az erkölcsi számadást, melylyel egymásnak tartoztak. Hiszen ez még most nem is háztartás, de majd eljön az igazi háztartás is, s akkor takarékosak lesznek. Apró kölcsönökhöz folyamodott, s kezdett megismerkedni a halvány zöld papirokkal, az élet eme divatos vignetteivel.

Mind hasztalan. Vilmának nincs mosolya. Nem tud az otthon fényforrása lenni, mely bearanyoz mindent, s napfénye által megteremt egy külön világot, egy kicsinyt, egy üditőt, melynek urai csak ők: a férj és a nő. Lajos, ha megtér napi munkájából, mindig azt a szomorú arczot látja, mely feléje fordul, s kérdezni látszik. Türelmes végtelenül, de e türelemben mártírság van. Lajos vigasztalja, szeretettel magához vonja, beszélget neki napi élményeiből. Vilma arczán csakugyan megjelenik a mosoly, egy kis mécs, melynél annál észrevehetőbb lesz, hogy mily sötétség uralkodik itt.

Lajos, ki meghűlt légiárta kastélyában, és szép kilátásra nyíló ablakait ama halvány - zöld papirosokkal raggatja be, gondolkozni kezd, hogy mi történt eddig. Ha haza megy, nincs

nyugalma, nem megpihenést és följulást talál ott. Kecsegteti magát, hogy majd másképpen lesz, és visszaidézi az időt, a mióta ismeri Vilmát. Ekkor egész a végtelenségbe téved gondolataival. Vilma ki nem ejti azt a kérdést, melyre úgy várja a választ. Minél tovább késik az, annál inkább retteg és annál szenvedélyesebben szeret, mert szerelmétől vár bűnbocsánatot és tökéletesedést.

Végre Lajos nem várhatja tovább szülői engesztelődését. Azok értesültek mindenről, és édes anyja megírta: «sokat sirok, szegény fiam.» Csaknem egy év mult, hogy Lajos találkozott atyjával, s azóta hasztalan várt jó hirt a máramarosi bércek közül. Most hosszú levelet ír, bocsánatot kér, ismétli szerelmét, magasztalja Vilmát, s lefesti helyzetét, azt a helyzetet, melyet az adósságok is sulyosbitanak. A válasz megjön, s nagyon rövid: «Van egy kis örökséged: egy részét átveheted.» Lajost ez is megvigasztalja. Minden jót remél, s elmondja Vilmának, hogy szülői jó indulata féléjük fordul, most már nyugodtan várhatnak. Vilma végig simítja kezével homlokát, felsohajt és halk hangon ismétli:

- Várjunk.

Azután megint csak mulik az idő.

Lajos derültebb, nyugodtabb, de mind sűrűbb lesz nála a kérdés: «Vilma mért vagy mindig szomorú?» Kezd társaságokba járni: néha csak késő éjjel kerül haza, s azzal menti magát: «Kedvesem, vége a mézesheteknek, és egy kis szabadságot akarok élvezni.» Vilma számára egy kölcsön-könyvtárba fizetett, hogy ne unja magát.

De hát mi történt?

Nagyon mindennapi. - A nő, kit Lajos egy évig elrejtett a világtól, mert mind saját magát, mind a nőt érzékenynek tartotta a fürkésző szemek számára, alkalmasint vesztett becséből, hisz épp azért vonultak el, mert bizonyosak voltak a kisebbités felől. Az ilyen családi életből mindig hiányzik a kölcsönös becsülés.

XVIII.

- Mégis csak jó leány vagy te Vilma, szólott egyik késő este Lajos, mikor haza érkezett, s Vilmát még ébren találta, az asztalnál.

Lajos megszólításában hetykeség volt, s a vért Vilma arczába kergette.

- Nem emlékszem, hogy valamikor szemrehányást tettél volna nekem, a mit most dicsérettel volna szükség helyre hozni.

- Oh ez a tulságos komolyság! mormogta Dályai fejcsóválva. - Az ember egész nap évelődik, kellemetlenkedik, s ha haza jön, semmi vidámság. Ha tudnád, mennyire kedvesebb voltál, mikor nevetgélteél és pajkoskodtál. Ne haragudj, Vilma, hogy megmondom, de már régen akartam.

- Lajos, az én arcomat kerülöd, mióta kevesebbet vagy itthon?

- Most meg már tulságos értelemben veszed, a mit mondtam, - szólott a fiatal ur engesztelőleg.

- Nem tulságos értelemben, hanem igazság szerint. Nem találod itthon helyedet. Én sem, Lajos, én sem!

Vilma fölállt az asztaltól, s egész alakjában fölegyeneseve, lobbanó szemekkel nézett Lajosra, mély, komor hangon ismételvén: «Én sem.» Lajos magához akarta ölelni, de Vilma hevesen hátralépett.

- Szégyen égeti homlokomat, kétség tépi szívemet. Lehetek-e jókedvű, hacsak nem erőszakolom? Tőlem kívánsz vigasztalást, a ki tőled várom, hogy visszanyerhessem önmagamat?

Dályai megdöbbsent, a mint ingerülten látta maga előtt Vilmát, s annak dult és égő arczát.

- Sokat gondolkozom helyzetünk felől, - szólt Lajos kinos szünet után. - Mindig azt hittem, hogy fájna neked, ha szülőim és magam közé állitanálak. Olyan önző vagyok a szeretetben, hogy az övékről sem tudok lemondani. Ah, édes Vilma, hányszor elgondoltam az örömet, mikor kiengesztelhetjük őket, s ha ez nekünk nem sikerül, majd egy harmadik ártatlan lélek fogja őket kérlelni, s annak ők ellen nem állhatnak, tudom bizonyosan, hogy nem, s végre nem fog hiányzani boldogságunkból semmi.

- Tehát hátra van még egy, de a legvégső kényszerűség, mikor már ugy sem lehet elüzni engem, ha irgalmasok akartok lenni irántam! - hörgé fuldokolva Vilma, s leroskadt a székre, melyen a bús estét töltötte.

- Vilma, dacolni fogok mindennel, hogy te az enyém maradj. Ha kívánod, nincs előttem semmi akadály.

- Kivánjam, hogy közéd és szülőid közé álljak, mint valami átokmondás? - kérdezte keserűn Vilma. - Félek, hogy soha sem bocsátanád meg nekem, és miattok mindig szigorubb szemmel néznél rám, s én akkor nagyon megfogyatkoznám szemeid előtt.

- Hagyj föl ezekkel a gondolatokkal.

- Azok keresnek föl engem.

Vilma leborult az asztalra. Lajos felemelte a lehajlott fejet, mely azonban nem akart felé fordulni, hanem oda szögezte szemeit a gyertya lángjába. Lajos meg is csókolta, de Vilma mozdulatlan maradt, s talán nem hallotta azt sem, mikor Lajos gyöngéd szavakat suttogott fülébe, és kérte, hogy ne legyen oly szomorú. A fiatal nő nem válaszolt semmit, s engedte, hogy ragadja őt magával tovább a sebes folyó, mely a tömérdek forgalom daczára is teljes szélességében viszi gondolatainkat, kivált ha keserűség, csalódás és bánat adja a vitorlaszert. Viszi, ragadja, zátonyra, örvénybe, a kietlenségbe, a mérhetetlenségbe. A kis szobában Dályai Lajos kimért, sulyos léptekkel járt föl és alá, mogorva arczczal, a föld felé mélyesztett szemekkel.

A gyertya már hamvadozott. A láng kis üstöt vájt maga körül, s abban ugrándozott, mintha szabadulni akarna és a stearinból képződött vékony, bütykös szilánkokat mind letördelte maga körül. Nagy árnyak támadtak a szobában valamennyi tárgyon s megrohantak mindent: neki futottak a falaknak, a padlatról felugrottak a boltozatra, azután ismét visszaszálltak, folytatva az örületes tánczot és rohamot, mignem a gyertya utolsót lobbant, és a sötét árnyak elborítottak mindent, és diadalmasak maradtak a kis-szobában.

Nyári éj volt, forró és tikkasztó, megrekkent levegővel, mely egész nap fült a város hézagai közt, s megsűrűsödött a por, füst, nedvesség, a földalatti nyílások páráinak vegyülékéből. Egész lomha rétegben tapadt a városra, mint egy szörnyű polyp, mélyen lent gyökerezve a szűk udvarokban, sőt a föld alatt is, és minden ablak egy-egy kapaszkodó volt számára. Poshadt lehellete meg nem üdülhetett, mert újra füllesztették a naptól átmelegült falak, a kövezet, a vas- és cserépfedeleik. A hajnali égen a felhők fényvesztetten, megvörösedve látszottak, mintha rozsdát kaptak volna. A hold lenyugtának helyét valami halavány, zsíros szürkesség mutatta, mely a földből fölszivódottnak látszott az ég alján. Egyetlen szellő sem mozdult, s a gázlángok is lustán imbolyogtak üvegketreczökben, mely körül pillék, molyok és rovarok folytatták az alvó emberek ama sajátságát, hogy körülrajongják a fényt s elporzsolik magukat.

A gyilkos levegőjü megzápult hőség úgy bánik az alvókkal, mint a hullám: rázza és forgatja őket; aztán ránehezül mellükre, majd meg lángzóvá teszi az összegyűrt vánkost, hogy a fő átforrjon s megkábuljon, és a homlok hevitő koszorút kapjon a verejtékben. Az ébrenlevők megtikkadnak, szemhéjak megpöföd, sulyos lesz, és oly keményen nehezül a szemre, hogy lehetetlen lehunyva tartani. Az álmodást zavarja a tudat, hogy aludni még kinosabb, mint ébren vergődni. A ki alszik, a hagymáz egy nemébe jut. Ébrenlevő és elkábult zaklatott vonaglásban lesi a reggelt, hogy megszabaduljon e lázból, mely égeti az agyvelőt, rémeket láttat, kiforgatja az ép gondolatokat, megbékít rémségekkel, kedvez a rossz hajlamoknak, termékenységet támaszt idétlenségekben, s elhatározásokat érlel meg, melyek a napvilágnál még irtózatossak voltak.

Lajos elemésztődve, zavaros fővel ébred föl, mert a nap már ott van az ablakon, s benyúl egy fényes ujjával a szobába és éppen Vilma ágyára mutat, melyben nem szendereg senki, nem ébredez senki. Egészen fölbontatlan. Lajosnak úgy tetszik, hogy csak most nem régeből látta Vilmát a szobában, a reggeli szürkületben. Úgy tetszik, mintha hozzájött volna, aztán csendesen végig ment a szobán, halkán kinyitotta az ajtót. Úgy tetszik, hogy a mint a gangon elment, alakjának elsuhanó árnya rávetődött a függönyre. De feje oly zavart, az álomtól még oly kábult, hogy azt sem tudja, mit tartozik ez a megdöbbenés az ébredéshez.

Nevén szólítja Vilmát, de senki sem válaszol. Csak a kanári csicsereg. Hirtelen eszébe jut, hogy azt is látta, mikor Vilma enni adott a madárnak. Valóban úgy van. Hová mehetett ilyen korán? Most arra is emlékszik, hogy Vilma fején egy kis szalmakalap volt, kék szalaggal. Fölnyitja a szekrényt, s ez a kalap hiányzik. Kifut a gangra, körülnéz: aztán visszajön a szobába, körülnéz itt is: reszketve nyitogat ki mindent, keres valamit, de félre szór mindent, a mi a kezébe akad.

- Megcsókolt, mielőtt eltávozott! - kiált föl elborzadva, mintha kísértet jelennék meg előtte.

Bizonyosan emlékszik, hogy így történt, hogy látta eltávozni Vilmát.

Arcza halálsápadt, ajkai violaszínűek, egész teste fagyni kezd, didereg és vaczog. Felkapdossa öltönyét, de elfelejti kalapját, a mint kirohan egyenesen az utcára, s ott szerte néz mindenfelé, tájékozatlanul, mint az urát kereső eb szokott. Azután tovább szalad.

Hová?

Van nekünk itt a fővárosban egy nagy temetőnk, telve hullámsírokkal: a Duna, mely a könnyelműség és a nagy szerencsétlenségek annyi áldozatára hordja az iszapot. Oda szaladt.

XIX.

A kis öreg kapitány hirlapot olvasott. Egyszerre felsikoltott, s a lap kiesett kezéből. A fésűcsináló azt hitte, hogy ez volt az utolsó szó, a mit Pál kapitány kimondott, s rémülve kiáltott felesége után. De az öreg ember nagyon is sok eleveenséggel kapta föl ismét a hirlapot, s nézett annak egyik bizonyos részébe, melynek ugrándozó sorait két hüvelyk ujjával igyekezett lefogni. Megnézte a lap dátumát is, minthogy ő régi ujságokat szokott olvasni, mások szíveségéből. A hirlap már vagy tíz napos volt.

- Az istenért, mit olvasott kapitány? - kérdezték a fésűsök.

Pál kapitánynak azonban mintha tudója veszett volna, nem volt képes szólni. Reszketve nyitotta föl fordított piramishoz hasonló alaku ládáját (az volt mindene), melybe egész hónapig kellett belenyulnia, hogy tartalma közt kobozhasson. A fésűcsinálók szaporán kérdezték, hogy mondja már, mit olvasott, a mitől úgy megrémült.

- Megint meghalt egy ismerősöm, - szólt végre a kapitány, s ekkor papirosba jól összekötözött csomagot vett ki a ládából, s fejébe nyomva kalapját, eltávozott.

A kapu alatt a papircsomagból nagy óvatosan két pisztolyt bontott ki, s elrejtette kabátja zsebébe.

Egyenesen Dályai Lajos lakására ment. Otthon találta. A divánon nyult végig, finom keztyű színéhez hasonló sápadt arczával a boltozat felé fordulva. A belépőre oda sem tekintett. Pál kapitány elébe állt, s vállára tette a kezét.

- Vilma? - kérdezte nyers, de szakgatott hangon, mely keményen hangzott ugyan, de mégis reszketett a felindulástól.

Dályai felült, oly erőködéssel, mint a nehéz beteg s a levegőt nézte.

- Nincs! nincs! - szólt halkán, belebámulva a légbe.

- És ki ölte meg szegény Vilmát! - kiáltott a kapitány, s remegő kézzel mutatott föl a magasba, talán azért, hogy Vilmát hívja tanukép, vagy hogy azt szólítsa bizonyságul, ki tanuja mindennek, a mik csak történnek.

- Óh! ha csak halva is láthatnám.

Pál Benjámin a pisztolyokra tette egyik kezét, a másiknak pedig könyei adtak dolgot, hogy elmorzsolja azokat.

- És bizonyos, bizonyos volna? Semmi kétség benne? Ő megsértette, s ő elment: ki tudja hová. Láttá valaki meghalni? Istenem, feleljen nekem!

- A fején egy kis szalmakalap volt, kék szalaggal. Beh kedves kis kalap! A Dunából fogták ki. Vilma... minek is kérdezi tőlem. A matrózok látták... A felső parton történt... Elmerült rögtön, örökre, mindörökre. A matrózok állítják, hogy bizonyosan kövekkel rakta tele zsebeit, azért merült el oly gyorsan... Hej kapitány, szegény öreg kapitány, a szive volt neki nagyon nehéz. A matrózok ostobaságot mondtak. Nem a kövek kapitány, nem!

Dályai fölállt, s olyan gyötrődve nyújtózkodott ki, mintha csavar közül szabadult volna meg.

- Lám, lám, már alkonyodik is - mondá azután, az ablak felé fordulva, s neki támaszkodott az ablak fülkéjének.

A kapitány egy pár pillanatig a legnagyobb megindultsággal küzdött, s heves fejrázogatással és ideges kézmozdulatokkal igyekezett elüzni azt a fulánkos rajt, mely körülvette. Néhányszor toppantott is lábával, s mélyen bentülő szemei elé bozontos szemöldjét levonva, Lajos mögé lépett, ki nem figyelt rá. És nagyon emlékeztetett ekkor valami szerencsétlen némára, kinek nagy és keserű mondani valója volna, de nincs hozzá szava.

- Dályai Lajos ur, forduljon ön felém - szólt végre tompa és szintelen hangon. - Hadd mondjam szemébe, a mi az én meggyőződése, Pál Benjámin kapitány meggyőződése - uram. Én helyt állok azért, a mit mondok.

Lajos megfordult, mint egy automat.

A kapitány egészen elébe lépett, magasra emelt fővel, ránczczal borított homlokkal, s úgy összeszorítva ajkait, hogy állkapcsai két oldalt élesen kifeszültek, sokkal asszottabbnak mutatva arczát, melyen még a könnyek szivárogtak. A könnyek nedvessége s az ablakon bejövő világosság pedig oly izzó fényt gyűjtöttek össze két szemében, hogy azok szint játszottak és ragyogtak, mint a csillárok köszörült üvegei.

- Ön ölte meg Vilmát!

Lajos hosszú lélegzetet szivott, melle behorpadt s e lélegzet majd megfojtotta, a mint egy kinos sohajtásban ismét kiszabadult.

- Emlékszik, - folytatta a kapitány fenyegető hangon, - mit mondtam én önnek, mikor utólszor találkoztunk? A míg én élek, addig lesz is valaki, a ki számon kéri öntől Vilmát.

- Mindenre emlékszem.

- Dályai ur, - szólt ismét a kapitány elővonva pisztolyait - megbizik az én fegyvereimben? Töltve vannak.

- Fegyverek! - kiáltott Lajos lázasan. - Minek kettő? Elég egy is nekem.

Pál Benjámint kegyetlen tekintet vetett Dályaira.

- Igaza van!

Ezt mondva, a kapitány letette az egyik pisztolyt az asztalra, melyen ott volt kalapja is. A kalapot fölvette, s feszesen távozni készült. Egy neki vadult és kétségbeesett arcot látott most maga előtt, s egy lihegő hang suttogta:

- Köszönöm.

Dályai Lajos mohón, mint valami várva-várt martalékot ragadta föl a pisztolyt.

Pál kapitány e pillanatban a rémület felkiáltását hallatta:

- Szerencsétlen! Én nem akarok bíró lenni! Istenem, mit is beszéltem!

Rárohant Lajosra és mind a két kezével hirtelen megfogta karját s kesergő, kérő hangon szólt:

- Még egy másik áldozat is! Ne hallgasson ily tanácsokra. A fájdalom és harag olyan rossz tanácsadók. Azok kényszerítettek engem. Adja ide azt a pisztolyt. Én már vén és meggon-
dolatlan vagyok. Fiatal ember, édes barátom, gyermekem, mit akarsz? Kérlek! Egy szavamért halálos terhet tudna ön végső napjaimra zuditani?

Küzdött a fiatal emberrel a kétségbeesés erejével.

- Tul nem élhetném, s ez lenne öntől az igazi gonoszság. A mi történt, szerencsétlenség volt, de ön most engem részesévé akar tenni egy borzalmas esetnek. Ha szerette ön Vilmát, az ő emlékére kérem!

Lajos elbocsátotta a fegyvert, s a kapitány úgy reszketett, hogy alig tudta zsebébe dugni.

- Óh, én esztelen vén bolond. Hogy is lehettem képes azt mondani, s oda vetni az átkozott fegyvert. Fiatal ember, bocsánatot kérek öntől. Régi katonás természet, félszeg gondolkodás, semmirekellő hetykeség: ez volt, semmi más. Bocsásson meg. Adja ide kezét szegény fiam. A sir szélén levő vén ember kéri önt, menjen, fusson innen! Keresse föl szülőit, barátait. Legyen már elég, legyen elég a rettentő emberáldozatokból. Nem, édes fiam, te nem lennél képes oly szörnyű boszút állni valakin, mint Vilma, mert te érzed, hogy az élve maradókra mi az. Gondolj szülőidre, sőt rám is, ki a gondolatot hangoztattam.

A kapitány szava elfult és zokogva borult Lajos mellére.

XX.

Lajos hazatért szülőihez, hogy enyhülést keressen. Érezte azt a lelki bágyadtságot, a mit az öntudat nyugtalansága idéz elő. Mindenhová eljár, a hol zajt és szórakozást lehetett találni, s a ki az ilyesmit keresi, maga szintén elősegíti.

Szülőinek azt mondta, hogy most már vége mindennek, talán ő neki magának is. De nem volt nyugta és nem tudott soká otthon maradni.

A sirok olyan ellenállhatatlan erővel vonják maguk közelébe azokat az élőket, kik látták a hantokat feldomborodni. Vilmának azonban nem volt sirja, csak halálos ágya, egy mély és széles folyó. Hányszor nézte ezt az ágyat Dályai Lajos, s kérdezte: nem volna-e jobb itt megnyugodni?

- Ráérünk, - gondolá magában. - Legutoljára ez is jó lesz.

Most még az életet kereste: a lármás, semmivel sem törődő életet, az elkábító tivornyát, a mámort, mely izgat és aléltá tesz, s meghamisítja a lélek mértékét. Akkor hirtelen azt gondolta: jobban megy ez falun. És megint haza ment, s lett belőle jó czimbora, a kinek gyorsan hire támadt, mint a kivel érdemes leülni a palaczk és kártya mellé. Egyik czimbora asztalától a másikhoz jutott, mert a dőzsölő asztalok egymásból támadnak, éppen mint a víz hullámai.

Bizony nagyon sok nálunk azok száma, a kikről azt szokás mondani: «Próbált valamit, de nem vitte semmire. Most aztán haza jött.» Darabig egy kis gazdaságnak vetik hátukat, de egyszerre az is kicsuszik, s akkor aztán elkezdődik a keserves vergődés a káptalani, megyei vagy gazdasági irodákban, falusi jegyzőségeknél, avagy a játszó-asztaloknál, melyek vásárok alkalmával annyira körül vannak véve. Nagy részüket a fővárosba csalják a sok szerencséről és korhelyekről szóló legendák; ide üzi a végső remény, vagy kétségbeesés, s itt bevegyülnek a sokféle rétegbe, hányatnak azok közt össze-vissza, míg végre a legaljra ülepesznek, mint salak. Az élet minden örvénye körül ott hánykolódnak, s csak egy viharos roham kell, hogy az örvények elsodorják. Ott bujdokolnak és sikamlanak a törvény és kapitányság kardos, puskás, gyalog és lovas előőrsei közt, melyek aluszékonyak és lomhák mindig, de utoljára mégis csak rendőrök.

Van egy nagy tömeg, mely a nagy városok márványszerű tarkaságához hozzá adja a maga szürkességét. Vedlett, kopott tömeg, szerteszét elszóródva, de kiirthatatlan és elkülöníthetetlen. Ki ne látott volna itt is, ott is olyan mindenféle koru embereket, kiknek tél beálltával még keshedt nyári öltönyük van, nyár beálltával téli: pedig emlékezhetünk, hogy még nem oly régen egészen tisztességesen és divatszerűleg jelentek meg a népes sétálóhelyeken. Később már letaposott sarku csizmában, alakjából kiment kalapban tűnnek föl, mely vesztí fekete színét, a gálicz festék kezd róla zöldülni, majd meg sárgulni. Mindig és mindig jobban megporzósított tarlok lesznek, a nyár, az eső, a havazás által. Vedlenek, fakulnak, kopnak s végre rongyosak, mint valami vitéz ezred hadizászlója, de dicstelenek és mocskosak.

Egyszer-egyszer fölveszik magukat, neki tollasodnak, s néha - csak látásból ismerjük őket - azt gondoljuk magunkban: «hála istennek, jóra fordult a sorsa». De vontatva, halogatva utóljára is egészen hozzá öltözködnek ahhoz a szerephez, melyet egy hatalmas szereposztó kényszerít rájuk, s végig kell játszaniok, a mint meg van szabva.

Ilyen szerep jutott Lajosnak is.

Közben ő rá szintén elragadt az álmatlanság, barátságos ismeretségbe jutott a «magányzóval», s egy darabig elég szerencsével kaparták ki számukra mások a «parázst», azt tudniillik, mely a játszó asztalokon szokott égni.

Nem panaszkodott senkinek, nem tudott felőle senki egyebet, csakhogy jó ivó a poharak közt, s ügyes keze van a játékban. Ha bor és szesz, később pedig a nyomoruság elkábította, ilyenkor érthetetlen dolgokat beszélt a Duna áldozatairól, egy szőke haju halotról, kiről azt mondta, hogy a mult héten nyelte el a nagy víz: holott már évek óta hallották tőle ezt a siralmas történetet.

- Ez a bolondját járja, - mondogatták ilyenkor, de biz másnap ismét semmi nyoma sem volt a hóbortnak, s nagy közönnyel osztotta a kártyát.

XXI.

Az a korhely, ki egy májusi éjjel ott feküdt le a kórház tövében, a virágos akácok alá: a tejes szekerek zörgésére ébredt föl, s körültekintve véres erekkel beszótt homályos szemeivel, egészen boszusan mormogta magában.

- Megint itt vagyok!

Az egyetlen gombot beakasztotta kabátján, gyűrött kalapjáról leverte a port, s ezzel készen volt egész piperéje. A bágyadtság és rászállt éjjeli harmat miatt fázott: kezét bedugta nadrág zsebébe, s dideregve ment odább, hogy belevegyüljön a tömegbe, melynek dagálya éppen most indult meg, s magával ragad mindent, vagy el is sodor feltarthatlanul, avagy elmerít az iszapba.

A nyomorult és rongyos alakok, kikből inség, romlottság néz ki, szerteszét mindig megtalálhatók: a ligetek pázsitján, hol nappal pótolják az éjjelt, a muzeum kertjének padjain, hol szabadon ülhetnek, a nélkül, hogy költeniük kellene: a laczikonyhák deszka talyigái mellett, melyben a jól begöngyölgetett üst van elhelyezve, meghatározhatlan eledellel: a lebujsokban, a szurtos kávémérésekben és a rendőrségnél. Czipelik tovább azt a láthatatlan zsákot, melyet az élet terhei számára kaptak, s melyet nem mindenki üríthet ki, ha súlyos lett tartalma. - És nem is mindenkinél telik meg oly gyorsan, hogy elviselhetlensége egyszerre csak agyon nyomja hordozóját. Lassan-lassan, mindennap egy kis göbecs, s így nő a teher a görnyedő vállakon, míg végre az apró göbecsek is oly súlyosak lesznek, hogy agyonnyomják a teherhordót, mint egy kőszikladarab.

Eltűnnek. Hová, merre? Talán a rendőrség és porkoláb gondoskodik már róluk, vagy egy hatalmasabb gondviselő, a ki legvégül mégis fölkeres mindenkit.

Az élet szinpadjának oly sok sülyesztője van, melyekben annyian és annyian merülnek el - nyomtalanul.

A föld és lég küzdenek egymással. Az ifjuság légvárai nem képesek kikerülni a földrengést. A szállni vágyó szárnyakat beéri a rög, a mely pedig a földhöz van tapadva. A lég, a felhő az álmoké, a föld az életé. Nagyon rövid ideig élhetünk álmodozva.

KITÖRÖLT ÉVEK.

I.

Régi jó barátok voltak, még a gyermekkorból, Bácska Pál és Szöghy Mihály. Együtt töltötték a vidám fiatalságot is. Azután az élet elszakította őket, évekig soká híré se hallották egymásnak.

Szöghy Mihály Erdély tulsó részén rakott fészket, Bácska Pál egy alföldi városkában éldegélt csöndes elégtételségben, mint ügyvéd. A régi jó barát egész váratlanul érkezett meg hosszú évek múlva Bácska Pálhoz. Alig ismert rá. Még csak ötven éves s máris kész aggastyánt mutatott, megtörve, megkopaszodva, megránczosodva. Merev szeme örömeztöbb nézett a levegőbe, mint régi barátja arcába.

Ügyes-bajos dolgok hozták ebbe a kis városba. Csak két-három napot akart itt tölteni, de már elmúlt az ötödik nap is s még mindig nem tudhatta, mikor utazhat vissza Erdélybe, hol egyik kincstári uradalom ügyésze volt.

Komorsága napról-napra növekedett. Bácska Pál csakhamar észrevette, hogy barátja lelke fel van dűlva. Szöghy Mihály gyakori betegeskedésről beszélt: másról nem igen. Családi körülményeiről pedig alig mondott valamit.

- És hogy van fiad? - kérdezte Bácska mindjárt a viszontlátás első perczeiben. - Talán meg is házasodott már?

- Igen, igen, néhány éve, válaszolt Szöghy s egy könnyű sohajtást nem tudott elfojtani. Ez azonban barátjának akkor még nem tűnt fel, csak később, mikor több kérdést tett a fiuról. Szöghy Mihály ezekre a kérdésekre mindig röviden válaszolt és pedig ama szomorú kísérettel, melyet önkéntelenül küld az ember némely szava után keble mélyéből.

Egyetlen egyszer mégis mondott annyit, hogy fia házassága nem boldog. A fiu egy kicsit könnyelmű, mert mint egyetlen gyermeket nagyon elkényeztetették. Ekkor oly komoran függesztette szemét a levegőbe, hogy barátja nem hozta többé szóba a fiut, sejtván, hogy sokkal több bánatot, mint apai örömet okozott Szöghy Mihálynak.

A régi jó barát e néhány napot mindig barátjával együtt töltötte a Pál házában. Bácska Pál meglehetősen magányosan élt, mert özvegy ember volt s leánya is a megyei székvárosban lakott nagynénjénél, a ki nevelését vezette.

Mihály - mint kedvetlenül monda - bizonyos családi ügyek miatt időzött a kis városban, de hogy mik legyenek azok, arról még akkor is hallgatott, mikor egész bizalmas melegséggel emlékeztek a régi évekre. Mindössze annyit mondott, hogy személyesen kell találkoznia valakivel, a ki valamelyik közelebbi napon megérkezik, aztán - meg lehet - még tovább kell utaznia. Ez elég kitérőleg volt mondván és barátja nem is kérdezte többet.

Néhány levelet s egy táviratot is kapott. Bácska Pál észrevette, hogy ezek nagyon fölizgatták barátját. Oly nyughatatlan volt, hogy minden vonat elé kiment a vasuti állomáshoz s ott várta azt, kinek megérkeznie kellett.

Az éjféli vonathoz is kiment minden éjjel, de a várva-várt késett.

- Mihály, - monda neki barátja, - ha az éjjeli vonathoz mégysz, sokkal rövidebb az út a kerten keresztül. Csakhogy az meg nagyon barátságtalan hely ott kívül, a kertek alatt. Tégy a zsebedbe revolvert.

A kert olyan közbe nyílt, a hol alig volt egy pár ház, csupán telkek és gyümölcsösök, és bozontos eleven kerítés, ördög-czérnából.

Szöghy esti 11 órakor pontosan elindult a vonat elé. Csakugyan a rövidebb utat választotta, a kerten keresztül. Hogy mikor tért vissza, barátja nem tudta, mert a nyugtalan ember megjöttékor már rendesen aludt. A vendég számára a gangra nyíló egyik szobát rendezték be, s jöhetett-mehetett, a nélkül, hogy valakit háborgatott volna. Hatodik napja, hogy Szöghy Mihály már megérkezett.

A rákövetkező éjjel forró és tikkasztó volt. Pál a hőségben nem tudott aludni. Szokatlanul sokáig olvasott, s előbb megfájult szeme, mintsem álom jött volna rá. Jó későn lehetett, mikor barátja lépteit meghallotta a gangon. Az ő ablaka előtt kellett elmenni. Az ablak egyszerűen csak be volt hajtva, hogy friss levegő jöhessen a szobába.

- Nem alszol még, Pál? - kérdezte Szöghy Mihály, megállva az ablak előtt, melyből az egyszer világosság sugárzott.

- Most se érkezett meg? - válaszolt Bácska Pál egy másik kérdéssel.

- De igen, megérkezett. Jó, hogy ott voltam. Végezhetünk. Kora reggel már tovább utazik. Hanem most egy kis szivességre akarlak kérni. Éppen jó, hogy ébren talállak.

Szöghy hangjában volt valami különös, úgy, hogy Pál előre is szokatlan kérésre készült.

- Mi az Mihály? - kérdezte, oda lépve az ablakhoz. - Talán be is jöhetnél.

- Szükségem van négyszáz forintra. A mint haza érek, rögtön küldöm.

Mihály hangja reszketett az izgatottságtól.

- Éppen ma kaptam ezer forintot a gabnáért - felelt Pál, - akár ebben a pillanatban is átadhatom.

- Jó lesz! - kiáltott mohón Szöghy Mihály.

Pál aztán átadta barátjának a négyszáz forintot, ki fölhevülten rázta meg kezét, s aztán eltávozott. Bácska Pál visszakerült ágyába. Már félszenderben volt, mikor ismét hallotta Mihály szobája ajtajának kinyílását, a kulcs halk zörgését, aztán csöndes lépteket végig a gangon.

- A Mihály dolga nagyon sürgős lehet, - gondolta magában, hogy még ilyenkor is távoznia kell.

II.

Bácska Pál korán szokott kelni. Most a mint fölébredt, hirtelen fölkapta fejét, mert valami nagyon megszokott hiányzott. Nem hallotta ágya mellett a zsebóra szabályszerű ketyegését.

Az óra hiányzott.

Jól emlékezett, hogy rendes helyére tette. Ej, de csalódhatik is. Bizonyosan az íróasztalon hagyta. Nem találta azonban ott sem. Keresni kezdte az egész szobában. Az óra sehol se volt, de még a pénztárcza is eltűnt. Az óra és a tárcza elég jelentékeny értéket képviseltek arra nézve, hogy a kár érzékeny volna fölingerelje. Semmi kétség, hogy a mig aludt, itt tolvaj járt.

A gangra nyíló ajtó zárva volt: a másik szobába nyíló ajtó szintén. De az ablak nem volt becsukva. Mihály is ott szólt be.

Bácska Pál hirtelen egyet gondolt, de aztán megcsóválta fejét.

- Káros ember igazságtalan szokott lenni, - így szólt magában.

Szöghy Mihályt gyermekkorától ismerte. Volt alkalma elég sokszor meggyőződni becsületességéről, sőt baráti áldozatkészségéről is.

Mikor meggyőződött, hogy hiába minden keresés, izgatottan szólította a cselédet. Az nem jött a hívásra. Harsány hangon kiabálta tehát nevét, utóbb már káromkodott is, mert az egész háznál senki se mozdult, noha több cseled is volt. Oly szokatlanak tűnt ez fel, hogy Pál izgatottságát csak növelte. Nem tudta elképzelni, hol lehetnek a cselédek. Haraggal indult fölkeresni őket.

Barátja szobája előtt kellett elmennie. Az ajtót félig úgy is nyitva látván, természetesen benyitott ide, mohón vágyván közölni már valakivel a lesújtó tapasztalatot. A Mihály szobájában nem volt senki. Az ágy is érintetlen. Tehát Szöghy Mihály nem is aludt itthon. Az uti táskája ott állt az egyik sarokban, s a szoba padlatát parányi dirib-darab papírok lepték el, valami eltépett levelek vagy egyéb irományok maradékai.

Ismét a cselédek nevét kezdte kiabálni.

Végre a kert felől megérkezett a kocsis, már messziről hadonázva kezével.

- Borzasztó dolog történt, tekintetes uram, - kiáltott, hátrafelé, a kertaljnak mutatva. - Ott van Bába Marczi - megölve.

- Kit öltek meg? - kérdezte Bácska, noha elég jól hallotta a kocsis szavait, de a mai reggel eseményeinek eme gonosz torlódását mintegy visszatartani akarta.

- Jól ismerte a tekintetes ur, - felelt a kocsis a rendkívüli helyzet által megengedett bizalmas hangon. - A Bába Marczi, kérem alássan. Hosszu, nyurga ember. Hires ujjú a kártyában, de maga vézna. Bizony nem nagy erő kellett hozzá, legfeljebb egy éles kés.

A kocsis ekkor a lágyékára mutatott, valószínűleg részletes magyarázat végett, a mivel e véres eseményt hirtelenében, röviden meg akarta ismertetni urával.

- A kert alatt történt? - kérdezte a tekintetes ur.

- Alig husz lépésnyire tőlünk. Már elvitték a boldogtalant, a helyét pedig behomokoztuk. A harangozó talált rá, mikor a toronyba indult kongatni négy órát. Ma nem is harangozták, tekintetes uram, a négy órát, mert a harangozó odáig lett; azért is későbbén keltünk fel mindnyájan. Mikor a harangozó rátalált, még nem hült meg. A hogy mondják, Bába Marczi egész éjjel kártyázott, s mikor haza akart menni, akkor esett meg vele, a szerencsétlennel. Nem nagy kár érte, hanem hogy mégis a mi közelünkben kellett történni.

Bácska Pál lesietett a kertszélre. A maga baját egészen elfelejtette. A kert-közben egy csomó ember állt és mindenki beszélt. Látni való nem volt egyéb egy homokos foltnál, ott a gyepen. Az emberek nem valami nagy részvéttel beszéltek a meggyilkoltról, és rendkívüli buzgósággal mondtak el minden apróságot Bácska Pálnak.

Mikor a tekintetes ur feljött a véres tett színhelyéről, távirat várt rá. Nénje tudatta, hogy leánya beteg, siessen hozzá.

- Fogjatok be hamar!

Bácska Pál fél óra múlva már utban volt a székváros felé, a honnan csak negyed napon tért vissza, mikor teljesen megnyugodott leánya felől, a kinek betegsége nem is volt oly veszélyes, mint a néni első ijedtségében gondolta.

Szöghy Mihály akkor már elutazott, csak hogy senki sem tudta mikor. Uti táskája most is ott volt a szobában, de az ő visszatérését hiába várták. Senki se látta Bácska Pál távolléte alatt. Minden arra mutatott, hogy Szöghy Mihály azon az éjjel eltávozott, s nem is tért többé vissza.

III.

Bácska Pál csakis most ért rá még, hogy a nála történt lopással foglalkozzék. Rendkívüli izgalommal gondolt vissza arra az éjre.

- És hova tűnhetett el Mihály?

Ez is kérdés volt a többi közt, hisz Szöghy Mihály egyetlen szóval se mondta akkor éjjel, hogy már el akar utazni és ha váratlanul jelentkezett a távozás szüksége, akkor is irhatott volna egy pár fölvilágosító sort. A gyors, az előre nem is sejtett elutazást eléggé mutatja, hogy táskáját se vitte magával.

Minél tovább gondolkozott Pál, annál mélyebbnek, annál sötétebbnek tűnt föl ez a rejtély s a komor homályban csak növekedtek a fekete árnyak Szöghy Mihály körül, kit barátja már az első pillanatban annyira megváltozottan talált s kinek megtört alakja és csüggedt kedélye oly nyomasztón hatott az első pillanattól kezdve.

Mi történhetett vele? Mi hozta ide? Mi vitte el oly rögtön?

Egyik kérdésre se volt világos válasz.

Maga elé képzelte, mikor éjjel az ablaknál beszél és sürgetve pénzt kér. Szava nagy nyugtalanságot árult el, arcza még inkább: keze pedig reszketett, mikor a pénzt átvette. Mihály egy szóval se hozta elő anyagi helyzetét: nem panaszkodott, de a lelki zűlőtséget annyira elámuló embert bizonyára nem csak betegségek csigázták el.

- Lehetséges-e, hogy annyira jutott volna? - töprenkedett Pál, szívében sok mentséget érezve, de mégis hiába igyekezett feltartóztatni egy alattomosan előtörő gyanút, a mi ellen hiába viaskodott. A pénzes tárczát Mihály előtt nyitotta föl, előtte tette az éjjeli szekrényre, az óra mellé. A pénz oly kisértő a szorongatott szerencsétlenekre, hogy készek nyomorultakká lenni miatta.

Az bizonyos, hogy Szöghy Mihálynak pénzre volt szüksége s mivel akkor éjjel kért kölcsön, mikor az a valaki megérkezett, a ki végett ide utazott, nagyon valószínű, hogy pénzes ügyekben járt az itt. Mihály a pénz átvétele után csakhamar eltávozott hazulról, be se várva a reggelt. És vajjon visszatért-e később. Senki sem látta többé.

Pál a cselédek közül nem gyanakodott senkire, hogy őt meglophatta volna. Ugy szólva a háznál növekedett mindenik és soha, még csekélységekben se adtak rá okot, hogy gazdájuk bizalmát megingassák. Az értékes óra napokig ott ketyegett, a honnan most ellopták. A pénzes tárczáról nem tudott senki, egyedül csak egy ember, ugyanaz, a ki azt is tudta, hogy az ablak nincs bezárva, csak szét kell tární s aztán beléphetni a szobába.

Egyesegyedül csak Szöghy Mihály látta, mikor a pénzes tárczát a szekrényre helyezte. Mihály pedig reggelre eltűnt, minden szó nélkül.

Pál jól meglátolt minden körülményt. Elég gyakorlata volt hozzá. Ifjabb éveiben hosszabb ideig működött a megyei törvényszéknél, s most is - mikor hivatalt elfogadni meggyőződése tiltotta - egyike a legtekintélyesebb kriminálista ügyvédeknek.

A mint számba vett minden jelt és egybe illesztett minden körülményt, azt mondta magában:

- Mint bíró, tudnám, kit fogassak el, de mint barát kételkedem. Mint bíró, még a Bába Marczy meggyilkolása miatt is vallatnám, mert akkor éjjel itt járt a kerten keresztül, de mint barátot mégis kényszerít valami, hogy a két eset közt ne keressek összefüggést. Gyanakszom rá, de nem hiszek semmit.

Nem említette senkinek a nála történeteket.

Ha azért mondja el, hogy a tolvajt nyomozzák, nem szabad elhallgatnia senkit s akkor Szöghy Mihály ellen fordul a leghatározottabb gyanu.

Vajjon bíróság elé idéztesse-e régi jó barátját, kihez ifjúsága legszebb emlékei fűződnek?

Mihály eltávozása után - tudniillik attól számítva, mikor Pál többé nem találkozott vele, - a nyolczadik napon levél érkezett tőle.

A kölcsönként összeget küldte meg, s röviden annyit irt hozzá: «Megbocsáss, váratlanul, rögtön utaznom kellett. Minden percz nagyon drága volt».

A levél abból az erdélyi városból jött, a hol lakott. Bácska Pál tehát most már elküldhette utána az uti táskát is. Nehány nap mulva a táska visszaérkezett, a postahivatal olyan megjegyzésével, hogy Szöghy Mihály többé nem lakik ott.

E közben folytak a nyomozások Bába Marczi gyilkosa után, de lehetetlen volt csapásra találni.

A hivatalos vizsgálat annyit derített ki, hogy Kártyás Bába Marczi akkor éjjel a nagy fogadóban játszott és jókora összeget (meghatározni nem lehet, hogy mennyit) nyerhetett, mert vásár ideje levén, voltak elegendőek, a kik «kötélnek álltak». Éjfél után két óra mulhatott, mikor távozott, meglehetősen jókedvben, részint szerencséje, részint az italok következtében. A legtermészetesebb gyanu azokra irányult, a kikkel Bába Marczi az éjjel játszott s a kik vesztek. A zsandárok össze is terelték ezeket, de mind tisztára kimutatta, hogy az éj hátralevő részét hol töltötte. Elkövethette azonban a gyilkosságot valaki olyan is, a ki jelen volt a játszó-szobában és tanuja lett a jóféle kártyás szerencséjének. De azokat mind nagyon nehéz egyenkint kikutatni. Vásár ideje, a játszó-szobában sok ember megfordult, ott ettek, ittak, hallgatták a muzsikát, azután eltávoztak. A gyanusabbakat kihallgatták, de mind hiába, mert Bába Marczi gyilkosát nem lehetett kifürkészni.

Végre is a nagy csomó aktát és protokollumot, a mit összeirtak, félre tették a polczra és nem is vettek le onnan, csak mikor az irattárba helyezték el, hol aztán háborítatlan nyugalma maradt örökké.

IV.

Évek évek után folytak.

Bácska Pál nem hallott semmit régi barátjáról, Szöghy Mihályról. Egy izben próbaképen levelet irt neki előbbi lakhelyére, kérdést téve, hogy mi történjék az utitáskával. A levélre soha se jött válasz.

Találkozott Pál nagy időközökben arról a vidékről való emberekkel is, a kiktől kérdezősködött Szöghyről. Azok annyit mondtak, hogy Szöghy Mihály régen elköltözött onnan. Hirtelen leköszönt kincstári tisztségéről, azután elutazott. Azóta soha se hallották hírét.

Év év után haladt tovább s a régi barát emlékére zavartalanul halmozta a mult rétegeit.

Pál feje mind deresebb lett. Régi jó barátokra, kedves ismerősökre ráborult a sir. Új emberek, új ismerősök következtek, sőt az öreg ur körül új család is: leányának szép, kedves gyermekei, a kik sokkal jobban elfoglalták a nagyapát, semhogy régi eseményekre gondolhatott volna, a miről nem beszélt senki, a mire nem emlékeztette semmi.

Bácska Pál és családja a székvárosba költöztek, mert vejének az ismét helyreállt vármegyénél volt dolga, ő pedig maga is az állami vizsga bizottságának tagja lett. Nyugodtan és derűlten éltek és Bácska most éppen olyan büszke volt unokájára, Rózára, mint egykor leányára, ki

egyformán hasonlított anyjához és nagynanyjához és az öreg ur két kedves lény virágkorában gyönyörködött ebben az egy bimbóban.

Bácska Pál már közel járt a hetven évhez.

Az utóbbi években teljesen visszavonult a nyugalmas csendbe, de mint tevékenységhez szokott férfit, nem tudott tétlenül maradni s néhány jogügyi értekezést és valami ily fajta könyvet is írt és nagyon jól esett neki, hogy figyelmet tudott kelteni és a lapok dicsérték értekezéseit.

No de ennek következtében aztán egyszerre elárasztották az «országos híru férfit» előfizetési ivalékkal, sorsjegyekkel, nyakára küldtek mindenféle könyveket, röpiratokat és értekezéseket, a miket rendesen fölhasgatott fidibusznak, miután egyet-egyet káromkodott melléjük.

Egyik este valami olvasni valót keresett, megnézte az éppen akkor érkezett füzeteket s a legvékonyabbat s a legnagyobb betűvel nyomtatottat nyitá föl. A mint bele esett pillantása, hirtelen visszafordított a könyv czimlapjára.

- Mi ez? - kiáltott megütődéssel.

Csinos kiállítású füzetke s egy afféle doktori disputa volt benne kinyomtatva, a melyet fiatal emberek szoktak volt tartani, mikor doktor jurissá avatják fel őket. Ezt bizonyos dr. Igali Béla tartotta, a ki - mint a czimlapra ráírta - mély tisztelete jeléül küldi Bácska Pál urnak, a kiváló jogtudósak, stb.

De nem ez volt, mi az öreg urat meglepte, hanem az a néhány sor, a mit belőle olvasott, a hogy beletekintett.

- Mi ez? *Bába* nevét láttam benne. «Az orozva meggyilkolt Bába.» Miről disputálhat abban a füzetkében Igali Béla?

Igy tünődött mindjárt az első véletlen soroknál az öreg ur s azonnal leült a füzetel asztalához.

A füzet a büntető igazságszolgáltatás enyhítő eseteiről elmélkedett, védbeszéd alakjában, melyet az ügyvéd egy gyilkos fölött tart, a kire a legenyhébb büntetést kéri kimondani, miután töredelmesen megvallotta és megbánta tettét és nem az elvadult romlottság vitte a véres bünre, hanem nagy kétségbeesésben a semmirekellőség ama könnyű sikere által támadtatott meg erkölcsi érzete, melylyel a *meggyilkolt Bába* a vádlott szeme láttára rövid óra alatt százakat és százakat separt össze a kártyaasztalról, oly összegeket, melyeknek megszerzéséért a vádlottnak hosszú időig kellene fáradozni s melynek most negyedrésze is elég lett volna, hogy nyomorult helyzetén segíthessen.

- Tehát nem csak a név, hanem az egész körülmény összevág - mondá Bácska Pál mély fölindulással és visszagondolt a már el is felejtett véres eseményre.

Most is éjjel volt, oly csöndes, mint akkor régen, mikor szintén így olvasott s egyszerre megjelent az ablaknál Szöghy Mihály. A hirtelen elolvasott néhány sor nem csak a kert alatti rejtélyes büntetett tüntette föl egész elevenségében, hanem előidézt mindent, a mi összefüggésbe jött vele!

- Mit akar ez a könyv a Bába nevével? Véletlen volna csupán, hogy ilyen nevű meggyilkolat említ: és az is véletlen, hogy ez a Bába is kártyás?

A doktori disputa a meggyilkolat Bába Józsinak nevezi. Az igazi Marczi volt. A gyilkos neve Szegény Tamás. Az igazit azonban soha se lehetett megtudni. Valószínűleg az első név is épp oly önkényes, mint ez az utóbbi. Az, hogy Bába Józsi is épp ugy kártyás, mint Bába Marczi volt, szintén lehet a véletlen összetalálkozása. A fiatal doktor juris csak azért választott ilyen

haszontalan embert, hogy képzelt védencze számára annál könnyebb legyen a védelem. Vannak bizonyos előirt kellékek, melyek szerint az ilyen disputák készülnek.

Az öreg Bácska félre dobta a füzetet, mert a régi emlékek ingerlőleg tolultak eléje s féltette tőlük éjjeli nyugodalmát. Gyorsan lepihent ágyába, szivogatva pipáját, mely mindig elkísérte őt ágyába. Hanem a pipa füstjébe most úgy belegomolyodott a gondolata, hogy az mindig tovább és tovább szállt vele ama homályba, mely a lámpa ernyőjén tul a szobában uralkodott, onnan pedig még tovább, sokkal sűrűbb homályba, a nagy idők messzeségébe és feledékenyséégébe.

- Átkozott könyv, mégis csak átlapozom, hogy ne háborgasson! - mondta végre erős elhatározással az öreg ur s elővette ismét a szép velin papirosra nyomtatott füzetet és olvasni kezdte.

V.

Szegény Tamás, a védő ügyvédek által összegyűjthető részvételre méltó tulajdonságok egész tárházának birtokában van. Ezen kívül nincs is semmije, kivéve családját, a mi dicső nagyon ugyan, de a szerencsétlenségek sorozatának ijesztő gyarapítása egyszersmind.

Az asszony szenvedő és a nélkülözésektől megkínzott. A gyermek példás egészséggü és falánk, mint a galamb. Az asszony türelmes, panasznélküli, hanem a gyermek vidám, követelő és ártatlan kívánságoktól duzzadó.

Szegény Tamást a szelid nő vértanui türelme csak úgy busítja, mint a gyermek vidámsága, mert a nélkülözésekre olyan súlyos a bú, mint a gyöngye ágakra a fagyos zuzmára, és a vidámság is súlyos, éppen mint a dus virágzat, mely szintén lehajlítja a gallyakat. Szegény Tamás jó törzsnek hajtása, de képtelen megoltalmazni családját, képtelen gondoskodni róla.

Még nincs harmincz éves. Elég fiatal hát arra nézve, hogy remélhessen az élettől, de nem annyira ifjoncz, hogy kiegyenlítő számlái ne volnának az eddigi étellel.

Tegyük föl, hogy könnyelmű volt s eljátszotta, vagy elszalasztotta az életfentartás alkalmait.

Oh tekintetes törvényszék! Akár a könnyelműség, akár a balszerencse rakja is teli vállunkat terhekkel, görnyedünk alattok, czipeljük súlyát és az elviselhetetlen terhek egyformán megtörnek, akár mily kéz helyezte is azt ránk.

Tamás csak inséget, bánatot látott otthon és nem tudott segíteni. Ha gyermeke enyhítette éhségét, ő maga koplalt. Felesége pedig valódi szent volt, a ki az éjjelt egygyé tudta tenni a nappal, a mi erény ugyan, de gyakorolni nem könnyü. A fiatal nő se bírta soká. Kezdett betegkedni.

Ime, tekintetes törvényszék, a vádlott Szegény Tamás, családi otthonában.

Az éj nem hintett álmot az ő szemére, mert minden éj egy bizonytalan holnapot hozott közelebb a keserves mai nap mellé. Sokszor kiugrott ágyából, láztól gyötörtetve és üzetve. Isten szabad levegőjétől várta azt a pillanatnyi enyhülést, melyre kábult fejének csak azért volt szüksége, hogy kínos helyzetét érezhesse.

Menekülni kellett a szobából, ha az álom incselkedői megszólalásra bírták a szegény fiatal nőt, a ki öntudatlanul panaszokban fakadt ki, mert ébren soha se panaszkodott.

Hányszor megtörtént Szegény Tamással, hogy egész viradatig kóborolt a néptelen utczákon, hol a rideg, mindennapi élet megszokott jeleit és a közömbös arczu embereket nem látva, talán remények is éledtek boldogtalan szívében, jobb jövő iránt.

(- Ez elég közönséges kezdet - szólt Bácska Pál, sokkal nyugodtabban és ismét rágyújtott a pipára. - Szegény Tamás mindenesetre olyan fráter, a ki nagyon rászorult a fiskális ur szépíté-seire.)

Ilyen éj volt az, mely a vádlottat a városi vendéglő tájékára sodorta.

Szólt a zene, a mulatozók zsibongása hangzott ki: Szegény Tamás belépett. A zene, a vigság oly sajátságosan szokatlan volt e boldogtalan előtt, hogy kíváncsivá tették: mi az? Kártyázókat talált ott és pénzt látott az asztalokon, mely csomókba vala készítve, hogy a kártya fordultával gazdát cseréljen.

Ott látta a vádlott Bába Józsit. Először látta most: semmit se tudott róla.

Ki volt ez az ember? Haszontalan korhely, kivel tisztességes ember szóba nem állt. Hamis játék miatt már börtönben ült. Anyja is eltaszította magától.

Dr. Igali Béla részletesen elbeszéli a képzelt törvényszék előtt, mint állt meg Szegény Tamás a játszóasztalnál, mily mohó szemmel nézte a pénzt, a mit lassankint mind Bába Józsi rakott zsebre. A tekintetes törvényszék ismeri a szerencsétlen ember vallomásából, hogy mily gondolatai támadtak a bódító látványra. A megkívánt pénz jobban részegit, mint a bor. Elkábult és semmi egyebet nem látott, mint a pénzt, melyet dobáltak s mely egy semmirekellőnél akadt meg.

Tudna-e valamit felhozni a vádló királyi ügyész ur Bába Józsi mellett? A tanuk is bizonyítják, hogy a társadalom söpredéke volt. Ne is tagadja ezt az ügyész ur! Embernek ember a legnagyobb ellensége és nem a vadállatok.

Bába Józsit, a börtönből került nyomorultat, olyan zsarnok fölebbvalónak tekintette Szegény Tamás - a kit a végrehajtók tartottak felügyelet alatt, hogy föllázadt ellene. Fölragadt egy kést a vacsorához terített asztalról.

Az indulatok beszámíthatatlan rohama volt ez. A vegyészek név szerint fel tudják sorolni azokat az elemeket, melyek külön-külön veszély nélküli, ártatlan szerek, de mihelyt egyik vagy másik egymással érintkezik, rombolóvá lesznek. A vádlott, ki inséget szenvedett és Bába Józsi, ki rövid fél óra alatt százakat szerzett: ilyen végzetes elemek. Lehet-e elképzelni, lehet-e csak föltenni, hogy a boldogtalan ember rablásra gondolt, mikor husz vagy huszonöt ember jelenlétében meg akarta rohanni Bába Józsit és megölni a késsel? Erkölcsei föllázadás volt ez csupán, tekintetes törvényszék.

De volt ereje leküzdeni háborgó indulatát. A boldogtalan ember megborzadt és ott hagyta a kártyázókat. Folytatta éjjeli kóborlását. Az elnémult utcákon egyedül maradt keserveivel, s követte azokat, a merre ragadták: a kétségbeesés felé. A szerencsétlen ember már elfelejtette a kártyázókat, nem gondolt Bába Józsi sira.

Tekintetes birák! - mondá a védbeszéd - a vádlott, szegény védenczem, öngyilkosságra tökélté magát. Véget akart vetni nyomorúságának.

Az önmagával vivott eme rettenetes harcz közepette egyszerre rekedt dalolást hall. Olyan minden zengés nélküli dana volt ez, huzott-nyújtott harsogtatása a szavaknak, hogy a beszélő hangot is azonnal föl lehet benne ismerni. Tamás megismerte hangjáról a dalolót. A kártyás Bába ment haza a korcsmából. Nehány kutyát felriasztott éneke s azok ugatni kezdtek. Más élő lényt még sejtetni se lehetett a közelben.

Már éjfél utáni két óra mult. A hely egy nappal is néptelen utca: sötét, kihalt: önkéntelenül képes fölidézni a bűnök félelmét. Alig van benne néhány ház: csak sövények, kerítések, bozót és bokrok szegélyezik.

(- Ez megint így van! - mormogta Bácska Pál, néhány pillanatra abba hagyva az olvasást.)

Bába Józsi széles jókedvvel közeledett, közbe-közbe rikoltozva, hogy mintegy megpróbálja e hely elhagyottságát.

Tamás, ki a halállal folytatta már az alkut, szemközt ment vele. A mint megláthatta a közeledő alakját, az jutott eszébe, hogy az ő élete többet ér, mint e gazemberé: hogy ennek az embernek a halála hasznosabb lenne mint élete. Hasznosabb egy családra, az ő szenvedő családjára.

Még nála volt a kés, melyet a fogadóban az asztalról ragadt fel. Félre állt egy sөvény mellé, az ittas ember utjából. Bába Józsi oda ért elébe és akkor, tekintetes törvényszék... A rettenetes elhatározásokra elég egy pillanat.

Ráugrott, megragadta torkát és késsel szurkálni kezdte. Meggyilkolta, kirabolta és elfutott.

Segített családja sorsán: de lelkiismerete nem engedte nyugodni. Bűnbánattal és töredelmesen önmaga jelentkezett, hogy elvegye büntetését.

VI.

- Az nem igaz! - kiáltott hevűlten az öreg Bácska. - Soha se jelentkezett. Ma se tudja senki, hogy ki az a Szegény Tamás.

Tovább nem is olvasta a füzetet, hanem saját gondolataiba merült el.

- Ki lehet ez az Igali Béla? - kérdezte, miután visszaidézte emlékezetébe a gyilkosság részleteit és egybevetette azokkal, a miket most olvasott. - Csak most tett doktorátust, s akkor fiatal embernek kell lennie. Tehát hallotta valakitől az esetet. De akárkitől hallotta, az többet tudott, mint bárki más. A hely, a hol a gyilkosság történt, jól van leírva. A gyilkos, hogy a kártyázásnál határozta volna el tettét - oly valószínű. A kés, melyet a gyilkosság helyétől néhány lépésre találtak, csakugyan a fogadóból való volt. Bár mennyire el is van burkolva Szegény Tamás és bármennyi ügyvédi cziczomával szөpitve, mégis többnek látszik, mint képzelődésnek. Huszonnégy éve mult már. Én magam se tudtam volna ily hiven visszaemlékezni mindenre. Igali Béla nagyon hü előadást hallhatott.

Bácska Pál igyekezett visszaidézni emlékezetébe, hogy vajjon Szegény Tamásban kire lehetne ráismerni. A kis városkának csaknem minden lakosát ismerte, de Szegény Tamásnak megfelelő lehetetlen volt találnia. Nem odavaló volt, idegennek kellett lenni. Igali Béla is azt mondja, hogy Tamás akkor éjjel látta először Bábát. Ott pedig mindenki ismerte Bábát.

Lehetetlen volt az öreg urnak az emlékezetes éjre és eseményeire úgy gondolni, hogy eszébe ne jutott volna Szөghy Mihály, ez a rejtelmes ember.

Ösztönözve érezte magát, hogy Igali Béla képzelt védencze helyére Mihályt állítsa. Hanem Szөghy Mihály már akkor jóval túlhaladta a harmincz évet. Itt talán szabadalommal élhetett Igali a védbeszédben, a szenvedő nő és a kis gyermek szerepeltetése kedvéért. De Mihály lelki állapota csakugyan hasonló a Szegény Tamáséhoz. Egész utazása talányos, s ha nála is keresni kell az öngyilkosság gondolatát, meglehet, hogy itt találhatni föl, Igali Béla fejtegetésében. Mi jelentősége volt éjjeli kőborlásainak? Valóban a vasuthoz ment?

Se Mihály állításait, se Igali védbeszédét nem kell egészen elhinni - s akkor jobban kitűnik a való.

A mit a védbeszéd mond a vádlott megjelenéséről a játszószoóban, az lehet többféle látogatásnak hatásos egybefoglalása. Hátha Mihály éjjelenként oda ment, maga is játszott. Akkor, az utolsó éjjel, nagyon valószínű, hogy ott volt. Talán éppen akkor vesztette el utolsó pénzét,

aztán visszatért, pénzt kölcsönzött. Ujra elment, hogy tovább próbáljon szerencsét. Ismét vesztett. Megint visszatért és tudva, hogy talál pénzt, nem rettent vissza a büntől se. Gondolhatta, hogy nyerni fog: visszaadja, vagy bevallja és bocsánatot kér. Ugy kell lenni, hogy megint eltávozott. Vajjon akkor találkozott-e véletlenül Bába Marczival, vagy ráesett?

Bácska Pál megfeddette magát, hogy minek hurczolja ő erőszakosan gyermekkori barátját ilyen gyanu fertőjébe. De még se tudott szabadulni annak örvénylő gyűrűi közül.

- Igali azt mondja, már elmúlt két óra - folytatta elmélkedéseit az öreg ur, keresve a füzetnek azt a lapját, melyen az olvasható volt. - Mikor mi együtt beszéltünk, akkor lehetett két óra. Aztán még egyszer vissza kellett ténnie az óráért és pénzért. Honnan tudja Igali, hogy két óra mult már, mikor Szegény Tamás találkozott a kert alatt a kártyással? A test még meleg volt, mikor reggeli négy órakor a harangozó ráakadt.

Bácska így gyanakodott, az öreg emberek idegességével és makacsságával. Meggyőződése egyre erősebbé vált, hogy Igali értekezésében helyesen van feltüntetve az érintkező pont a valóság felé.

- Tehát szöknie kellett! - kiáltott föl. - Még hivatalos állását is elhagyta. Életben van-e még?

Egész éjjel nem tudott aludni, hogy összeegyeztesse, a mi nem volt oly könnyű.

Megkísérlé védeni barátja emlékét, sokkal jobban védeni, mint dr. Igali Béla, ki csak enyhe büntetés kiszabására kérte a törvényszéket. Bácska Pál úgy törekedett védeni, hogy tökéletesen ártatlan, hogy itt csak a rejtélyben van meg a vád, és Mihály ártatlan. De nem tudta védeni.

A rég mult események egyszerre oly közel jöttek hozzá, mintha csak tegnap történtek volna. Annyira foglalkoztatták lelkét, hogy másnap mindjárt levelet irt pesti ismerőseinek, nem tudnának-e neki valamit mondani Igali Béláról. Vágyott fölhalálni ezt az embert, hogy kikérdezhesse. Azonban nem nyerhetett kellő választ. Átnézte az ügyvédi lajstromokat is, hanem Igali Béla nevét nem találta föl. Mégis szívós kitartással (igazán egy vén ember szeszélyével) ragaszkodott eltökéléséhez, hogy kikutassa.

VII.

Bácska Pál a nyáron azzal örvendeztette meg unokáját, hogy beváltja régi ígéretét, fölviszi Pestre.

Róza rögtön megkezdte a készülődéseket, a nagyapó is sürgette s három nap múlva már elutaztak.

A megérkezés első napján, míg unokáját szerteszét vitte a nagy városban, az öreg ur nagy türelmetlenséget és oly közönyösséget tanusított minden iránt, hogy Rózát fölöttébb elkeserítette az érdeklődés ily teljes hiánya. Bácska Pál a másnap délelőttjét maga számára kérte ki, s Rózának ez alatt csak a fogadó ablakaiból lehetett nézni a város nyüzsgő életét és tarkaságát.

Az öreg ur kezdte sorba járni a hivatalokat, az ifjúság gyülekező helyeit. Mindenütt Igali Béláról tudakozódott. Akár milyen fáradhatatlan volt is, mégis csak negyed napra, egy klubban talált nyomára dr. Igali Bélának, a kit ott végre jól ismertek, s a kinek számára Bácska Pál névjegyet hagyott hátra, kérve ama jeles doktori disputa szerzőjét, látogatná meg őt.

Másnap éppen reggelinél ült és Róza kisasszony már kalapját is föltette, hogy reggeli után rögtön kirándulásra csábítsa a nagyapát, mikor kopogtattak s az ajtón fiatal, barna ur lépett be, a ki midőn köszönt, az öreg Bácska oly különös meglepetéssel kapta föl fejét, hogy Róza kisasszony valami kedves ismerős megérkezését hitte.

Az öreg ur reszkető kézzel tette föl szemüvegét s a hogy végig nézett a látogatón, menten felugrott, így kiáltván:

- Szöghy!

- Igali Béla - szólt a fiatal ember, meghajtva magát.

Bácska még jobban meg volt lepelve, mert előtte állt Szöghy Mihály, de nem az az öreg, az a lelkében is megtört, hanem Mihály pajtás ifju korában. Egészen az az arc, kifejezés, alak, sőt hang is, mint egykor, a hogy régen látta. Róza nem tudta mire vélni nagyapja meglepetését s a bekövetkezett szünet után ő szólalt meg:

- Régi ismerőse a nagyapának?

- A Bácska Pál név jól ismert előttem, ha csakugyan Bácska urhoz van szerencsém, - válaszolt a fiatal ember, ki rokonszenves ifju volt s e szavait is tisztos főhajtással kísérte.

- Honnan ismer ön? vágott hirtelen szavába Bácska Pál, le nem véve tekintetét a látogatóról.

- Könyveiből és értekezéseiből. Azért voltam bátor, hogy értekezésemből is megküldjek egy példányt. Nagyon hizelgő rám nézve, hogy méltóztatott figyelmében részesíteni, mint a számomra hagyott névjegy sejteti velem.

Az öreg ur helyet mutatott a látogatónak, de voltaképen magának volt szüksége, hogy legalább egy pillanatra megnyugodhasson. Minél tovább nézte és hallotta a fiatal embert, annál tökéletesebbnek tűnt föl hasonlósága Szöghy Mihályhoz. Idegenek közt nem lehet ilyen családi hasonlatosság.

- Valóban nagyon érdekel az ön értekezése, - szólt az öreg ur, leküzdhetetlen fölindulással. - Szép készülségre és tehetségre mutat. Megbocsát, hogy ide fárasztottam, de érdekelt és... és az Igali név alatt ismerőst, egy rokonomat sejtettem. Nem beszélt soha önnek senki rólam, Bácska Párról, vagy nem ismeri-e a Szöghy nevet.

- Nem! - volt a fiatal ember komoly és határozott válasza. - A Bácska nevet azonban pályatársaim közt gyakran emlegetik, - folytatta, udvarias főhajtással. - Még egyszer bocsánat igénytelen kis füzetem megküldéseért: de szokás, hogy az ilyesmit megküldjük azoknak, a kiktől feltehető, hogy érdeklődnek.

- És a Szöghy nevet éppenséggel nem ismeri? - kérdezte ujra Bácska Pál.

- Soha sem hallottam.

Az öreg ur megcsóválta fejét.

- Akkor csalódtam! - mondá csöndes hangon, de kételkedve. - Mindegy. Azért az ön értekezése csinos dolog. Ügyvéd ön?

- Nem. Birói kinevezést reménylek.

Róza kisasszony e beszélgetés alatt hallgatagon ült és sehol se talált helyet tekintetének, mióta észrevette, hogy a látogató nehányszor rajta feledte szemét, majd meg nagy hirtelenséggel elkapta. De most egyszerre nagyapja különös magaviselete költötte fel figyelmét. Az öreg urnak mintha megkövült volna a szeme, oly mozdulatlanul meredt Igali Bélára. A székből előre nyújtotta nyakát, mintha lesne valamit s egy alkalmas pillanatban föl akarna ugrani.

- Nagyapó, mi az? kérdezte ijedten a fiatal lány.

Igali Béla is fölállt.

- Bácska ur rosszul van, - mondá részvéttel.

Az öreg ur szeme Igali Béla óralánczára tapadt. Most, e megszólításra erőt vett magán s habár komor arcza nem is tudott kiderülni, igyekezett megnyugtatni unokáját és a látogatót, hogy egy pillanatig tartó fájdalmas nyilaláson kívül nem volt neki egyéb baja.

- Hány óra? - kérdezte aztán, maga is elővéve óráját. - Nem vagyok benne bizonyos, hogy jól jár-e?

Igali Béla készséggel megmutatta a maga óráját.

Ugyanaz az óra volt, melyet Bácska Páltól akkor éjjel elloptak.

Az öreg ur szomorun hátra hajtotta fejét a szék karjára.

- Rosszul van! - kiáltott ijedten Róza és nagyapjához futott, egyik kezével homlokát simogatva, a másikkal keze után nyulva.

Bácska le nem vette szemét Igaliról.

- Az, csakugyan az! - mormogta mély sohajtással.

- Orvost hivatok, - mondá a fiatal ember Rózához.

- Nem szükség. Egy kis elgyöngülés, gyakran megesik rajtam, - tiltakozott Bácska Pál heves taglejtéssel. - Szeretnék még önnel beszélgetni Igali ur. De talán nem most. Holnap, vagy holnapután.

- Méltóztassék velem parancsolni.

- Estére, mialatt Róza színházban lesz, - szólt hirtelen elhatározással Bácska. - Nem lesz semmi bajom. Ismerem a természetemet.

Megegyeztek, hogy Igali Béla eljön estére.

Az öreg ur alig várta e találkozást. Meg volt győződve, hogy ma estére mindent meg fog tudni.

Kutatta az összefüggést a képzelt védbeszéd és a valóság közt, s ime kezdi megtalálni a személyeket is. Lehet-e kételkedni, hogy a nála történt lopás és a gyilkosság nincs összeköttetésben? Megtalálja az órát annál, ki a véres tett elkövetőjét védelmezi. És ki követte el azt?

- Oh a boldogtalan, hogyan vetemülhetett ennyire! - sohajtott föl fájdalmasan Bácska Pál, a mint végig gondolta mindezeket.

De ki lehet Igali Béla, a ki oly szakasztott mása Szöghy Mihálynak, a ki ma is viseli azt az áruló ékszeret. Kitől hallotta ezt a gyászos történetet?

VIII.

Ezen a napon Róza kisasszony ismét nagyon elégtelen volt a nagyapóval, mert az nem törődött semmivel, hanem úgy magába vonult, mint a csiga, s olyan mogorva lett, mint egy buldog. Igazán megbecsülhetetlen szerencsének tartotta a fiatal hölgy, hogy előtte való napon föltaláltak egy rokoni családot, a hol jól eltölthette a délután egy részét és együtt mentek el a színházba is. Az öreg Bácska egyedül maradt a hotelben és perczről-perczre várta Igali Béla érkezését.

Nem sokáig kellett várni. A fiatal ur pontosságához szokottnak mutatkozott s csaknem a kitűzött perczben lépett a szobába. Az öreg ur, bár mennyire is elkészült rá, hogy nyugodt lesz, és semmi által se engedi magát meglepetni, mégis most megint csodálkozva nézte a feltűnő hasonlatot, mely Igali Béla és az egykori Szöghy Mihály közt van, a kinek pedig még csak a nevét sem hallotta a fiatal ur.

- Mit gondol ön, - kérdezte végre - vajjon a bíróság az ön védencze büntetésénél számba vette volna-e a felhozott enyhítő körülményeket? Az végre is rablógyilkosság volt, a miből keveset lehet lealkudni. Mikor olvastam az ön derekas védelmét, az jutott eszembe, hogy ön alkalmasabb esetet is választhatott volna.

- Minden bizonynyal, - válaszolt a fiatal ember. - Hanem ezt az esetet nem én gondoltam ki, és nagy érdeklődést támasztott bennem, mikor hallottam. Az volt a szándékom, hogy ne a levegőből kapdossak össze mindent.

- Tehát megtörtént Szegény Tamás esete? - kérdezte megfeszített figyelemmel Bácska Pál. - Szegény Tamás valaki volna?

- Valami szerencsétlen ördög csakugyan elkövette azt a rablógyilkosságot.

- És azután föladta magát? - folytatta az öreg a kérdezősködést, lassu hangon, nehogy feltűnjék kíváncsisága.

- Ezt a fordulatot csak én adtam az esetnek. A gyilkosra, a mint én hallottam, csak akkor derült rá büne, mikor már meghalt.

- Tehát meghalt a boldogtalan? sohajtott Bácska Pál. - Ki volt az a Szegény Tamás?

- Ugy tudom, hogy a műveltebb osztályhoz tartozott. Nevét nem hallottam, de a mi a kártyást illeti, csakugyan Bába volt a neve. Én is megtartottam e nevet. Oly régen történt, hogy minden tartózkodás nélkül nevén emlegethettem és Tamással is megteszem talán, ha tudom a nevét.

- Az a Tamás valóban oly részvétre méltó, szerencsétlen volt?

- Engem legalább mély részvétre ébresztett, - válaszolt Igali, elgondolkozva vetve el tekintetét. - Természetes, hogy én is igyekeztem részvétre méltóbbá tenni. A mi a beteg nőt és gyermeket illeti, ezzel a szomorú melléklettel én láttam el.

- Sőt talán nem is oly fiatal volt?

- De bizony a krónika szerint 25-26 éves lehetett.

- Ugy mondták önnek, hogy fiatal volt?

- Ugy emlékezem.

- És meghalt? - kérdezte hévvel Bácska.

- Öt vagy hat év múlva. Legalább az én adataim így világosítottak föl.

- Hány éves ön, Igali ur? - volt ismét az öreg ur részéről az újabb kérdés, melylyel össze-szorítani igyekezett bizonyos szétválni akaró részleteket.

- Huszonhat.

- Ki beszélte önnek e történetet, Igali ur? Ugy veszem észre, az adatok közlöje is hatással lehetett önre s azért tett az eset oly élénk benyomást.

- Kitalálta, uram. Van nekem egy drága, kedves öreg barátom - mondá a fiatal ember neki-melegedett hangon. - Attól hallottam.

- Nos barátom, beszélje csak.

- Mint jogi pályára készülő fiatal ember, szerettem beszélgetni mindenféle ügyvédi fogásokról, bűnesetekről. Az én drága öregem ily alkalommal beszélte el azt nekem, mint olyan esetet, mely annak idején nagy részvétet ébresztett és őt is mélyen meghatotta.

- Hogy nagy részvétet ébresztett volna, - gondolta Bácska Pál, - én soha se hallottam.

- Az én öregem mindig azt mondta, - folytatta Igali Béla, - hogy azt a szerencsétlen embert, ki a kártyás Bábát megölte, nagyon lehet védelmezni, hogy itt a megrögzött bünt semmisítette meg egy végzetes pillanat.

- Ön mint jogász tudhatja, - jegyzé meg az öreg ur, - hogy a gyilkosság mindig gyilkosság marad, akárki is az áldozat.

- Kétségkívül. De enyhítő körülmények vannak. Az a végzetes pillanat nem igen fosztotta meg a társadalmat valamitől a kártyás korhely halála által, míg ugyanaz a pillanat annak a másiknak egész életét a törvények szigorának és a börtönőrnek szolgáltatta ki, sőt nemcsak őt magát, hanem gyermekét is, a kire ugyan senkinek se lesz gondja, ha a törvény betűjének eleget tettek. Természetesen ez nem jogi okoskodás, hanem az én öregem inkább szív, mint ész s ebben a szomorú esetben, ha Bába föltámad, képes lett volna azt elítélni és a gyilkost fölmenteni. És midőn én töprenkedtem, hogy a doktori vitatkozásra minő tételt válasszak, az én kedves jó öregem azt mondta: «Védelmezd Szegény Tamást, bizony megérdemli.» Így választottam ezt a tételt, öreg barátom kedvencz esetét s nem bánom, hogy ezt választottam, mert akár mily sokat adjak is a szakférfiak véleményére, az én vén barátom se utolsó előttem az emberek közt s mikor ő elolvasta védbeszédem kéziratát, elérzékenyülve ölelt meg és még könyezett is. Ekkor aztán bárki mondhatott volna nekem új tételt, nem hallgattam volna rá.

Bácska Pál megjegyzett magának minden szót az elbeszélésből és még szemét is lehunyta, nehogy önfeledt pillantással elárulja rendkívüli érdeklődését.

Többször közbe akart szólni, kérdéseket tenni, de azt is visszatartotta és várt, a míg a fiatal ember szünetet tart. És az a melegség, az a tisztelet, melylyel Igali emlegette öreg barátját, nemcsak becsületére vált a fiatal embernek, hanem Bácska Pál minden figyelmét is arra az ismeretlen alakra irányozta, ki most tűnt föl a szövevényes történet háttérében.

- Nagyon szeretheti öreg barátját, - jegyzé meg az elbeszélést követő rövid szünet közben.

- Ő nekem mindenem az életben.

- Rokona?

- Nem az, de olyan, mintha atyám volna, a legjobb atya.

- Meghaltak szülői?

- Régen! Csak anyámra emlékezem homályosan. Aztán árva intézetbe kerültem, mignem onnan az én öreg barátom magához vett és fölnevelt. Régi ismerőse és barátja volt családknak és csakis jó szíve kötötte hozzám. Pedig szegény Boldizsár bátyám nincs megáldva földi javakkal.

- Boldizsárnak hívják?

- Boldizsár Imrének. Már hetven év nyomja vállát, de reménylem, hogy én azt nem tettem neki súlyosabbá.

- Természetesen, ön meg nem válnék tőle.

- Fájdalom, az én öreg barátom és jóltevőm nincs oldalamnál. Győr mellett gazdálkodik és csak ritkán találkozhatunk. De mikor csak tehetem, meglátogatom. Többször sürgettem már, hogy lakjunk együtt, de a falusi csendet nem akarja elhagyni.

A további beszélgetésben Bácska Pál pontos értesülést szerzett arról, hogy Boldizsár Imre hol tartózkodik. Azután látszólagos közönnyel beszélgetett sok mindenféléről. Rákerülhetett a sor Igali Béla órájára is, mikor a fiatal ember aggódott, hogy talán hosszú időre visszaél a bizalommal és szíves fogadtatással.

- Milyen szép óra, - szólt Bácska Pál. - Ugy veszem észre, régi.

Igali oda vitte az öreg urhoz.

- Egyetlen emlék atyámtól.

- Atyjától? - kérdezte Bácska Pál, nagy figyelemmel vizsgálva az órát, s fölnyitotta fedelét is, melynek belső lapjára be volt vésve nevének kezdőbetűje. - Milyen korában halhatott meg édes atyja?

- Legszebb férfi korában.

- Hogyan? kérdezte önkéntelenül Bácska Pál.

- Csak harmincz éves volt.

E pontnál a beszélgetés megakadt. Az öreg ur nem volt képes teljes nyugalomát megtartani azok után, a miket hallott. Visszaadta az órát, s a szobában járkálni kezdett. Ismét csak Szöghy Mihályra gondolt.

IX.

A színházból megérkezők még együtt találták Bácska Pált Igali Bélával, s aztán valamennyien együtt mentek le az étterembe, hol a nagyapának nem sok alkalma nyílt a fiatal urral beszélgetni, mert az minden figyelmét Róza kisasszonynak szentelte.

A makacs öreg azt forgatta fejében, hogy fölkeresi Boldizsár Imrét. Most már Igali Béla kedves öregét illette meg a töprenkedő kérdés: ki lehet ez az ember? Bácska arról akart meggyőződni: vajjon nem Szöghy Mihály-e? Ha valóban Szöghy, e titkolózás, elvonultság, e névváltoztatás eleget mond és nincs szükség semmiféle bizonyítványra. És ha minderről bizonyossá lesz, ugyan mit tesz Szöghy Mihálylyal?

A nyughatatlan öreget vissza-visszatartotta e kérdés, de nem annyira, hogy újra és újra ne foglalkozott volna vele. A mit eddig megtudott, az csak több szálát adott kezébe, a helyett hogy kibonyolította volna ezt a sajátságos csomót.

Két napig fontolgatta, hogy mit tegyen? Lelkét égette, hogy gyermekkori barátja sorsáról bizonyost tudjon, s a rejtélyt végre meg tudja fejteni.

Egyik napon az mondta unokájának, hogy egy régi jó barátját akarja fölkeresni. Eltávozik egy-két napra. Addig majd az atyafiak mulattatják Rózát.

Elutazott Győrbe; ott kérdezősködött Boldizsár Imréről és hallott róla sok dicséretet. Nagy becsülésben élő öreg ur. Olyan tiszteletben tartják, mint valami patriarkhát. Régen lakik már a környéken. Egy kis földet árendált, később pedig meg is vette. Most olyan az, mint valami paradicsom. Az egész mindene az öreg urnak.

A legnagyobb tisztelettel beszéltek arról az emberről. Ez legelőször is Igali Béla iránt ébresztett rokonszenvet Bácska Pálban. A fiatal ember nem hiába volt annyira eltelve öreg barátjával.

Bácska Pál is meggyőződhetett, hogy a hol Boldizsár Imre lakik, az olyan, mint valami paradicsom. Nem csoda, ha nem akar onnan elmenni.

Dobogó szívvvel lépett abba az egyszerű tanyai lakba, mely a városhoz közel eső egyik falu mellett feküdt, oly magánosan, mint valami remeteség. Kit fog ott találni? és mit fog mondani - neki?

A kit keresett, nem találta ott. Boldizsár Imre előtte való nap reggel elutazott. Van tíz éve már, hogy el nem hagyta tanyáját. Most is nagy hirtelenében szánhatta rá magát az utazásra, mert még előttevaló napon nem emlegette. Aztán egyszerre olyan intézkedéseket tett otthon, mintha hosszú ideig akarna távol maradni.

Bácska Pál tehát csalódással tért vissza unokájához, a ki derülten fogadta, sok vidám elbeszélő akadt a nagyapó távollétében történetekről. Megemlékezett Igali Béláról is, a ki egy nagy vásárlás alkalmával szíves volt több csomag elszállításáról gondoskodni.

- Tehát a fiatal ember meglátogatott titeket.

- Óh nagyapó, az nagyon udvarias ember és a néniék is dicsérik. Természetesen nagyapó, én a te nevedben bátor voltam biztosítani, hogy mindig szívesen fogadjuk, annál inkább is, mert ebben a tekintetben minden tanács nélkül hagytál itt, édes nagyapó.

Hogy Róza kisasszony biztosítását - a szíves fogadtatást illetően - Igali Béla öröme fogadta, kitűnt azonnal, mert megjelent nemsokára, megtudni, hogy vajjon Bácska ur nem érkezett meg, avagy nem lehet-e szerencsés valamely parancsolatot teljesíteni. Ugy beszéd közben egyszersmind felhozta Bácska ur előtt, hogy «drága öregét» azonnal tudósította levélben az érdekeltségről, a mit Bácska ur szíves tanusítani védbeszéde és általában Szegény Tamás esete iránt. A drága öregnek bizonyosan örömet okozott vele.

- Ön megírta? - kérdezte az öreg Bácska olyan gyanakodással, mint vizsgálóbíró korában.

Gyanakodó lelke előtt világosnak látszott, hogy Boldizsár Imre mért hagyta ott tanyáját oly hirtelen. Semmi kétség többé. Boldizsár Imre nem más, mint Szöghy Mihály, a ki értesülvén, hogy ő milyen érdeket tanusított Igali Béla védbeszéde iránt, a lelkiismeret fölzajlott benne, megrémült és minden eshetőségre számítva, a lőtávolon kívül menekült.

Nem fogom zavarni! - Ez volt Bácska Pál eltökélése. - Eleget tudok. Mért háborgatnám? Zabolát vetek kíváncsiságomra. Ugy él, hogy mindenki szereti. Hasznos tagja lett a társadalomnak. Ime egy derek fiatal embert is nevelt. Legyen neki nyugodt az élet és a halál. - Lemondott róla, hogy Boldizsár kiléte után fürkészzen. Nem kérdezett többé semmit Igali Bélától, a mi védbeszédére vonatkozott. Természetesen még kevésbe árulta el, hogy hol járt.

Majd két hétbe került a pesti időzés s Róza kisasszony ezalatt soha se sürgette a hazautazást, sőt a mint a nagyapa tudtára adta, hogy most már kell menni, a fiatal leány arcán hirtelen valami szokatlan érzés árnya vonult végig, hasonló a szomorúsághoz: könnyű és enyhe ugyan, de mégis komor és búsuló.

Igali Béla is - ki a vendéglői ebédnél és séta közben véletlenül rendesen előtűnt - összehuzott szemöldökkel hallgatta az elhatározást s azután is mogorva maradt az egész együttlét alatt, végül pedig nagyon kérte az engedelmet, hogy holnap reggel megjelenhessen az indóházban, ahol a podgyász föladásánál kimondhatatlan zürzavar szokott uralkodni, úgy hogy az utasok képzelhetetlen boszuságot és gyötrelmet szenvednek.

- Igali ur olyan szíves, - szólt vontatott hangon Róza nagyapjához, mikor elváltak a fiatal urtól, ki csakugyan megkapta az engedélyt.

Reggel Igali Béla pompás bokrétaival is kedveskedett Róza kisasszonynak az indóházban, hol nagyon szeretetreméltón viselte magát. Elvállalta a pinczért, teherhordót és podgyászt és mindent elkövetett - a mihez kellemes modora is volt, - hogy a lehető legjobb emléket hagyja

maga után. Az öreg Bácska meg is volt hatva, a mint bucsuzóra kezet szorított vele s még egyszer végig nézett rajta, a ki annyira hasonlít fiatalkori emlékeinek egyik osztályosához.

A vonat elindult, Róza még kihajolt az ablakon, az öreg ur pedig hátravetette magát az ülésen. A lánczok csörögtek s a vagonok rázkódva gurultak a keresztező sineken. A nagyapa és unokája hallgattak. Róza kezében tartotta a bokrétát s nézte, mialatt szeme elborult s egy árulkodó sohajtást képtelen volt visszatartani ajka.

- Hadd nézzek csak a szemedbe, gyermekem, - szólt ekkor a nagyapa.

A leány elpirult, mint a hajnal s elfedte arcát az ülés támlájába.

- Jó, hogy már megyünk! - gondolta ekkor Bácska Pál.

A nagyapa otthon hamar meggyőződhetett, hogy Róza a gyermekes vidámságot ott hagyta a nagy városban. Mikor egyszer próbakép előhozta előtte Igali Béla nevét (mert nem szokta volt emlegetni), a leány nagy érdekeltséggel fordította felé kedves arcát, s mikor a nagyapa beszélni is kezdett róla és e közben a leány vidám lett - akkor az öreg ur gondolkodóba esett, hogy a pesti emlékek még most is mennyire foglalkoztatják a leányt.

X.

Fél éve mult az utazásnak, s az utazásból még ekkor következett egy nagy meglepetés az öreg urra nézve, ki este felé haza érkező, Róza szokatlanul nagy vidámsággal kérdé tőle, ha vajjon képes lenne-e kitalálni, ki volt itt ma délután?

A nagyapó attól tartott, hogy már kitalálta.

Csakugyan Igali Béla volt ott. Majd eljön még, most néhány napot itt fog tölteni. Erre vitte utja s mivel a városban egy-két iskolatársa lakik, megállapodott itt.

Az öreget nyugtalanította ez a látogatás. Kénytelen volt elismerni, hogy jóra való fiatal ember, de valahányszor látta, az öreg ur mindannyiszor olyan hideg léghuzam csapását érezte, mintha valami jégverem ajtaja nyílt volna meg. Végre is kicsoda ez a fiatal ember?

Igalit Róza atyja s a családhoz tartozók minden szivességgel fogadták. A nagyapó látta, hogy a látogató iránt e fogadtatás nem csupán udvariasság. Veje nagyon jól nyilatkozott róla. Az öreg ur azonban közönyösnek mutatta magát, pedig nem volt az. Isten őrizzen, ha egyszer kiderülne a mult. Akkor a fiatal emberhez közel állni nem volna jó. Ki tudja, talán fia annak a magáról megfélekezett embernek.

- És az ön kedves örege? - kérdezte Igali Bélától, éppen e fölött gondolkozván akkor is.

- Nagyon elégedett, mióta birói kinevezéshez jutottam.

- Tehát kinevezték önt? És Boldizsár Imre - nem is tudom, úgy hívják-e - még se akarja elhagyni magányát.

- Óh már régen elhagyta. Egészsége nem a legjobb volt s déli Tirolban és Olaszországban utazik.

(- Külföldre menekült, - gondolta Bácska és sajnálta, ha netán ő volt az oka.)

- Hanem gyakran levelezünk, - folytatta a fiatal ember. - Ma is irtam neki.

- Természetesen ő nem tudta, hogy ön ide utazott? - kérdezte Bácska, saját gondolatainak adván kifejezést.

- Hirtelen határoztam el magamat - válaszolt Igali, kissé zavarba jövén e közönséges mentség miatt, aztán kitérőleg, mintegy az előbbi kérdésre térve vissza, mondá: - megírtam neki mindent, néhány sort Róza kisasszonyról.

Bácska Pálnak nem kellett magyarázni, hogy mi az a minden. Kitalálta, de azt is tudta, hogyha ezt a mindent megírta «kedves öregének», majd kap is onnan választ. A nagyapónak az volt legfőbb óhajtása, hogy csak e válasz megérkezéséig «ne történjék semmi». Ezalatt ő valószínűleg valami családi hivatalos föllépést értett, miközben minden jelenlevő szerfölött feszeng, halk hangon beszél és senki se talál kellő szót ahhoz, a mit mondani akar.

Ha ezt értette, hát ilyesmi nem is történt. Igali Béla elutazott és Bácska Pál tökéletesen meg volt győződve, hogy nem is fogja többé látni és semmi különös fontosságot nem tulajdonított a sok emlegetésnek, a mit Igali hagyott maga után.

Majd közbe szól a «kedves öreg» és kiadja a tilalmat.

Ez tavasz elején történt.

A tavasz vége felé járt már. A nagyapó egy alkonyatkor éppen a virágokkal bajlódott a kertben, mikor egyszerre valaki megáll előtte, mikor ő egy ojtás foganatját vizsgálgatta.

Vén ember volt az: csontos és szikár. Hófehér szakállá egészen elborította mellét s egy hosszú élet tiszta lobogója gyanánt lengett.

A mint az aggastyán oda ért hozzá, levette kalapját s akkor egészen látni lehetett a vén főt, sima kopaszságában, a magas, viaszfehér homlokot, mely a szem fölött erősen kidomborodó ereszt alkotott. Halavány arcz volt, redőktől össze-vissza szántogatva, de nyílt, őszinte tekintet hintett szét arra verőfényt. És ezt a szomorúság se árnyékolhatta el, mely szájszélén vont a meg magát. Felleg volt, de a nap is sugárzott mellette.

Bácska Pál fölemelkedett a rózsató mellől, a mint egy ember ott megállt a közelében. Aztán megtántorodott, visszalépett: majd előre görnyedt, kinyujtva nyakát: s ekkor reszketett ez az öreg fej és remegett a kéz, mely majd a szemet árnyékolta, majd a homlokot simította végig.

- Te, te! - kiáltott mély mellhangon és eltikkadva érzéseitől. - Te vagy? Hadd nézzelek jobban. Te vagy valóban Szöghy Mihály?

De most már sokkal nagyobb lett az aggastyán arczán az a felhő. Meghajtotta fejét és halkán szólt:

- Én vagyok. Még egyszer eljöttem. Tudom, hogy nem örülsz ennek a viszontlátásnak.

Fölemelte arczát és ránézett Bácska Pálra, olyan nagy-sugáru tekintettel, mely csak a lélek homálytalan ablakán át jöhet keresztül ilyen teljességben.

Bácska Pál rátette két kezét a vén ember vállára és úgy nézett szeme közé, mintha apróra látni akarná mi változott rajta, mintha lelkén is keresztül akarna látni. Azután megölelte és sirt.

- Hol voltál oly sokáig, régi jó barátom?

Szöghy Mihály úgy zokogott, mint a gyermek. Bácska Pál pedig úgy kezdett vele bánni, mint az anya gyermekével. Kérlete, hogy ne sirjon, mintha vigasztalna. Kérdezte, hogy mért sir, mintha nem tudná.

- Nem taszítasz el magadtól? - kérdezte Szöghy Mihály.

- Mért, kedves barátom? - válaszolt Bácska Pál reszkető hangon.

Bármint gyanakodott is Szöghy Mihályra, ebben az arczban czáfolat élt. Akármilyen lehetett is ez ember, de a szép ifjúkor emlékeit hozta magával.

- Én vagyok Boldizsár Imre is, - szólalt meg újra Szöghy Mihály.
 - És elfutottál előlem, mikor felkerestelek.
 - Te pedig meggyőződted, hogy én...
 - Mi az, mit akarsz mondani! - kiáltá nagy hévvel Bácska Pál. - Miket akarsz beszélni, öregem?
 - Azért jöttem, hogy mindent elmondjak - szólt határozottan Szöghy Mihály, kivonva kezét barátjáéból. - Nem magamat akarom mentetni. Én el tudtam volna viselni a te gyanudat. Sirba szálltam volna vele, vagy a földi bíró elé álltam volna érte és ezt mondom előtte: raboltam és öltem. Neked azt mondom: ártatlan vagyok!
 - Ne is mondj többet semmit, Szöghy Mihály.
 - El kell mondanom, mert más valaki boldogsága követeli tőlem. Többé nem csak én szenvedhetek érte. Többé nem az én birtokom ez a titok, hanem másnak öröksége. Igazságot kell tennem. Jer, mutass egy csöndes zugot, a hol elbeszélhesek mindent. Hallgass ki és ítélj!
- Bácska Pál némán vezette Szöghyt egy lugasba s az aggastyán mély sohajtással elkezdett beszélni.

XI.

Életem legszomorubb korszaka volt, mikor hozzád utaztam.

Fiam könnyelműsége megkeserítette életemet, megrontotta vagyonomat és keservessé tette egy fiatal nő életét, ki hozzám menekült kisdédével. Fiam egészen elmerült az élet kicsapongásaiban. A szerencsétlen bujdokolt akkor, mikor én hozzád mentem. Sikkasztott és megszökött.

Elébe mentem, hogy találkozzam vele, mert levelekre nem mertem bízni semmit. Hamis név alatt váltottunk rövid üzeneteket, de féltem, hogy ez nyomába vezethet.

Mielőtt örökre elbujdosott volna, még egyszer akartam vele találkozni, hogy megtudjam, mit lehet kiegyenlíteni. A te lakó városodban azért adtunk egymásnak találkozt, mert - bármi forduljon elő - mindig hivatkozhattam rá, hogy régi barátom meglátogatása végett időztem itt.

Akkor éjjel, mikor utólszor beszéltem veled, fiam végre megjött. Az utcán, a mezőn beszélgettünk együtt.

Még egy bűnét vallotta meg. Hamis váltója is volt. A hamisítás még nem derült ki, de ha be nem váltja, új bűn tetézi a többit. A nálam levő pénz nem volt elég arra, hogy uti költséggel is ellássam és hogy a váltót is ki lehessen egyenlíteni. Neki menekülési útjába esett, hogy váltóját elintézhesse. Hamis nevek lévén a váltón, nem látszott veszélyesnek semmi, miután annál a pénzintézetnél úgy se ismerték személyesen. Gyorsan tovább kellett utaznia. Kihatároztam, hogy tőled kérek pénzt.

A boldogtalan fáradt és éhes volt s én a fogadóba igazítottam, hol akkor sok vásáros nép gyült össze. Együtt nem mertem vele mutatkozni, óvatosságból. Megmondtam neki, hogy tőled fogok kölcsönkérni, s ha majd csillapította éhségét, jöjjön a kert alá, ott ismét találkozunk észrevétlenül.

- Emlékezel még arra az éjjelre? - kérdezte itt Szöghy Mihály.

Bácska Pál nem válaszolt szóval, csak a fejével intett.

- A mint tőled elváltam, - folytatta Szöghy, - betértem szobámba, ruháimból egy pár darabot összecsomagoltam a bujdosó nagy utjára. Azután eltávoztam. Azt hittem, hogy boldogtalan fiam már a kert alatt vár, de még nem volt ott. Vártam egy darabig s mivel nem érkezett meg, félve és rettegve, hogy baj érhetne, a fogadóhoz mentem. Előbb csak az ablakon keresztül leskelődtem s mikor így nem láttam, beléptem. Fiam nem volt sehol. Nehány pillanatig vártam ott, gondolva, hogyha valami feltűnő történt, - mert a legrosszabbtól is félhettem, - ha talán bekísértek onnan valakit, meghallom az elejtett szavakból. De senki se beszélt semmiről. Kevesen is voltak már s az ajtókat zárni kezdték. Eltávoztam tehát én is.

Fiam bizonyosan nem talált rá könnyen a kijelölt helyre, de azóta már bizonyosan ott lehet. Mégis a legnagyobb szorongatások közt indultam meg.

Elértem a kert alatti utcába. Egészen sötét volt. Az utcafordulónál egy ember jött velem szemközt. Nagy köpenyéről megismertem, hogy fiam: de ő, a mint észrevett, megfordult és futni kezdett. Nevén szólítottam. Hirtelen megállt és hozzám rohant. Lélegzete szinte csattogott, ő maga támolgott és karomba roskadt. Csillapítottam, hogy ne féljen.

Idáig jutva az elbeszéléssel, Szöghy Mihály szünetet tartott, s letörülte nagy homlokáról a verejtéket.

Bácska Pál kimondhatlan érdeklődéssel hallgatta.

- Támogatnom kellett karommal, - szólt ismét Szöghy Mihály. - Alig tudtam megérteni szavait, mert hörgött. «Menjünk, fussunk!» Ezt ismételte. «Melyik uton hagyhatjuk el leghamarabb a várost.» Rémsülten kérdeztem tőle, hogy talán ráismert valaki, «Menekülnöm kell!» lihegte és egyszerre neki indult nagy, gyors léptekkel. «Nem arra, szerencsétlen! Nem az a legrövidebb ut. Majd én vezetek.»

És kivezettem a rétre, azon is keresztül a gyalog ösvényen, aztán a szőlős dombok közé, a hová nálad létem alatt többször elkóboroltam, lehűtni forró fejemet. Ott már nem birta ereje, összeomlott. Nekem még lett volna erőm, úgy érzem. Elaludt a fűben, vagy elalélt - nem tudtam. Én örököttem fölötte.

Hajnalodni kezdett. A szürkület világánál láttam, hogy boldogtalan fiam keze csupa vér. Arczát is vérszeplők undokították. Ruháján is vér. Megvizsgáltam, de se kezén, se arczán nem volt seb. Üvöltve ránczigáltam föl, nem törődve vele, ha vad kiabálásomat meg is hallja valaki. Nem vagyok képes elbeszélni, hogy mi történt ekkor.

- Szegény Mihály! - sohajtott Bácska Pál.

- Kifutottam az árokhoz vízért, hogy a borzasztó nyomokat le lehessen mosni. Én rám is rámtapadt ez a vér! Én az árokban lemostam s a másiknak kalapomban vittem. Egy bokor mögé rejtőztünk. Ő a nálam levő csomagból új ruhát vett; a régit elástuk a körmünkkel. Mind a ketten neki indultunk, hogy meneküljünk. Apa és fia ment így, kerülve minden nyomot, félve az embert, még a madarak énekétől is megrémülve.

Bevallott mindent.

Látott egy kártyást a fogadóban, a ki mindig nyert. Sokáig nézte, azért késett el. De eljött a kert alá s a mint mondta, nem talált mindjárt oda, csak később. Aztán várt rám. Egyszerre hallja, hogy valaki énekelve közeledik.

- Ah, Bácska Pál - kiáltott Szöghy - tudod már a többit abból a védbeszédből, tudod, hogy mi történt kertet alatt. Ő volt a gyilkos, az én fiam.

Szöghy Mihály elfedte arczát.

- Ne folytasd tovább, öregem! - szólt szeliden Bácska. - Hagyd abba, és soha szó se legyen többé erről.

De Szöghy hevesen rázta fejét.

A borzasztó tett elkövetése után én hozzám akart menekülni. A kert ajtaja zárva volt, de átugrott a kerítésen. A rémitő bűn az apához üzte őt. Keresett, a nélkül, hogy tudta volna, melyik ajtón jusson be. Zárva volt mindenik. Valahonnan emberi hangokat hallott: az utcáról-e, vagy a kertek alól, nem tudta. El akart rejtőzni s bemászott a gangról egy ablakon.

Valaki aludt abban a szobában, hallotta lélegzetét s ott meglapult. Meg akarta tudni, nem én vagyok-e vagy kicsoda s hogy biztonságáról tájékozza magát, a zsebében volt gyufával világot gyújtott. Egy alvó férfit látott. Bácska Pál, a gyilkos nálad volt akkor éjjel.

- Ne szólj tovább! - mondá hirtelen a fölizgatott Bácska Pál.

- Mindjárt elvégzem. Ott nem maradhatott, onnan is menekülni kellett, a mint meggyőződött, hogy elcsöndesült ismét minden. Ekkor találkozott én velem.

Délig voltam kísézője, délig tudtam vele menni. Ekkor halálos kimerültség fogott el: leroskadtam s mintha halántékon ütöttek volna egy kalapáccsal, úgy elvesztettem eszméletemet. Alkonyat lett, mikor föleszméltem. Ott feküdtem egy dülő aljában. Ő már nem volt sehol. Tovább menekült és megmenekült.

Soha sem láttam többé.

Hogyan térhettem volna én vissza hozzád, arra a borzasztó helyre, mindjárt az iszonyatos éjjel után? Megindultam a legközelebbi vasuti állomásra.

A vasuton hallottam elbeszélni a gyilkosságot. Némileg megnyugodtam, mikor arról is értesültem, hogy eddig még gyanu nincsen senkire. Hanem azért én is tovább folytattam a menekülést és tart még az most is. Ebben a pillanatban csak úgy bujdosom, mint akkor a szerencsétlen, bűnös fiuval, ki meggyalázta nevemet.

Minden intézkedést gyorsan tettem, hogy nyomomat veszítsék, mert rettegettem ismerősül élni. Ott hagytam hivatalomat, hirtelen eladtam a mivel birtam s az ország másik részébe futottam.

Annak az életet és becsületet eltékozlott embernek volt egy fiacskája. Azt akartam én megmenteni a ráhagyott névtől és a világ ítéletétől.

Anyja szegény nem tudta mi történt. Ő csak annyit tudott, hogy férje nem szereti. A mint mondtam neki, hogy a gyermek érdekében történik, vakon elhitte és úgy tett.

Ah, te nem képzelheted milyen érzés lehetett az, mikor az ártatlan gyermek láttára eszembe jutott, hogy majd később akárki szemébe dobhatja apja gyalázatát. Fölfogadtam, megesküdtem, hogy tőlem soha se tudja meg apja nevét, nem még az én kiléteimet se. Felfogadtam, hogy még egyszer apa leszek s a helyett az eltévesztett élet helyett egy jobbat nevelek, kiengesztelni a megsértett igazságot.

Szenvedő anyja nem sokáig élt. Halála után egy árva-intézetbe vétettem fel a fiut - hadd erősödjék meg benne árvaságának tudata. Elfelejtethetett ott engem is. Még mindig féltem, hogy mindent fölfedezhetnek. Apja is élt még.

Teljes számkivetésbe helyeztem tehát a gyermeket. Akármi történhetett most már apjával vagy én velem. A gyermek apjáról, nagyapjáról nem tudott senki, a gyermek maga a legkevesebbet.

Hányszor fenyegette alakoskodásomat egy-egy ismerős feltűnése. Nem járhattam az emberek közé, hanem el kellett tőlük vonulnom. Így éltem azóta mindig. A fiu ma se tudja, hogy a legszentebb kapocs az, a mit csak jó szívek tart. Még most is, mikor már derék, okos férfiú, védelmezem őt attól, nehogy megtudja, milyen ember volt apja.

- Ismerem, pompás fiatal ember! - kiáltott Bácska Pál, mohón kapva az alkalmon, hogy kísérletet lehessen e szomorú beszélgetés elvágására s derültebb hangot vegyithessen. - Igazán becsületedre válik, Mihály.

- Tudod-e, - mond újra Szöghy, nagy erővel folytatva az elbeszélést. - Tudod-e, hogy rád nem volt szabad gondolnom, mert hiszen te szintén ismerős vagy. Mit gondolhattál hirtelen eltűnésemről... Kezdetben e gondolat nem is háborgatott, mert ez oly csekélység volt a mellett, a mi lelkemre sulyosodott. Csak később rettentem föl, mikor magamra is gondolhattam. Megöltek, kiraboltak egy embert s ugyanakkor én eltűntem. A lelkiismeret nem volt nyugodt. Ha gyanakszol, ám legyen úgy. Én, vagy a fiam: e közt nem volt több se a fájdalom, se az enyhülés.

Fiam hat év múlva meghalt Franciaországban, hol egy gyárban talált foglalkozást. Mikor elmenekült, azt írta föl egy papirdarabra, hogyha életben lesz, éppen ezen a nap évfordulóján keressek tőle levelet a pesti főpostán. Ő határozta meg a nevet is, mely alatt czimezi. A levél megjött, én válaszoltam rá s azontul ő többször írt, mindig mély bánattal és töredelmesen. Halála után hivatalos uton egy csomagot kaptam, mint az elhunyt által megnevezett örökös.

A csomagban egy szép arany óra volt, lánczostul.

Egyéb vagyona nem maradt.

XII.

Mig Szöghy Mihály pihenőt tartott s a derült szép égre függesztette szemét, Bácska Pál magában kiegészítette e történetet azzal, a mi az órára vonatkozott.

Kétségtelen, hogy ezt is, meg a tárczát is az a szerencsétlen ember vitte el, mikor a világosságnál nézte, hogy ki alszik a szobában.

Nem tudott ellentállni az alkalomnak. A pénzvágy az imént gyilkosságra ragadta. Most pedig a vágy csillapítására oly könnyű alkalom kínálkozott. Ha nem szólt róla semmit atyjának, az oly természetes. Akkor reggel talán nem is emlékezett rá. Később pedig nem akart még egy keserves csapást mérni apjára.

Szöghy Mihály ismét megszólalt.

- Unokámat kivettem az árva-intézetből. Mindenféle koholt történetekkel álltam elébe, hogy megmagyarázzam a vonzalmat, a mit iránta tanusítok. Nem hittem volna soha, hogy még oly szenvedések után is lehet számomra öröm ebben az életben: de ez a fiu megszerezte nekem azt. Lelkiismeretem tiszta volt s megengedte, hogy örülhessek.

Mindenki számára halottnak tekintettem magamat, de az ő számára szinte rohamosan éltem.

Már azt hittem, hogy minden ügyeimet tökéletesen elhárítottunk magunkról. Én meghalok, mint Boldizsár Imre, s unokám az élet biztos útján soha se lesz más, mint Igali Béla. Ekkor jött közbe az a végzetes könyv.

Lehetetlen volt, hogy a fiu előtt mindig megtartsam óvatosságomat s egyszer - mikor jogi tanulmányairól beszélt - elmondtam neki a borzasztó esetet, s tudta nélkül szívébe akartam oltani, hogy a boldogtalan embert elítélheti bár mindenki, de gyermeke oltalmazza.

Nem gondoltam meg a következményeket, eszembe se jutott, hogy a védbeszéd nyomtatásban is megjelenik, hogy a te kezédbe jut. Azt se tudtam, élsz-e még. A mint unokám megírta, hogy Bácska Pál őt fölkereste, hogy Szöghyről kérdezősködött, tudtam mindjárt, hogy ez - gyanu én ellenem. Mért érdekelne másért Bába meggyilkolása? A behegedt sebek újra fölszakadtak.

El voltam határozva, nem adni semmi fölvilágosítást. Életcélom lett, hogy unokámban senki se ismerhessen rá az apa fiára. De most már te ismered. Ime eljöttem, hogy rámutassak: ez annak az embernek fia! És megkérdem: homlokán-e a Kain-jegy? Bácska Pál! Unokám nekem levelet írt és föltárta szíve titkát. Szereti unokádat és unokád is szereti. Megrémültem. Jól tudom, kinek tartasz te engemet: tudom, hogy még jobban meg kellett erősödni gyanudnak. Ha elédbe lépne unokám, hogy unokád kezét kérje, vissza utasítanád, talán éppen azért, mert nem tudod, hogy kicsoda, de elég, hogy engem vall jótévőjének. És talán fölháborodnál és gyanudat szemébe sujtanád neki, neki, a ki ártatlan.

- Soha! - kiáltott Bácska Pál fölugorva, és mellére szorítva jobbját, mintha esküdne. - Soha, szegény öregem!

Szöghy Mihály könyvekkel válaszolt s azután sokáig tartották egymás kezét megszorítva.

- Ezért jöttem ide. Találkoztam előbb Bélával s fájdalmam nagy lett, mert ismerem mélyen érző szívét. Le akartam beszélni. Képtelen voltam, mikor hallottam boldogsággal eltelten szólni és hinni a boldogságban! Egész életem céljának megsemmisülésétől kellett félnem. Óvtam mindig szenvedélyét és nemesítettem lelkét. Most pedig csapongó lángu szenvedélyben találtam. Félek, ha még szítani fogják, félek, hogy magával ragadja. Láttam, hogy én már többé nem vezethetem, hogy más kézre van szüksége. Ha megtudta volna, hogy ő kinek fia, találkozni se mertem volna vele, hogy keserű szemrehányásokat tesz, a mért ámitottam. Ha tudja, nem lett volna bizalma senki iránt, került volna mindenkit és nem érte volna oly fájdalmas csapás. Te biztosítottál, hogy tőled semmit se fog megtudni s most már ismét nyugodtabb vagyok. Talán most már több erőm is lesz, hogy lebeszéljem.

- Lebeszélni? - mond az öreg Bácska olyan telt és harsány hangon, a minőt az ember csak akkor szokott megszólalni, ha a szót semmi se tartja vissza, hanem szabadon száll. - Miről kellene lebeszélni? Öregem, azt hiszed, hogy csak te szereted az unokádat. Ne képződjél kedves barátom. Talán nem lettem volna képes arra, a mire te, de ha az unokám, Róza boldogságáról van szó, nem engedem felül mulni magam semmiféle jobb nagyapától. Teringettét meglátod, ha arra kerül a sor. Most pedig hadd mondjam már, hogy isten hozott édes, kedves, régi barátom. Isten hozott Mihály, azaz hogy Imre. Mindig így foglak nevezni.

Megölelte ifjúkori barátját s kérte, hogy többé soha se legyen szó köztök e hosszú és súlyos évekről, hanem törüljék ki azt és tegyék olvashatatlaná mindenki számára.

És ki is törülték s úgy beszélgettek egymás közt, mint két oly jó barát, a kik közt, mióta nem látták egymást, nem történt egyéb a távollétnél, s most újra találkozva annál több okuk van szeretni egymást, mert oly régen szoríthattak kezét.

Róza arcza lángba borult, mikor a nagyapó bemutatta a látogatót.

- Boldizsár Imre, az Igali Béla kedves, öreg barátja.

És ebben a pillanatban a kitörült évek fölé, abba a nagy könyvbe, a melyet az élet jegyez tele, pompás szép gondolatot írtak be s azt nemsokára meg is pecsételték ünnepélyesen, és soha senki se olvashatta el, hogy a két nagyapó mit törült ki.

Vége.